โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

เมืองเก่านครราชสีมา

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เมืองเก่านครราชสีมา

สารบัญ

		หน้า
1.	**ความเป็นมา**	**3**
2.	**กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า**	**5**
	2.1 การบริหารจัดการ	5
	2.2 การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม	6
	2.3 การอนุรักษ์โบราณสถานและสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญ	6
	2.4 การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน	6
	2.5 การควบคุมการก่อสร้างและดัดแปลงอาคาร	7
	2.6 การควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสม	7
	2.7 มาตรการด้านอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า	7
3.	**หลักการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า**	**8**
	3.1 การเก็บรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์หลักฐานและข้อมูล	8
	3.2 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบของเมือง	9
	3.3 การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า	9
	3.4 การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น	10
4.	**ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา**	**10**
	4.1 ความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา	10
	4.2 องค์ประกอบของเมืองเก่านครราชสีมา	16
	4.3 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา	22
	4.4 เขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา	26
	4.5 พื้นที่ต่อเนื่องเมืองเก่านครราชสีมา	26
5.	**แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่านครราชสีมา**	**30**
	5.1 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทั่วไป	30
	5.2 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสำหรับเขตพื้นที่ (Zoning)	33
บรรณานุกรม		37
ภาคผนวก		
	ผ.1 ข้อมูลที่สำคัญของพื้นที่เมืองนครราชสีมา	ผ-2
	ผ.2 การรวบรวมข้อมูลโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองนครราชสีมา	ผ-22
	ผ.3 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองนครราชสีมา	ผ-58
	ผ.4 การจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	ผ-67

1. ความเป็นมา

“เมืองเก่า” หมายถึง เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่าง ๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรม ซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ ที่ยังคงหลักฐานทั้งกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองหรือโบราณสถานในอดีต และยังมีการใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น กรุงรัตนโกสินทร์ เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าลพบุรี เป็นต้น

ปัจจุบันเมืองเก่าได้ถูกความเจริญและการขยายตัวของตัวเมืองโดยไม่มีขอบเขตและทิศทาง มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายกิจกรรม ทั้งภาคราชการและเอกชน เกิดความหนาแน่นแออัดของอาคารสถานที่และการจราจร เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิทัศน์ ทำให้องค์ประกอบเมืองเก่า คุณค่าของเมืองและเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่าค่อยๆ ลดความสำคัญและถูกทำลาย ดังนั้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานเป็นพิเศษเฉพาะพื้นที่ เป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 โดยมอบหมายให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรี ที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายให้กำกับบริหารราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประธานกรรมการ ทำหน้าที่วางนโยบาย กำหนดพื้นที่ และจัดทำแผนแม่บทแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเป็นขั้นตอนแรกของแผนงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยกำหนดตามสภาพข้อเท็จจริงบนพื้นฐานข้อมูลตามหลักฐานที่อ้างถึงและการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เมื่อมีขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าแล้ว จังหวัดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดหรือพัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการเมืองเก่าแบบบูรณาการได้ต่อไป ซึ่งคณะกรรมการฯ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 1 แล้ว รวม 9 เมือง (เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าลำปาง เมืองเก่าน่าน เมืองเก่ากำแพงเพชร เมืองเก่าลพบุรี เมืองเก่าพิมาย เมืองเก่านครศรีธรรมราช และเมืองเก่าสงขลา) สำหรับเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 คณะกรรมการฯ ในการประชุมครั้งที่ 1/2556 เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2556 ลงมติเห็นชอบการจัดลำดับความสำคัญเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 รวม 27 เมือง และเห็นชอบให้สำนักงานนโยบายและแผน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าและกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ดังนี้

ภาคเหนือ	ได้แก่	1) เมืองเก่าแพร่	2) เมืองเก่าเชียงราย
		3) **เมืองเก่าพะเยา**	4) **เมืองเก่าพิจิตร**
		5) **เมืองเก่าตาก**	6) เมืองเก่าแม่ฮ่องสอน
ภาคกลาง	ได้แก่	1) เมืองเก่าเพชรบุรี	2) เมืองเก่าสุพรรณบุรี
		3) เมืองเก่ากาญจนบุรี	4) เมืองเก่าราชบุรี
		5) เมืองเก่าอู่ทอง	6) เมืองเก่าสรรคบุรี
ภาคตะวันออก	ได้แก่	1) เมืองเก่าจันทบุรี	2) เมืองเก่าระยอง
		3) เมืองเก่านครนายก	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ได้แก่	1) เมืองเก่าร้อยเอ็ด	2) เมืองเก่าบุรีรัมย์
		3) **เมืองเก่านครราชสีมา**	4) เมืองเก่าสุรินทร์
		5) **เมืองเก่าสกลนคร**	
ภาคใต้	ได้แก่	1) เมืองเก่าภูเก็ต	2) เมืองเก่าปัตตานี
		3) เมืองเก่าตะกั่วป่า	4) **เมืองเก่าสตูล**
		5) เมืองเก่ายะลา	6) เมืองเก่านราธิวาส
		7) เมืองเก่าระนอง	

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 - 2556 ทางสำนักงานฯ ได้ดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 ซึ่งคณะกรรมการฯ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าแล้ว 9 เมือง ได้แก่ เมืองเก่าแพร่ เมืองเก่าเชียงราย เมืองเก่าเพชรบุรี เมืองเก่าสุพรรณบุรี เมืองเก่าจันทบุรี เมืองเก่าระยอง เมืองเก่าบุรีรัมย์ เมืองเก่าปัตตานี และเมืองเก่าตะกั่วป่า

ดังนั้น ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 จึงจำเป็นต้องดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 2 จำนวน 6 เมือง ได้แก่ เมืองเก่าพะเยา เมืองเก่าพิจิตร เมืองเก่าตาก เมืองเก่านครราชสีมา เมืองเก่าสกลนคร และเมืองเก่าสตูล

2. กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า จะมุ่งเน้นความเป็นเมืองเก่าที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย ผสมผสานวิวัฒนาการผ่านกาลเวลาของระบบเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง จารีตประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต การสร้างการทำลายจากภัยคุกคามต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ไม่ว่าขนาดรูปทรงสัณฐานของเมือง แนวคูเมือง กำแพงเมือง โบราณสถาน ศาสนสถาน แม่น้ำ เขตทางสัญจร รูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารและสิ่งปลูกสร้างทางศิลปกรรมเชิงช่างที่บ่งบอกความเป็นกลุ่มเชื้อชาติ เป็นองค์ประกอบของเมืองที่ถ่ายทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน รวมถึงสิ่งเกิดขึ้นใหม่ต่าง ๆ

สภาพแวดล้อมของเมือง จะอยู่ภายในโครงสร้างของเมือง (Urban Structure) ในส่วนของที่ตั้งอาณาเขตแนวคูเมือง กำแพงเมือง ภูมิประเทศ พื้นที่ ซึ่งรายล้อมองค์ประกอบของเมือง ให้เกิดขนาดความสมดุลอย่างลงตัว (Urban Optimum Size) หมายถึง การมีพื้นที่ไม่ใหญ่หรือเล็กเกินไป เพียงพอต่อการรองรับประชาชนจำนวนหนึ่ง มีความหนาแน่นพอสมควร มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ถนน ทางสัญจรขนาดเล็ก ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ แยกอยู่เป็นบริเวณย่านเมือง ทำหน้าที่การบริหาร การปกครอง การผลิต การค้า และให้บริการแก่ชุมชนรอบนอก ตามศักยภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งแตกต่างจากเมืองใหม่คือไม่ต้องการเพิ่มหรือขยายการพัฒนาใด ๆ ลงไปในเนื้อเมืองอย่างทุ่มเทให้เสียความสมดุล แต่ต้องการพัฒนาอย่างรู้คุณค่าในเชิงอนุรักษ์ ส่วนการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจควรจะออกไปยังพื้นที่ใหม่ ปล่อยให้เมืองเก่ายังคงมีวิถีการคงอยู่เพียบพร้อมด้วยสภาพแวดล้อมที่ดี มีบรรยากาศอันเป็นเอกลักษณ์ ดำรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ

ดังนั้น กรอบแนวคิดหลักจึงอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ โดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจากพื้นที่เมืองเก่า แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของพื้นที่ทั้งสองลักษณะแล้วจึงค่อย ๆ ดำเนินมาตรการในการฟื้นฟูพื้นที่เมืองเก่าเพื่อให้องค์ประกอบของชุมชนเมืองเดิมปรากฏเอกลักษณ์ขึ้นอย่างเด่นชัด ทั้งบูรณภาพ ความเป็นของแท้ และระบบนิเวศของเมือง

กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ประกอบด้วย

2.1 การบริหารจัดการ

อาศัยอำนาจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าแต่ละเมือง เพื่อกำหนดนโยบาย แผนงาน มาตรการและแนวทางเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และให้การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าดำเนินไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และส่งเสริม

ให้ภาคเอกชนและประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดไป

2.2 การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อกำหนดให้พื้นที่เมืองเก่าเป็นเขตอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและสร้างความชัดเจนการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพ บทบาท ความสำคัญในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการออกข้อบัญญัติหรือข้อบังคับควบคุมที่มีมาตรการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เมืองเก่า

2.3 การอนุรักษ์โบราณสถานและสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญ

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในการปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถาน โดยประกาศให้อาคารหรือสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญที่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานให้มีการขึ้นทะเบียนและประกาศเขตโบราณสถาน รวมถึงโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว ก็สามารถขยายเขตที่ดินโบราณสถานให้มากขึ้นตามความเหมาะสม เพื่อสร้างพื้นที่คุ้มครองโบราณสถานที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.4 การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือส่วนของเมืองขึ้นมาใหม่ หรือแทนเมือง หรือส่วนของเมืองที่ได้รับความเสียหาย ให้มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ มีการดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ ซึ่งในภาพรวมจะมีบทบาทสำคัญมากต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวมในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระเบียบแบบแผน โดยผังเมืองรวมจะกำหนดกรอบการพัฒนาเมืองทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายการคมนาคมขนส่ง การสาธารณูปโภคเอาไว้อย่างกว้าง ๆ ส่วนผังเมืองเฉพาะจะเน้นรายละเอียดของแผนผังโครงการพัฒนาตลอดจนการกำหนดมาตรการอื่น ๆ เพื่อใช้ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมที่ละเอียดกว่าผังเมืองรวม

2.5 การควบคุมการก่อสร้างและดัดแปลงอาคาร

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาคารและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกสร้างอาคาร ให้เมืองเกิดความเป็นระเบียบและมีความน่าอยู่ ซึ่งย่อมทำให้ประชาชนส่วนรวมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจออกประกาศกระทรวงมหาดไทยและกฎกระทรวงเพื่อควบคุมรายละเอียดการก่อสร้าง ดัดแปลง เคลื่อนย้าย รื้อถอน ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคาร รวมถึงการกำหนดลักษณะ แบบ รูปทรง สัดส่วน เนื้อที่ ที่ตั้งของอาคาร ระดับ เนื้อที่ว่างภายนอกอาคาร หรือแนวอาคารและระยะหรือระดับ ระหว่างอาคารกับอาคารหรือเขตที่ดินของผู้อื่น หรือระหว่างอาคารกับถนน ทางเท้า หรือที่สาธารณะ มาตรการควบคุมเรื่องป้าย และที่ว่างริมแหล่งน้ำสาธารณะ

2.6 การควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสม

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่เมืองเก่าในรูปประกาศและ/หรือข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เอื้อต่อการนี้ได้

2.7 มาตรการด้านอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

2.7.1 การจูงใจทางด้านภาษี

- ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดินและเจ้าของอาคารที่ถูกควบคุมด้วยมาตรการต่างๆ

- ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดิน เจ้าของอาคาร ที่นำเงินไปใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ เช่น การดัดแปลงอาคารให้เหมาะสมกับแนวทางที่กำหนด

- ปรับระบบการจัดเก็บบางประเภท ให้สอดคล้องกับระดับการจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการในพื้นที่ เช่น ผู้อยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคสาธารณูปการบริการสมบูรณ์จะต้องเสียภาษีสูงกว่าพื้นที่ที่ยังขาดแคลนสาธารณูปโภคสาธารณูปการ

- ปรับปรุงระบบภาษีในกิจกรรมบางประเภทให้สอดคล้องกับความเป็นจริง เพื่อผู้ก่อให้เกิดมลพิษจะต้องจ่ายภาษีในการแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น

2.7.2 การนำค่าธรรมเนียมมาใช้บำรุงรักษาโบราณสถาน ให้มีการยกเว้นภาษีหรือค่าธรรมเนียมจากผู้ประกอบการประเภทพิพิธภัณฑ์หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน เพื่อนำเงินไปใช้ในการดูแลรักษาและบูรณะโบราณสถานและอาคารเก่าอันควรค่าต่อการอนุรักษ์

2.7.3 การให้โอนสิทธิการพัฒนา ในกรณีผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินหรือเจ้าของอาคารอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ ได้รับผลกระทบจากมาตรการการควบคุมด้านต่าง ๆ เช่น การควบคุมการใช้พื้นที่เพื่อก่อสร้างอาคาร มาตรการควบคุมความสูงอาคาร เป็นต้น ควรมีการพิจารณาให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลกลุ่มนี้ เช่น สิทธิในการก่อสร้างอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่ในบางบริเวณหรือพื้นที่อื่น ให้ได้สิทธิทางภาษีและค่าธรรมเนียม ในการขายหรือโอนเพื่อเป็นการชดเชยการเสียสิทธิในพื้นที่อนุรักษ์ที่ตนเป็นเจ้าของ และ/หรือชดเชยผลกระทบจากการถูกควบคุมด้วยมาตรการทางกฎหมาย

2.7.4 การมอบรางวัลอนุรักษ์ดีเด่น จัดให้มีการประกวดอาคารอนุรักษ์ดีเด่น โดยมอบรางวัลเป็นเงินกองทุนหรือเกียรติบัตรเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติแก่เจ้าของอาคารนั้น ๆ

2.7.5 การจัดหาทุนสมทบการอนุรักษ์ โดยขอรับการสนับสนุนเงินจากกองทุนต่าง ๆ ทั้งภาคราชการ เอกชน และประชาคม ได้แก่ กองทุนโบราณคดี กองทุนสิ่งแวดล้อม กองทุนจากองค์กรระหว่างประเทศ กองทุนส่งเสริมกิจการเทศบาล กองทุนส่งเสริมกิจการองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ

3. หลักการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเป็นการดำเนินงานขั้นตอนแรกในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ก่อนที่จะมีการกำหนดนโยบาย มาตรการ แผนงาน โครงการ และแนวทางการดำเนินงานต่างๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างเป็นรูปธรรม โดยจังหวัดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์หลักฐานและข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่า ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม โดยมีรายละเอียดของประเด็นการศึกษา ประกอบด้วย

- ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา
- องค์ประกอบของเมืองเก่า ได้แก่ กำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง ป้อม แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมือง บริเวณ/ย่านเก่าที่สำคัญของเมือง ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า และธรรมชาติในเมืองเก่า เป็นต้น

- สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของแหล่งโบราณสถาน อาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่มีความสำคัญและมีคุณค่าในพื้นที่ศึกษา เป็นต้น

3.2 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบของเมือง

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ของเมือง พิจารณาจากเกณฑ์คุณค่าในด้านต่าง ๆ ที่มีหลักเกณฑ์กำหนดไว้ ประกอบด้วย คุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่ คุณค่าด้านสภาพอาคาร สถานที่ และโบราณสถาน คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม คุณค่าด้านองค์ประกอบเมือง คุณค่าด้านการออกแบบชุมชนเมือง หรือจินตภาพ/การรับรู้ของเมือง (Image of City) และคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน การวิเคราะห์จะเป็นการให้คะแนนตามเกณฑ์ข้างต้น ดำเนินการในรูปแบบกลุ่มผู้ประเมินเพื่อกระจายน้ำหนักต่อความคิดเห็นเฉพาะบุคคล ร่วมกับการกำหนดระดับคะแนนค่าน้ำหนักต่อคุณค่าในแต่ละเกณฑ์ ซึ่งผลคะแนนรวมที่ได้จากการประเมินคุณค่าตามเกณฑ์ดังกล่าว สามารถนำไปใช้สำหรับการวางแผนที่แยกแยะระดับความสำคัญ และศักยภาพขององค์ประกอบของเมืองที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

3.3 การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาดำเนินการบนพื้นฐานการสนับสนุนของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ให้เห็นคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมขององค์ประกอบเมืองข้างต้น ร่วมกับเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องปกป้องคุ้มครองบริเวณแวดล้อมของพื้นที่เมืองเก่านั้น ๆ ได้แก่ สภาวะเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ สภาวะคุกคามจากการพัฒนาสมัยใหม่ ระดับของการบูรณะหรือดูแลรักษา ความกลมกลืนกับบริบทของเมือง และความสนใจของท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วม เป็นต้น การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ในที่นี้แบ่งการกำหนดขอบเขตพื้นที่ออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

3.3.1 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า หรือพื้นที่หลัก (Core Zone)

เป็นขอบเขตที่ครอบคลุมพื้นที่ที่มีองค์ประกอบของเมืองเก่าที่มีคุณค่าความสำคัญที่เกาะกลุ่มรวมกันเป็นบริเวณที่ชัดเจน และมีความเป็นของแท้ดั้งเดิมและบูรณภาพ (Authenticity and Integrity) ร่วมกับเหตุผลความจำเป็นต่าง ๆ ข้างต้นที่ต้องได้รับการดูแลและปกป้องคุ้มครองทั้งองค์ประกอบของเมืองและบริเวณแวดล้อมนั้นอย่างเข้มข้น โดยต้องเร่งวางแผนบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าให้สามารถรักษาบรรยากาศและอัตลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่าไว้ได้มากที่สุด นอกจากนี้ ภายในพื้นที่เมืองเก่ายังมีการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ตามคุณค่าและ

ความสำคัญขององค์ประกอบเมืองและบริเวณแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อให้การวางแผนและการกำหนดมาตรการการจัดการพื้นที่ในแต่ละเขต (Zones) ภายในพื้นที่เมืองเก่าเกิดความเหมาะสมในทางปฏิบัติ

3.3.2 พื้นที่ต่อเนื่อง (Buffer Zone)

เป็นบริเวณที่ต่อเนื่องกับเขตพื้นที่เมืองเก่าหรือพื้นที่หลัก โดยพื้นที่นั้นอาจมีหรือไม่มีองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองที่มีคุณค่าก็ได้ แต่เป็นบริเวณที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าหรือพื้นที่หลักให้มีความโดดเด่น และสอดคล้องกับบริบทความเป็นเมืองเก่านั้น ๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อเสนอให้ท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพื้นที่เมืองเก่า

3.4 การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าให้เกิดขึ้นได้จริงนั้น สิ่งที่สำคัญคือ การได้รับการยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่า ประกอบด้วย ภาคราชการทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และประชาชนผู้อาศัยหรือมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่านั้น ๆ ก่อนที่จะมีการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าอย่างเป็นทางการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 โดยจัดให้มีกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ไม่น้อยกว่า 2 ครั้งต่อเมือง แล้วรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ได้จากการประชุมดังกล่าวไปปรับแก้แนวเขตพื้นที่เมืองเก่า รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่า ทั้งนี้ การยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ จะส่งผลต่อความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหากเมืองเหล่านั้นได้รับการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าแล้วจึงนำเสนอต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า และคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในลำดับต่อไป

4. ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

4.1 ความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา

4.1.1 ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

บริเวณแอ่งนครราชสีมาบนที่ราบสูงในภาคอีสานของไทย เป็นแหล่งอาศัยของมนุษย์สืบต่อกันมาหลายยุคหลายสมัย ทั้งนี้ในบริเวณจังหวัดนครราชสีมามีการพบแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมืองเสมาซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเมืองโคราชเก่า และอยู่ในอาณาจักรศรีจนาศะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 เมืองเสมา เชื่อกันว่าเป็นเมืองโคราชเก่า
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

(1) เมืองเก่านครราชสีมาในสมัยอยุธยา

ชื่อเมืองนครราชสีมาปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยในกฎมณเฑียรบาลได้ระบุให้เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองพระยามหานครชั้นโท มีฐานะเป็นเมืองเอกที่มีเมืองขึ้นถึง 14 เมือง รวมทั้งเจ้าเมืองนครราชสีมาต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยายมราช (สังข์) ครองเมืองนครราชสีมา โดยย้ายที่ตั้งจากเมืองเสมามายังที่ตั้งเมืองเก่านครราชสีมาในปัจจุบันนี้ ซึ่งชื่อเมืองนครราชสีมานี้เกิดจากการรวมชื่อเมืองโบราณ 2 เมือง คือ เมืองเสมา และเมืองโคราฆปุระไว้ด้วยกัน จึงเกิดเป็นเมืองนครราชสีมา ทั้งนี้ในการสร้างเมืองนครราชสีมานี้ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดฯ ให้ช่างชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบวางผังเมือง โดยสร้างกำแพงล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 1,000 x 1,700 เมตร มีคูน้ำล้อมรอบ เนื้อที่ภายในกำแพงเมืองประมาณ 1,000 ไร่ กำแพงเมืองก่ออิฐมีใบเสมา มีป้อม 15 ป้อม ประตูเมือง 4 ประตู เหนือประตูมีหอรักษาการบนเชิงเทิน ดังปรากฏประตูชุมพลซึ่งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้แล้วในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการวางระบบการชลประทานภายในเมือง โดยมีการทดน้ำผ่านท่อดินเผาที่วางกระจายไปยังบ่อต่าง ๆ ภายในเมือง เพื่อให้ภายในเมืองมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ซึ่งบริเวณที่มีการทดน้ำเข้าท่อน่าจะอยู่ในบริเวณวัดหน้าท่อ หรือวัดสุทธจินดาในปัจจุบัน นอกจากนั้นจากการศึกษายังพบว่าถนนกลางเมืองมีการวางท่อนซุงเรียงรายตลอดแนวถนน ดังรูปที่ 2

รูปที่ 2 ถนนกลางเมืองเก่านครราชสีมา
ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

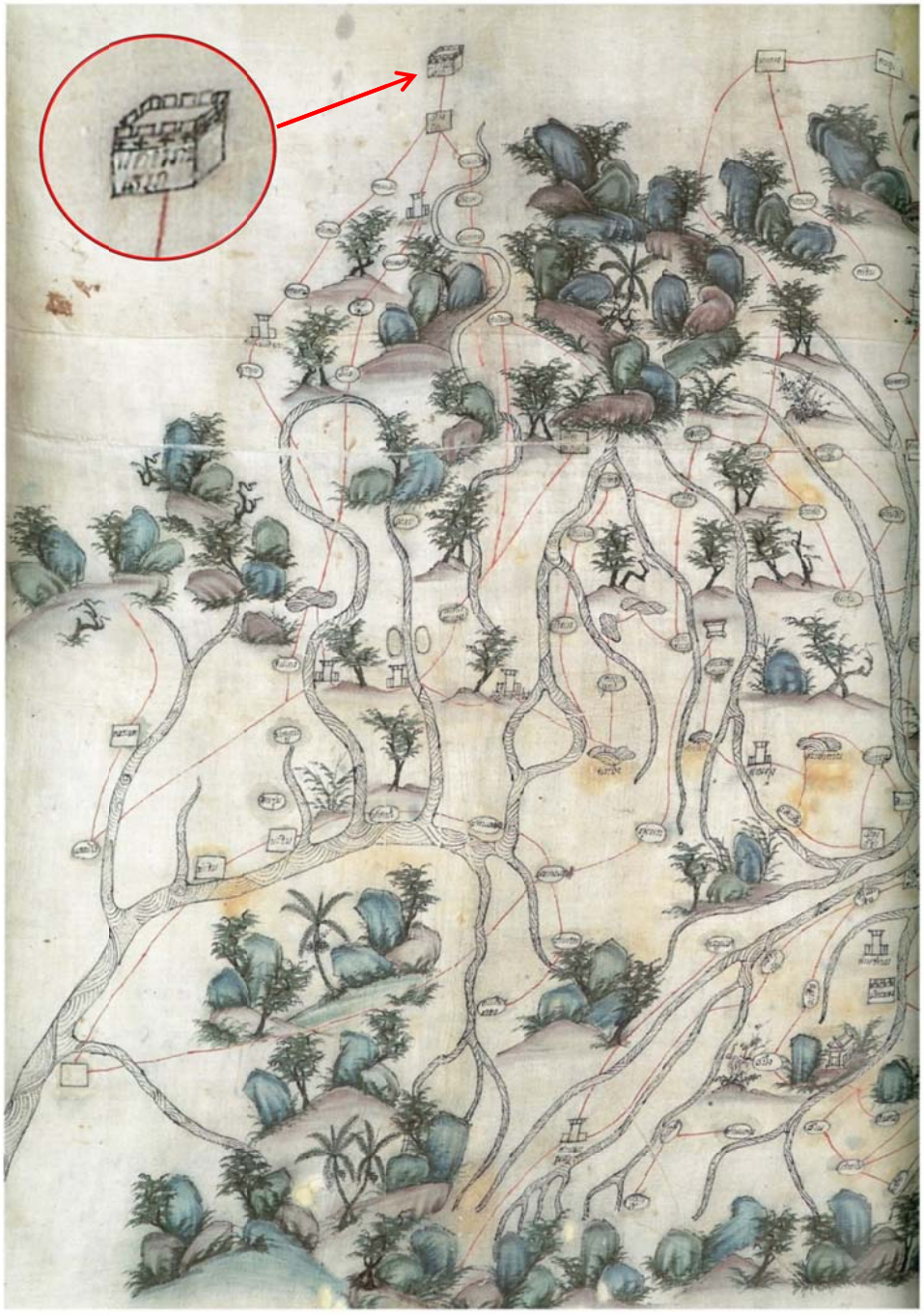
ด้วยการวางผังเมืองและการสร้างเมืองที่สมบูรณ์แบบ และใช้เทคนิควิธีการของชาวยุโรป ทำให้เมืองนครราชสีมามีความแข็งแรงสามารถต้านทานการโจมตีจากศัตรูภายนอกได้อย่างดี ดังเช่นกองทัพกรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระเพทราชาส่งมาตีเมืองนครราชสีมา ซึ่งต้องใช้เวลาถึง 2 ปี จึงเข้ายึดเมืองได้

(2) เมืองเก่านครราชสีมาในสมัยรัตนโกสินทร์

เมืองนครราชสีมามีฐานะเป็นเมืองสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ ในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้เมืองนครราชสีมามีฐานะเป็นเมืองเอก เจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็น เจ้าพระยา ปกครองเมืองเขมรป่าดง และหัวเมืองตอนในภาคอีสาน

พ.ศ. 2369 เกิดเหตุการณ์สำคัญ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ฯ ได้ยกกองทัพเวียงจันทน์มายังเมืองนครราชสีมาในขณะที่พระยานครราชสีมา และพระปลัด (พระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิ์ทศวิชัย) ยกกองทัพไปปราบปรามจลาจลที่เมืองขุขันธ์ กองทัพเจ้าอนุวงศ์ฯ ภายใต้การนำของเพี้ยรามพิชัยจึงเข้ายึดเมืองนครราชสีมาได้โดยง่าย และกวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลย ในระหว่างนั้นคุณหญิงโมภรรยาพระปลัดได้คิดอุบายลอบมอมสุราข้าศึกและพร้อมใจกันจับอาวุธเข้าปราบปรามข้าศึกจนเกิดเป็นวีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ ภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ สถาปนาคุณหญิงโมให้ดำรงฐานันดรศักดิ์เป็นท้าวสุรนารี

อย่างไรก็ตาม จากแผนที่โบราณระวางล่าสุดที่ค้นพบบนตำหนักพระองค์เจ้าอัพภันตรีประชา ได้แสดงให้เห็นตำแหน่งของเมืองนครราชสีมาในฐานะประตูสู่หัวเมืองในภาคอีสาน และกัมพูชา ซึ่งแผนที่ดังกล่าวน่าจะเขียนขึ้นในราวสมัยรัชกาลที่ 3 โดยจะเห็นเมืองปัก เป็นเมืองที่อยู่ต่อจากเมืองนครราชสีมา ดังรูปที่ 3 และรูปที่ 4

รูปที่ 3 แผนที่โบราณระวาง “อีสานใต้ และเขมร” จะเห็นเมืองนครราชสีมาในชื่อ “นครราชเสมา”

ที่มา: Santanee Phasuk and Philip Stott (2004)

รูปที่ 4 แผนที่โบราณระวาง “เขมรในนี้” จะเห็นเมืองนครราชสีมาในชื่อ “ณคอรราช”
ที่มา: Santanee Phasuk and Philip Stott (2004)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวจีนเริ่มเข้ามาอาศัยในเมืองนครราชสีมา เมืองนครราชสีมาจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าขายของหัวเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และชาวจีนได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นจนในสมัยรัชกาลที่ 5 มีรายงานว่ามีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองนครราชสีมาประมาณ 800 คน เมืองนครราชสีมาเติบโตขึ้นเป็นลำดับ จึงปรากฏบ้านเรือนและวัดวาอารามในหลายยุคหลายสมัยอยู่ภายในคูเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ดังรูปที่ 5

รูปที่ 5 ภาพดาวเทียมไม่ระบุมาตราส่วนบริเวณเมืองเก่านครราชสีมา
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

4.1.2 สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ในเมืองเก่านครราชสีมามีสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) ประเภทอาคารบ้านเรือนและร้านค้าเก่าแก่หลายแห่ง ได้แก่ อาคารและร้านค้าเก่าแก่บริเวณถนนจอมพล ถนนโพธิ์กลาง ถนนราชดำเนิน และถนนชุมพล นอกจากนี้ ภายในเมืองเก่านครราชสีมายังมีแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญหลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานประเภทวัดในพุทธศาสนา ได้แก่ วัดกลาง หรือพระนารายณ์มหาราช วัดพายัพ วัดบูรพ์ วัดบึง วัดอิสาน และวัดศาลาลอย เป็นต้น แม้ว่าศาสนสถานหลายแห่งจะได้รับการบูรณะและสร้างขึ้นใหม่ก็ตาม แต่วัดหลายแห่งก็ยังคงให้ความสำคัญในการดูแลรักษาคุณค่าของลักษณะสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่างๆ ภายในวัดไว้เป็นอย่างดี

4.1.3 โบราณสถาน

โบราณสถานในเมืองเก่านครราชสีมามีหลายแห่งทั้งที่ขึ้นทะเบียนและไม่ได้ขึ้นทะเบียน ซึ่งโบราณสถานสำคัญที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว ได้แก่ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี กำแพงเมือง-คูเมืองนครราชสีมา ประตูชุมพล ศาลหลักเมืองนครราชสีมา และวัดพระนารายณ์มหาราช

4.2 องค์ประกอบของเมืองเก่านครราชสีมา

เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยมีหลักฐานการสร้างเมืองและตั้งถิ่นฐานขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีต่าง ๆ มากมาย และได้มีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมืองต่อเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทั้งนี้องค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่านครราชสีมาที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน มีรายละเอียดที่สำคัญปรากฏอยู่ในแผนที่ 1 และในภาคผนวก ผ.2

4.2.1 กำแพงเมือง คูเมือง และประตูเมือง

กำแพงเมือง คูเมือง และประตูเมืองนครราชสีมา เป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นสัญลักษณ์หนึ่งของเมืองนครราชสีมาที่ได้ก่อสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ช่วงปี พ.ศ. 2199 – 2231 ซึ่งกำหนดให้เป็นหัวเมืองใหญ่หรือเมืองเอกที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในการป้องกันการรุกรานของขแมร์ (เขมร) ลาว และญวน จึงโปรดให้นายช่างชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบวางผังเมือง ผังเมืองนครราชสีมามีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมรูปกลองชัยเภรี มีความกว้างประมาณ 1,000 เมตร ยาวประมาณ 1,700 เมตร มีพื้นที่ภายในประมาณ 1,000 ไร่ หรือ 1.60 ตารางกิโลเมตร มีคูกว้าง 20 เมตร และลึก 6 เมตร ขุดล้อมรอบเมือง มีการก่อสร้างกำแพงเมือง โดยก่ออิฐขึ้นจากหินศิลาแลง มีความสูง 6 เมตร ยาวโดยรอบ 5,220 เมตร บนกำแพงมีใบเสมาโดยรอบจำนวน 4,302 ใบ และมีประตูเมืองสร้างด้วยศิลาแลง กว้าง 3 เมตร จำนวน 4 ประตู โดยประตูเมืองทั้ง 4 เป็นทางเข้าออกเมืองทั้งสี่ทิศ ทรงพระราชทานนามเมืองนี้ว่า เมืองนครราชสีมา

(อดีต) แนวกำแพงเมืองนครราชสีมาไม่ทราบว่าทิศไหน

(ปัจจุบัน) แนวกำแพงเมืองไม่ปรากฏเหลือให้เห็นแล้ว

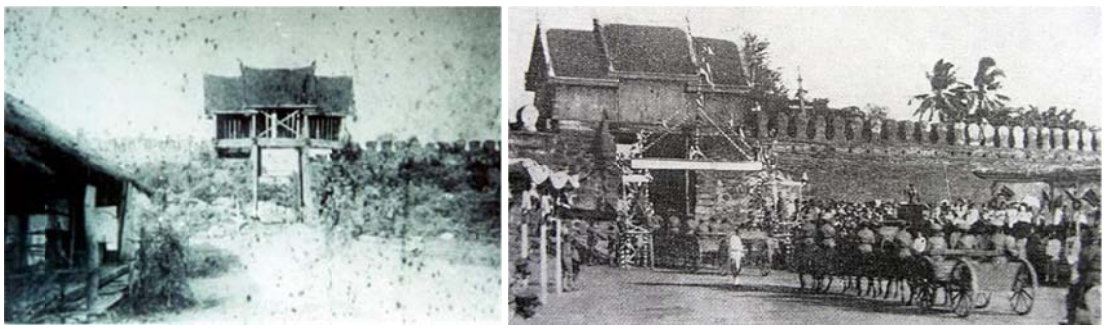

รูปที่ 6 คูเมืองนครราชสีมาด้านทิศตะวันตกในอดีต-ปัจจุบัน
ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

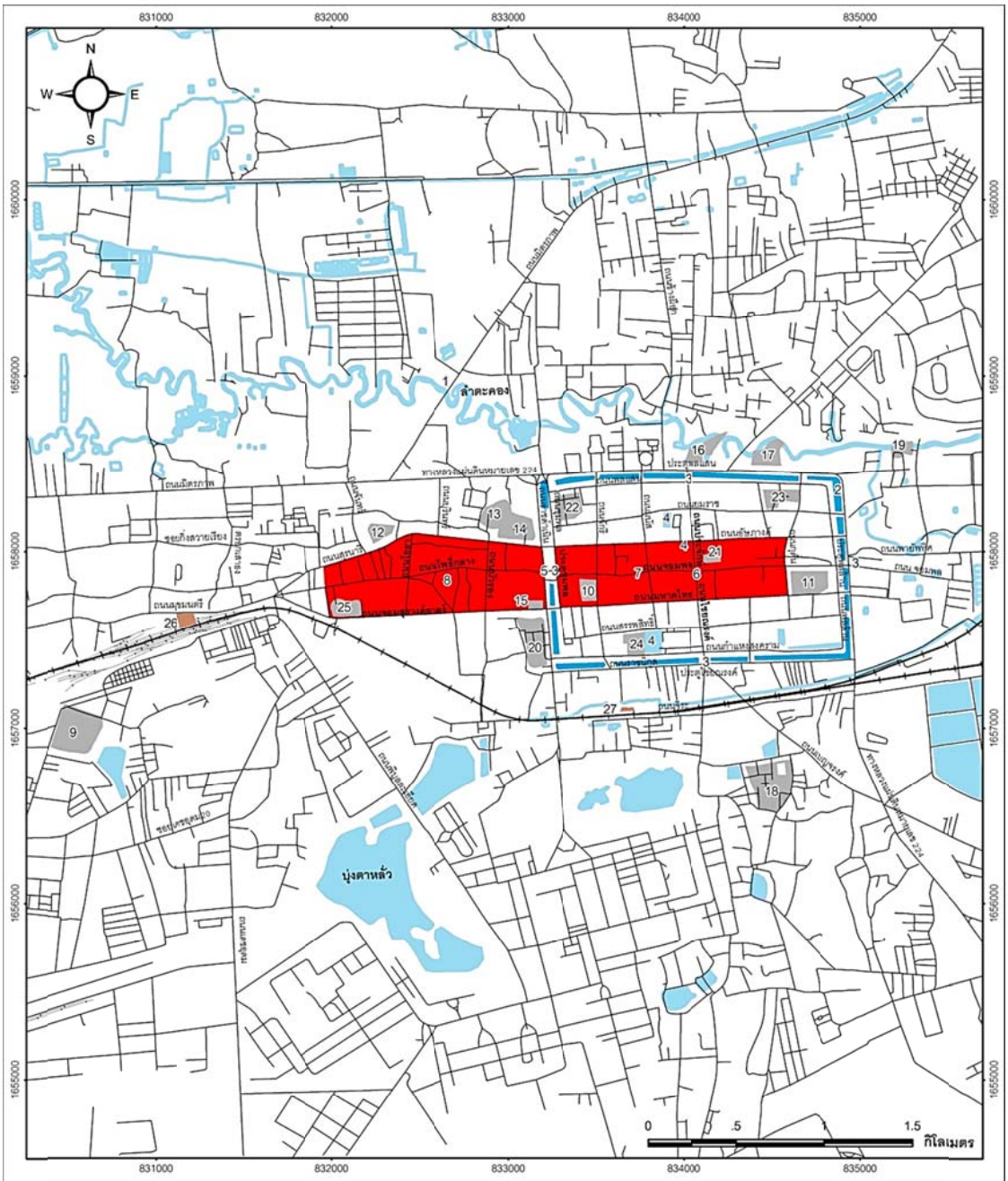
ลักษณะของประตูเมืองทั้ง 4 ประตูมีหอรักษาการอยู่ข้างบนทำเป็นหอยามรักษาการณ์- เชิงเทิน รูปแบบเป็นทรงไทยโบราณ ศิลปะสมัยอยุธยา หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีช่อฟ้าใบระกาเหมือนกันทุกแห่ง ประตูทั้ง 4 ประตู มีชื่อดังนี้

ทางทิศเหนือ มีชื่อว่า ประตูพลแสน หรือเรียกว่า ประตูน้ำ
ทางทิศใต้ มีชื่อว่า ประตูไชยณรงค์ หรือเรียกว่า ประตูผี
ทางทิศตะวันออก มีชื่อว่า ประตูพลล้าน หรือประตูตะวันออก หรือประตูทุ่งสว่าง
ทางทิศตะวันตก มีชื่อว่า ประตูชุมพล

ปัจจุบันคงเหลือแต่เพียงประตูเดียว คือ ประตูชุมพล ที่ยังหลงเหลือโครงสร้างเดิมไว้อยู่ ซึ่งกรมศิลปากรได้ขึ้นบัญชีสงวนรักษาไว้เป็นโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ. 2480 นอกนั้นทั้งประตูเมืองอีก 3 ประตู และกำแพงเมืองได้ถูกรื้อและสูญหายไปหมดแล้ว

รูปที่ 7 ประตูชุมพล ประตูเมืองแห่งเดียวของเมืองนครราชสีมาที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน
ที่มา: http://th.wikipedia.org/wiki/ประตูเมืองนครราชสีมา (2558)

แผนที่ 1 ที่ตั้งองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่านครราชสีมา

สัญลักษณ์

- ทางรถไฟ
- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- ย่านการค้า
- ศาสนสถาน

1 แม่น้ำลำตะคอง
2 คูเมือง-กำแพงเมืองนครราชสีมา
3 ประตูเมืองนครราชสีมา ทั้ง 4 ประตู
4 สระแก้ว สระขวัญ สระบัว
5 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
6 ศาลหลักเมือง
7 ย่านการค้าเดิมถนนจอมพล
8 ย่านการค้าเดิมถนนโพธิ์กลาง
9 วัดป่าสาลวัน
10 วัดบึง
11 วัดบูรพ์
12 วัดโพธิ์
13 วัดม่วง
14 วัดสะแก
15 วัดหนองบัวรอง
16 วัดสามัคคี
17 วัดพลับ
18 วัดศาลาทอง
19 วัดศาลาลอย
20 วัดสุทธจินดาวรวิหาร
21 วัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลาง)
22 วัดพายัพ
23 วัดอิสาน
24 วัดสระแก้ว
25 วัดแจ้งนอก
26 สถานีรถไฟนครราชสีมา
27 สถานีรถไฟจิระ

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.2.2 ป้อม

ในส่วนของป้อมปรากฏหลักฐานว่ามีการสร้างป้อมขึ้นคู่กับกำแพงเมืองนครราชสีมา ซึ่งออกแบบโดยนายช่างชาวฝรั่งเศส ลักษณะเป็นป้อมปราการแบบฝรั่ง เป็นป้อมประจำบนกำแพง และป้อมตามมุมกำแพง มีทั้งสิ้น 15 ป้อม ปัจจุบันไม่พบร่องรอยหลักฐานของป้อมให้เห็น พบเพียงแนวของก้อนศิลาแลงที่เรียงตัวกันบริเวณมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมือง (ตรงข้ามโค้งวัดศาลาลอย) ถนนพลแสน แนวศิลาแลงดังกล่าวสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นส่วนประกอบของสิ่งก่อสร้างที่เป็นแนวฐานของกำแพงเมืองและที่ตั้งป้อมปราการของเมืองนครราชสีมา

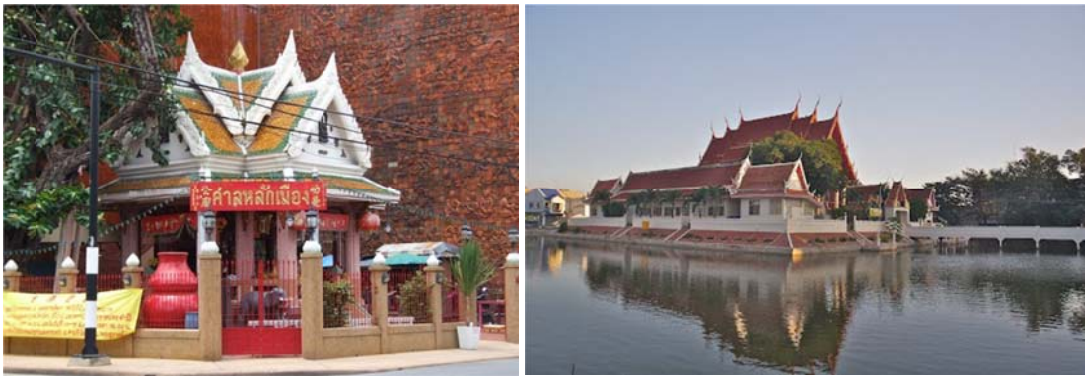
4.2.3 ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า

ที่หมายตาที่สำคัญและโดดเด่นมากที่สุดของเมืองนครราชสีมา คือ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม) ตั้งอยู่ใจกลางเมืองนครราชสีมา บริเวณด้านหน้าประตูชุมพล ซึ่งเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดนครราชสีมา อนุสาวรีย์หล่อด้วยทองแดงรมดำสูง 185 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานไพที สี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง สูง 250 เซนติเมตร ซึ่งบรรจุอัฐิของท่าน อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีสร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงและยกย่องคุณงามความดีของวีรสตรีสามัญชนคนแรกของประเทศ จึงเป็นบุคคลที่ชาวนครราชสีมาภาคภูมิใจและเคารพบูชา ย่าโมจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของชาวนครราชสีมากระทั่งเรียกชื่อจังหวัดนี้ว่า เมืองย่าโม อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี นับเป็นที่หมายตาที่สำคัญของเมืองนี้เพียงแห่งเดียวที่สามารถทำให้ชาวนครราชสีมาและผู้คนที่มาเยี่ยมเยือนเมืองแห่งนี้ให้สามารถรับรู้และจดจำถึงความเป็นเมืองเก่านครราชสีมา หรือเมืองนครราชสีมาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านตำแหน่งทิศทางของเมืองและจินตภาพของความเป็นเมืองเก่า โดยอ้างอิงจากที่หมายตาแห่งนี้เป็นหลัก รวมถึงยังเป็นศูนย์กลางเมืองที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของเมืองและของจังหวัดนครราชสีมา

รูปที่ 8 ที่หมายตาที่สำคัญของเมืองนครราชสีมาและจังหวัดนครราชสีมา

หากพิจารณาเฉพาะพื้นที่ภายในคูเมืองนครราชสีมา ที่หมายตาที่สำคัญของพื้นที่นี้ คือ ศาลหลักเมือง และวัดพระนารายณ์มหาราช หรือวัดกลาง พื้นที่ทั้งสองบริเวณตั้งอยู่ติดกัน และตั้งอยู่บริเวณใจกลางของตัวเมืองนครราชสีมาเดิม บริเวณสี่แยกถนนจอมพลตัดกับถนนประจักษ์ที่หมายตาทั้งสองแห่งนี้ทำให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองนครราชสีมาเดิมสามารถรับรู้และจดจำได้ถึงภาพลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่านครราชสีมา โดยอ้างอิงจากที่หมายตาทั้งสองนี้เป็นหลัก

รูปที่ 9 ที่หมายตาของพื้นที่ภายในคูเมืองนครราชสีมา

4.2.4 แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมืองเก่า

แบบแผนโครงข่ายคมนาคมภายในพื้นที่คูเมืองนครราชสีมาที่ปรากฏในปัจจุบัน มีลักษณะรูปแบบตัดกันเป็นตารางหมากรุก (Grid pattern system) โดยมีถนนแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก คือ ถนนจอมพล และถนนแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ คือ ถนนประจักษ์ ส่วนถนนสายรองและถนนซอยตัดขนานไปตามแนวแกนทั้งสอง จึงทำให้โครงข่ายคมนาคมของเมืองนี้มีแบบแผนเป็นตารางหมากรุก ส่วนถนนมิตรภาพซึ่งเป็นถนนสายหลักของจังหวัดนครราชสีมาที่เชื่อมต่อไปยังจังหวัดอื่น ๆ ตัดผ่านพื้นที่เมืองนครราชสีมาโดยเลียบขนานไปตามแนวคูเมืองทางด้านทิศเหนือ ไม่ได้ตัดผ่านเข้าไปยังตัวเมืองนครราชสีมาเดิม จึงทำให้พื้นที่ภายในคูเมืองนครราชสีมามีสภาพการจราจรที่ไม่ค่อยวุ่นวายมากนัก

4.2.5 ย่าน / บริเวณที่สำคัญและมีคุณค่าของเมือง

ในพื้นที่เมืองนครราชสีมามีย่านเก่าแก่ที่สำคัญของเมือง 2 บริเวณ ได้แก่ ย่านการค้าเดิมบริเวณถนนจอมพล ซึ่งตั้งอยู่ภายในพื้นที่เขตคูเมืองนครราชสีมา และย่านการค้าเดิมบริเวณถนนโพธิ์กลาง ซึ่งตั้งอยู่นอกพื้นที่เขตคูเมืองนครราชสีมา ย่านการค้าทั้งสองนี้อยู่ใกล้กันและเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อถึงกัน โดยมีประตูชุมพลและคูเมืองกั้นกลางระหว่างสองย่านนี้ ย่านดังกล่าวเป็นย่านการค้าของพ่อค้าชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองนครราชสีมา ลักษณะที่โดดเด่นของย่านทั้งสองคืออาคารบ้านเรือนและร้านค้าที่มีอายุเก่าแก่และสร้างด้วยไม้จำนวนมาก ตั้งกระจายอยู่บริเวณสองฟาก

ของถนนจอมพลและถนนโพธิ์กลาง และยังคงปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน อาคารร้านค้าเก่าแก่ในย่านดังกล่าวส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 50 - 100 ปีขึ้นไป ลักษณะของอาคารแสดงถึงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเมืองนครราชสีมาในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี และพบว่าตลอดแนวสองฟากถนนจอมพลและถนนโพธิ์กลางจะมีศาลเจ้าตั้งเรียงรายอยู่เป็นระยะตลอดทาง

รูปที่ 10 แบบแผนโครงข่ายถนน และย่านการค้าเดิมที่สำคัญของเมืองนครราชสีมา
ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

4.2.6 ธรรมชาติในเมืองเก่า

แหล่งธรรมชาติที่สำคัญภายในพื้นที่คูเมืองนครราชสีมามีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มนุษย์จัดสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งธรรมชาติหรือแหล่งพักผ่อนหย่อนใจสำหรับคนในเมือง ไม่ว่าจะเป็น บริเวณคูเมืองที่ล้อมรอบตัวเมืองนครราชสีมาเดิม ที่ได้รับการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงาม หรือสระน้ำต่าง ๆ ภายในเมือง ได้แก่ สระแก้ว สระขวัญ และสระบึง เป็นสระน้ำที่ในอดีตขุดเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ภายในเมืองได้ตลอดปี ส่วนพื้นที่รอบนอกเขตคูเมืองนครราชสีมาออกไปมีแหล่งธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ลำตะคอง ซึ่งเป็นลำน้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านเมืองนครราชสีมาทางด้านทิศเหนือ และบุ่งตาหลั่ว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง ปัจจุบันได้รับการปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นสวนสาธารณะของคนในเมืองและพื้นที่ใกล้เคียง มีชื่อว่าสวนน้ำบุ่งตาหลั่วเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ 9 อยู่ในการดูแลของกรมทหารปืนใหญ่ที่ 2 อย่างไรก็ตาม แหล่งธรรมชาติของเมืองนครราชสีมาที่กล่าวมาทั้งหมดมีความสำคัญสำหรับเมือง โดยส่วนหนึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังช่วยส่งเสริมและรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมและบรรยากาศของความเป็นเมืองเก่านครราชสีมาไว้เป็นอย่างดี

รูปที่ 11 บุ่งตาหลั่ว แหล่งน้ำตามธรรมชาติขนาดใหญ่ของเมืองนครราชสีมา
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

4.3 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา

เมืองเก่านครราชสีมามีประวัติศาสตร์และพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน มีองค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่าความสำคัญมาก หรือมีระดับศักยภาพสูง และเป็นองค์ประกอบของเมืองที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็น โบราณสถาน ย่าน อาคาร และสถานที่สำคัญจำนวนมาก ตั้งกระจุกตัวอยู่ภายในเขตคูเมืองนครราชสีมาและบริเวณใกล้เคียง โดยตัวเมืองนครราชสีมาเดิมมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมรูปกลองชัยเภรี มีคูน้ำซึ่งเป็นคูเมืองที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ล้อมรอบ และมีประตูเมืองประจำทิศทั้ง 4 โดยมีวัดพระนารายณ์มหาราช หรือวัดกลาง เป็นที่หมายตา และศูนย์กลางหลักที่สำคัญของเมืองเก่านครราชสีมา และมีศาสนสถานในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการก่อสร้างเมืองเก่านครราชสีมา ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางหลักของย่านชุมชนต่างๆ ในพื้นที่คูเมืองนครราชสีมา ได้แก่ วัดพายัพ วัดอิสาน วัดบึง วัดบูรพ์ และวัดสระแก้ว ส่วนองค์ประกอบของเมืองส่วนที่เหลือที่มีคุณค่าความสำคัญลำดับรองลงมาตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมืองนครราชสีมา

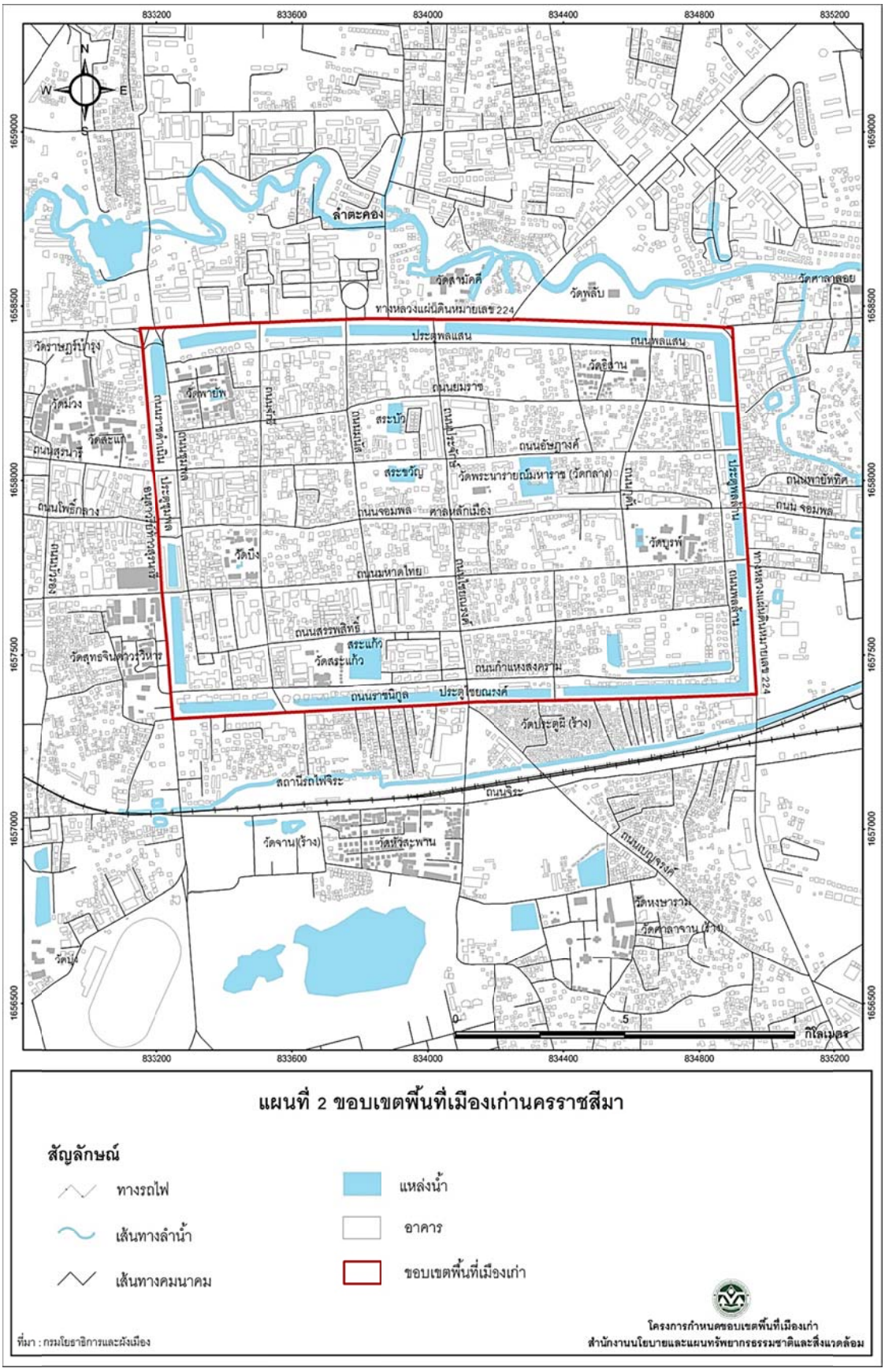
จากองค์ประกอบของเมืองนครราชสีมาที่มีคุณค่าและความสำคัญทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และจินตภาพการรับรู้ ตลอดจนความกลมกลืนขององค์ประกอบของเมืองกับบริบทของเมือง ขอบเขตการบริหารการปกครอง ขอบเขตทางธรรมชาติ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และความเป็นย่านที่ชัดเจนขององค์ประกอบเมือง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา จึงกำหนดขอบเขตพื้นที่มีเนื้อที่ประมาณ 1.91 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,191.58 ไร่ โดยมีอาณาเขตดังนี้ (แผนที่ 2 หรือ แผนที่ 3)

ทิศเหนือ จดแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 ตั้งแต่ทางแยกตัดถนนราชดำเนิน (พิกัด X = 833150 และ Y = 1658436) ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกตามแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 กระทั่งจดสุดแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 (พิกัด X = 834900 และ Y = 1658437)

ทิศตะวันออก จดแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 (พิกัด X = 834900 และ Y = 1658437) ต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ตามแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 กระทั่งจดทางแยกตัดถนนราชนิกูล (พิกัด X = 834970 และ Y = 1657386)

ทิศใต้ จดแนวกึ่งกลางถนนราชนิกูล ตั้งแต่ทางแยกตัดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 (พิกัด X = 834970 และ Y = 1657386) ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันตกตามแนวกึ่งกลางถนนราชนิกูล กระทั่งจดทางแยกตัดถนนราชดำเนิน (พิกัด X = 833249 และ Y = 1657315)

ทิศตะวันตก จดแนวกึ่งกลางถนนราชดำเนิน ตั้งแต่ทางแยกตัดถนนราชนิกูล (พิกัด X = 833249 และ Y = 1657315) ต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือตามแนวกึ่งกลางถนนราชดำเนิน กระทั่งจดทางแยกตัดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 (พิกัด X = 833150 และ Y = 1658436)

833200
833600
834000
834400
834800
835200
1659000
1658500
1658000
1657500
1657000
1656500
N
W
E
S
ลำตะคอง
วัดสามัคคี
วัดพลับ
วัดศาลาลอย
ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224
ประตูพลแสน
ถนนพลแสน
วัดราษฎร์บำรุง
วัดม่วง
วัดพายัพ
ถนนยมราช
วัดอิงาน
สระบัว
ถนนอัษฎางค์
วัดสะแก
ถนนสุรนารี
สระขวัญ
วัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลาง)
ถนนพายัพทิศ
ถนนโพธิ์กลาง
ถนนจอมพล
ศาลหลักเมือง
ถนน จอมพล
วัดบึง
วัดบูรพ์
ถนนมหาดไทย
ถนนสรรพสิทธิ์
สระแก้ว
วัดสุทธจินดาวราราม
วัดสระแก้ว
ถนนกำแหงสงคราม
ถนนราชนิกูล
ประตูชัยณรงค์
วัดประตูผี (ร้าง)
สถานีรถไฟจิระ
ถนนจิระ
วัดจาน(ร้าง)
วัดหัวสะพาน
ถนนมณฑลทหารบกที่ 2
วัดหงษาราม
วัดศาลาจาน (ร้าง)
วัดบึง
0
5
1
กิโลเมตร
แผนที่ 2 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา
สัญลักษณ์
ทางรถไฟ
เส้นทางลำน้ำ
เส้นทางคมนาคม
แหล่งน้ำ
อาคาร
ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง
โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

833200
833600
834000
834400
834800
835200
1659000
1658500
1658000
1657500
1657000
1656500
N
S
W
E
ลำตะคอง
ประพลแสน
ถนนพลแสน
ถนนมหาดไทย
ถนนราชดำเนิน
ถนนจอมพล
ถนนราชมรรคา
ถนนราชดำเนินนอก
ถนนราชดำเนินใน
ถนนราชดำเนินกลาง
ถนนมหาวิทยาลัย
ถนนโพธิ์กลาง
ถนนสุรนารี
ถนนทหารใน
ถนนทหารนอก
ถนนกระโรงกาน
ถนนสุรนารายณ์
ถนนย่าโม
ถนนบูรพาพิทักษ์
ถนนสถานีรถไฟ
ถนนโรงเรียน
ถนนประตูชัย
ถนนประตูพลล
ถนนประตูน้ำ
ถนนประตูผี
ถนนประตูพลล
ถนนประตูน้ำ
ถนนประตูผี
ถนนประตูชัย

4.4 เขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา

ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาซึ่งเป็นพื้นที่หลัก มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 1.91 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,191.58 ไร่ ไม่มีการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ภายในพื้นที่เมืองเก่า เนื่องจากพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาซึ่งอยู่ภายในแนวเขตคูเมืองนครราชสีมาเดิมมีลักษณะพื้นที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันทั้งหมด มีแบบแผนการโครงข่ายคมนาคมเป็นตารางหมากรุก และมีองค์ประกอบหลักของเมืองที่มีคุณค่าความสำคัญตั้งกระจายตัวอยู่ภายในพื้นที่ โดยมีวัดพระนารายณ์มหาราช หรือวัดกลาง เป็นที่หมายตาและศูนย์กลางหลักที่สำคัญของเมือง และมีชุมชนตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่หนาแน่นภายในพื้นที่เมืองเก่า ซึ่งปัจจุบันยังปรากฏอาคารไม้หรืออาคารเก่าแก่เหลืออยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณถนนจอมพล และถนนมหาดไทย ซึ่งเป็นย่านการค้าเดิมของเมืองนครราชสีมา ส่วนวัดอื่น ๆ ตั้งกระจายอยู่ภายในพื้นที่เมืองเก่าทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของย่านชุมชนต่าง ๆ ภายในเมืองเก่าอีกที ได้แก่ วัดพายัพ วัดอิสาน วัดบูรพ์ วัดบึง และวัดสระแก้ว

4.5 พื้นที่ต่อเนื่องเมืองเก่านครราชสีมา

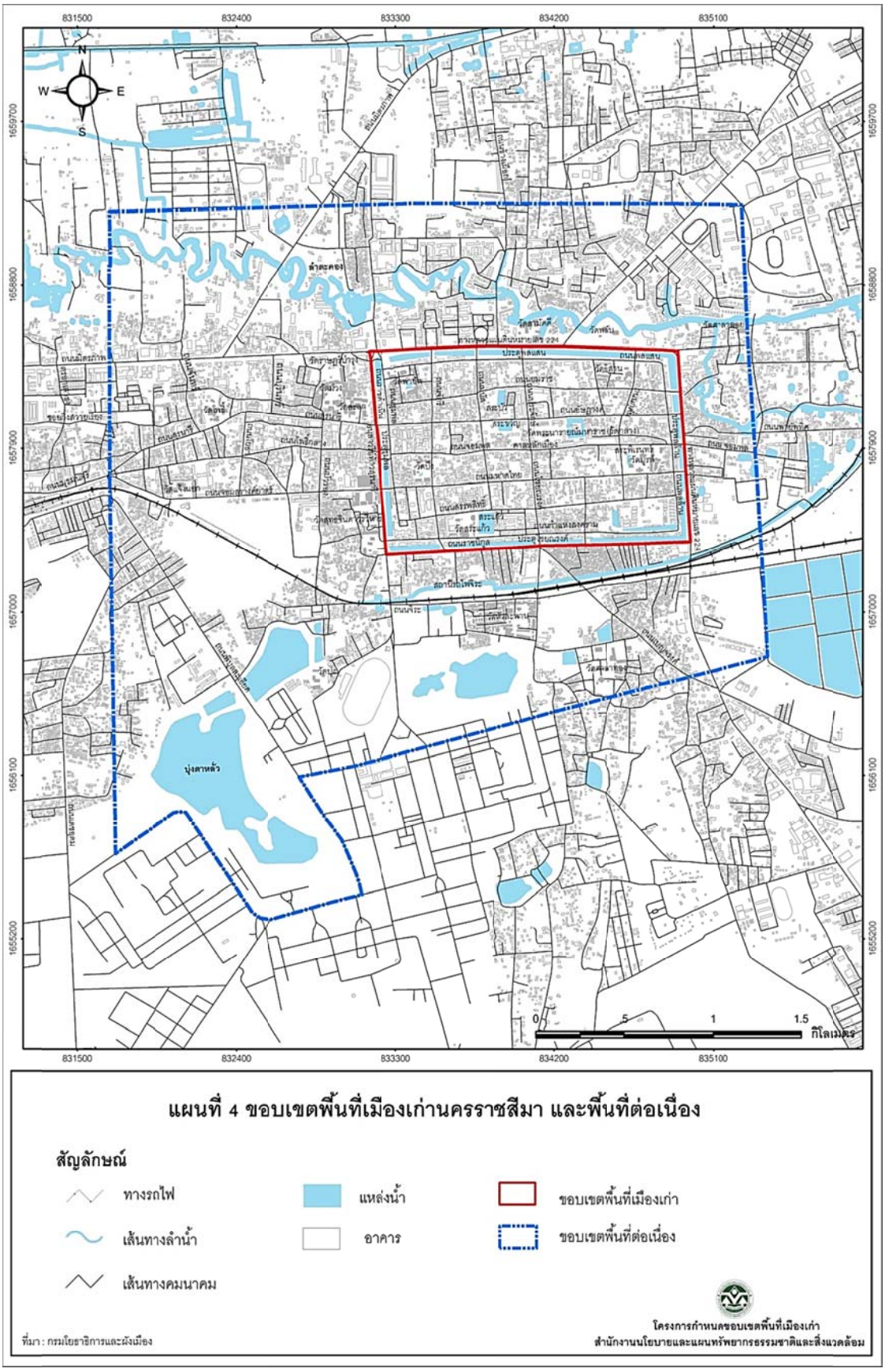
ได้แก่ พื้นที่บริเวณที่อยู่โดยรอบพื้นที่หลักเมืองเก่านครราชสีมา ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนโดยรอบ กำหนดให้มีระยะห่างจากแนวเขตพื้นที่หลักออกไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก มีเนื้อที่รวมประมาณ 9.39 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,869.03 ไร่ โดยมีอาณาเขตดังนี้ (แผนที่ 4 หรือ แผนที่ 5)

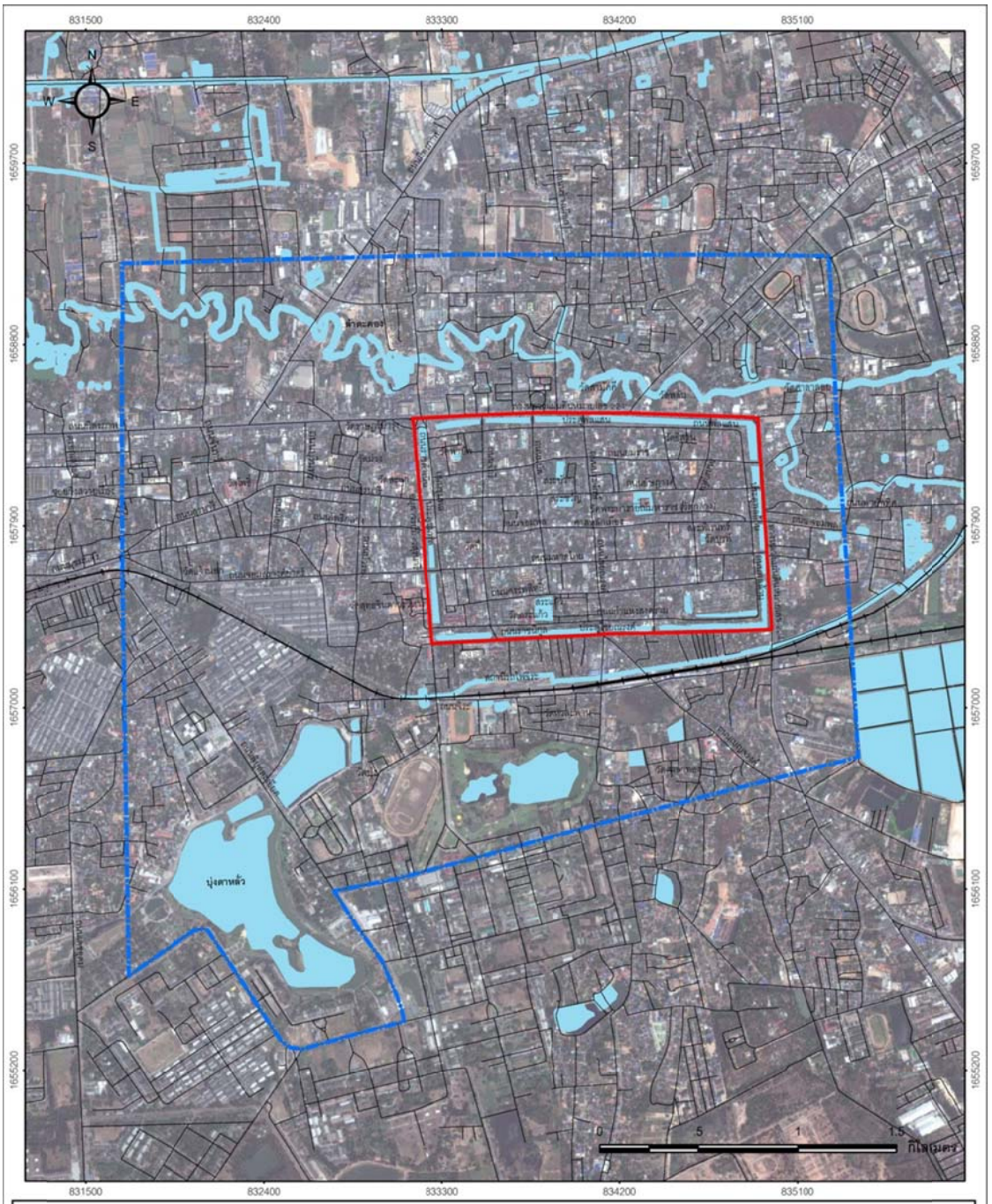
ทิศเหนือ จดแนวเส้นขนานระยะ 800 เมตร จากแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 บริเวณพิกัด X = 831681 และ Y = 1659198 ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกตามแนวเส้นขนานระยะ 800 เมตร กระทั่งจดแนวเส้นขนานระยะ 400 เมตร จากแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 ที่ตั้งพิกัดฉากรับบริเวณพิกัด X = 835276 และ Y = 1659257

ทิศตะวันออก จดแนวเส้นขนานระยะ 400 เมตร จากแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 บริเวณพิกัด X = 835276 และ Y = 1659257 ต่อเนื่องไปทางทิศใต้เป็นเส้นตรงตามแนวเส้นขนานระยะ 400 เมตร กระทั่งจดแนวพิกัด X = 835403 และ Y = 1656743

ทิศใต้ จดแนวพิกัด X = 835403 และ Y = 1656743 และต่อเนื่องเป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้กระทั่งจดแนวกึ่งกลางถนนพิบูลละเอียด (พิกัด X = 832780 และ Y = 1656098) และต่อเนื่องไปทางทิศใต้ตามแนวกึ่งกลางถนนพิบูลละเอียด กระทั่งจดทางแยกตัดถนนท้องถิ่นไม่ปรากฏชื่อ (พิกัด X = 833106 และ Y = 1655462) และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันตกตามแนวกึ่งกลางถนนท้องถิ่นไม่ปรากฏชื่อ ต่อเนื่องเรื่อยไปกระทั่งจดแนวพิกัด X = 831706 และ Y = 1655677

ทิศตะวันตก จดแนวพิกัดบริเวณกึ่งกลางถนนท้องถิ่นไม่ปรากฏชื่อบริเวณพิกัด X = 831706 และ Y = 1655677 ต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือเป็นเส้นตรงกระทั่งจดแนวพิกัดของเส้นขนานระยะ 800 เมตร จากแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 บริเวณพิกัด X = 831681 และ Y = 1659198

831500
832400
833300
834200
835100
1659700
1658800
1657900
1657000
1656100
1655200
N
W
E
S
บุ่งสาหล้ว
0
5
1
1.5
กิโลเมตร
แผนที่ 4 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา และพื้นที่ต่อเนื่อง
สัญลักษณ์
ทางรถไฟ
เส้นทางลำน้ำ
เส้นทางคมนาคม
แหล่งน้ำ
อาคาร
ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
ขอบเขตพื้นที่ต่อเนื่อง
ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง
โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนที่ 5 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา และพื้นที่ต่อเนื่อง

สัญลักษณ์

- ทางรถไฟ
- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- อาคาร
- ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
- ขอบเขตพื้นที่ต่อเนื่อง

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่านครราชสีมา

5.1 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทั่วไป

พิจารณาจากแนวทางทั่วไป 7 ประการ ซึ่งสามารถเลือกนำไปใช้ปฏิบัติตามความเหมาะสมสำหรับพื้นที่เฉพาะแต่ละบริเวณที่มีความแตกต่างกันออกไป ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
1. การมีส่วนร่วมและการประชาสัมพันธ์	1.1 ให้ประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มดำเนินการศึกษาเพื่อให้ข้อมูลพื้นฐานแสดงความต้องการและความเป็นเจ้าของ โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ กลุ่มสนใจ การประชุมสัมมนา ฯลฯ 1.2 ให้ประชาสังคมเห็นชอบในหลักการดำเนินการบริหารการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายคมนาคมขนส่ง การจัดระเบียบอาคารและสภาพแวดล้อม เพื่อลดกระแสต่อต้านและการไม่ให้ความร่วมมือ ตลอดระยะเวลาดำเนินการ 1.3 การประชาสัมพันธ์โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การพบปะพูดคุย การประชาสัมพันธ์โดยผ่านประชาสังคม ผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบผลกระทบที่ตนเองจะได้รับจากแผนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และรับฟังข้อคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงให้สมบูรณ์ขึ้น 1.4 คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมืองและกลุ่มประชาสังคมร่วมกันดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมถึงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น และจัดกิจกรรมเมืองเก่าอย่างต่อเนื่อง เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้เห็นคุณค่าของเมืองเก่า ทั้งคุณค่าด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และอื่น ๆ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและจิตสำนึกรักถิ่นฐาน
2. การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน	2.1 จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดกรอบการสร้างจิตสำนึกทางสังคม โดยการให้ความรู้ สร้างการรับรู้ตั้งแต่ในครอบครัว กลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ชุมชนและเป็นแบบแผนของเมืองเก่า

แนวทาง	การดำเนินงาน
	2.2 ทุกภาคส่วนร่วมกันสร้างกลไกการเรียนรู้ต่าง ๆ ผ่านการประชุมในชุมชน จัดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กิจกรรมวันครอบครัว ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ ผ่านทางพระสงฆ์ โรงเรียน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนช่องทางอินเทอร์เน็ตที่จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ความรัก ความหวงแหน มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ 2.3 ให้ประชาชนในชุมชน เยาวชน ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะใช้รณรงค์จนเกิดการรับรู้ และเป็นวิถีชีวิตที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน 2.4 มีกิจกรรมประเมินผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขวิธีการสร้างการเรียนรู้ที่สามารถสร้างการซึมซับแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน
3. การส่งเสริมกิจกรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น	กิจกรรมและวิถีชีวิตเป็นมรดกที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) ได้แก่ ประเพณี อาหาร การแต่งกาย ภาษา เทศกาล คติความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยองค์ความรู้จากประชาชนและนักวิชาการในท้องถิ่น มีการค้นคว้าเผยแพร่และสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ ฟื้นฟูงานเทศกาลต่างๆ เพื่อได้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
4. การส่งเสริมคุณภาพชีวิต	จัดให้มีบริการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และธุรกรรมบริการที่ครบสมบูรณ์ สำหรับผู้อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าและนักท่องเที่ยวทุกเพศวัย ที่สะดวกต่อการเข้าถึงและไม่จำเป็นต้องเดินทางไกลออกนอกบริเวณเมืองเก่า การจัดบริการรวมทั้งระบบการรักษาความปลอดภัยและป้องกันอัคคีภัยมีความจำเป็น เพราะภายในบริเวณเมืองเก่ามีสภาพการอยู่อาศัยที่มักหนาแน่นและมีเส้นทางสัญจรที่ค่อนข้างคับแคบ
5. การป้องกันภัยคุกคาม	5.1 คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง

แนวทาง	การดำเนินงาน
จากมนุษย์และธรรมชาติ	สามารถใช้อำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดระเบียบหรือระงับยับยั้งกิจกรรมการพัฒนาก่อสร้างที่จะเป็นผลกระทบต่อโบราณสถานและแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรม เพื่อป้องกันกรณีการพัฒนาสิ่งก่อสร้างที่บดบังโบราณสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาบนที่ดินของทางราชการหรือวัด ซึ่งมีเอกสิทธิ์ไม่ต้องผ่านการตรวจสอบของหน่วยงานควบคุมการก่อสร้างท้องถิ่น 5.2 จัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวัง โดยอาศัยการประสานงานกับเครือข่ายนักเรียน นักศึกษาและนักวิชาการท้องถิ่น เพื่อช่วยติดตามตรวจสอบการพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถานและแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรม 5.3 จัดให้มีการศึกษาปัญหาความเสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ วางแนวทางแก้ปัญหาเพื่อป้องกันรักษาแหล่งศิลปวัฒนธรรม จัดวางระบบเตือนภัยล่วงหน้าที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
6. การประหยัดพลังงานด้านการสัญจรและสภาพแวดล้อม	6.1 การขาดแคลนเส้นทางสัญจรที่เหมาะสมสำหรับคนเดินและจักรยาน ทำให้ผู้คนต้องอาศัยรถยนต์และจักรยานยนต์มากขึ้นเป็นวงจรต่อเนื่อง ควรส่งเสริมพัฒนาทางเดินเท้าการใช้จักรยานและพาหนะทางเลือกในย่านเมืองเก่า เพื่อลดการใช้ยานพาหนะที่ใช้เชื้อเพลิงและสร้างมลภาวะ 6.2 นำระบบกระบวนการธรรมชาติและสภาพภูมิประเทศมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาด้านกายภาพของชุนชนเมืองเก่า การเปิดช่องมองภูมิทัศน์และปลูกต้นไม้สร้างร่มเงาจะช่วยให้อากาศเกิดการไหลเวียน ลดอุณหภูมิและความชื้น เพิ่มสภาวะความสบายในบริเวณเมืองเก่า
7. การดูแลและบำรุงรักษาอาคารและสาธารณูปการ	7.1 ปัจจุบันสิ่งก่อสร้างในย่านเมืองเก่ามีข้อจำกัดต่อความต้องการใช้ประโยชน์สำหรับชีวิตประจำวัน การต่อเติมโดยขาดการพิจารณาความเหมาะสมอาจเป็นการทำลายคุณค่า การปล่อยให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพอาคารและสิ่งก่อสร้าง เป็นผลกระทบต่อคุณค่ามรดกศิลปวัฒนธรรม

แนวทาง	การดำเนินงาน
	ทั้งของตัวอาคารหรือสิ่งก่อสร้างนั้นและบริเวณแวดล้อม 7.2 ขยายบทบาทองค์กรปกครองท้องถิ่นในคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง ในการดูแลมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อลักษณะทางกายภาพที่สำคัญของสิ่งก่อสร้างในย่านเมืองเก่า และส่งเสริมให้มีการบำรุงรักษาสภาพภายนอกของอาคารอย่างต่อเนื่อง โดยเลือกใช้วัสดุก่อสร้างที่มีลักษณะคล้ายหรือสอดคล้องกับของเดิมมากที่สุด หรือส่งเสริมให้มีการนำวัสดุก่อสร้างของเดิมกลับมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด

5.2 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสำหรับเขตพื้นที่ (Zoning)

พิจารณาจากเขตพื้นที่ (Zoning) มี 2 ประเภท ซึ่งสามารถเลือกนำไปใช้ปฏิบัติตามความเหมาะสมสำหรับแต่ละพื้นที่ ประกอบด้วย

<u>พื้นที่หลัก</u> มีแนวทางการดำเนินงาน ทั้งหมด 5 ด้าน ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
1. ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน	1.1 ลดการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนที่ไม่จำเป็นในเขตพื้นที่ศาสนสถาน 1.2 ที่ดินของรัฐและเอกชนให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นหลักให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อหัตถกรรม การท่องเที่ยว พาณิชยกรรม การอยู่อาศัย ศาสนสถาน สถานศึกษา หน่วยงานราชการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ นันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น 1.3 ที่ดินบนแนวกำแพงเมืองและคูเมือง จะต้องฟื้นฟูพื้นที่ขอบให้เห็นชัดเจน โดยลดบทบาทการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือหากมีการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อเนื่อง ควรกำหนดลักษณะที่แสดงความเป็นพื้นที่ขอบให้เด่นชัด
2. ด้านอาคารและสภาพแวดล้อม	รักษาสภาพแวดล้อมโดยกำหนดความสูง สัดส่วนพื้นที่ว่าง

แนวทาง	การดำเนินงาน
	(Open Space Ratio) ขนาด ลักษณะ แบบ รูปทรง ฯลฯ ของอาคารให้สอดคล้องและกลมกลืนหรือไม่ทำลายโบราณสถานในพื้นที่ พิจารณาการใช้วัสดุและสีของอาคารเพื่อสร้างบรรยากาศการเข้ามาถึงบริเวณสำคัญของเขตพื้นที่เมืองเก่า
3. ด้านระบบการจราจรและคมนาคมขนส่ง	3.1 ส่งเสริมให้มีทางเดินเท้า และการสัญจรด้วยยานพาหนะขนาดเบาเพื่อลดมลภาวะ เช่น รถจักรยาน รถลากจูง เป็นต้น 3.2 ลดปริมาณการจราจร ห้ามรถบรรทุกหนักและรถขนาดใหญ่เข้าสู่พื้นที่ 3.3 จำกัดการก่อสร้างลานจอดรถขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นมลภาวะทางสายตาที่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมเมืองเก่า 3.4 แนวถนนที่สร้างทับอยู่บนแนวกำแพงเมืองหรือคูเมืองเดิม ควรมีสัญลักษณ์แสดงถึงสิ่งก่อสร้างในอดีต สร้างตำแหน่งจุดหมายตาที่ตำแหน่งประตูเมืองเดิม หรือป้ายชื่อที่สื่อความหมายถึงแนวกำแพงเมืองหรือคูเมืองเดิม
4. ด้านการพัฒนาภูมิทัศน์	4.1 สร้างเส้นทางต่อเนื่องระหว่างตำแหน่งองค์ประกอบเมือง โบราณสถาน และพื้นที่เปิดโล่งในเมือง โดยจัดให้มีทางคนเดิน ทางจักรยาน หรือพาหนะขนาดเบา 4.2 จัดทางคนเดินที่ปลอดภัย พร้อมอุปกรณ์สาธารณูปโภคอำนวยความสะดวก เช่น โคมไฟ ถังขยะ ป้ายบอกทาง ฯลฯ
5. ด้านการบริหารและการจัดการ	5.1 ให้จังหวัดจัดตั้งสำนักงานเลขานุการคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะอนุกรรมการฯ 5.2 ให้จังหวัดออกประกาศ เรื่อง มาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานของรัฐอย่างอื่นที่อาจพึงมีในบริเวณเมืองเก่า ที่จะดำเนินการก่อสร้างภายในบริเวณเมืองเก่า ส่งเรื่องและแบบแปลนให้คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยผ่านสำนักงานเลขานุการคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนา

แนวทาง	การดำเนินงาน
	เมืองเก่า เพื่อพิจารณาให้ความเห็นถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมก่อน 5.3 จัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า และคณะรัฐมนตรี เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน 5.4 วางแนวนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเมืองเก่า 5.5 ให้องค์กรปกครองท้องถิ่น ออกมาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารของภาคเอกชน

<u>พื้นที่ต่อเนื่อง</u> มีแนวทางการดำเนินงาน ทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
1. ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน	1.1 ลดการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนไม่จำเป็นในเขตพื้นที่ศาสนสถาน 1.2 ที่ดินของรัฐและเอกชนให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อหัตถกรรม การท่องเที่ยว การอยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการ สถานศึกษา ศาสนสถาน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ นันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น และต้องส่งเสริมพื้นที่หลัก
2. ด้านอาคารและสภาพแวดล้อม	2.1 พิจารณาวางข้อกำหนดความสูงและแนวถอยร่นอาคาร รวมทั้งขนาดมวลอาคาร เพื่อรักษาสัดส่วนที่เหมาะสมของขนาดอาคารที่ไม่ทำลายแหล่งศิลปกรรมในพื้นที่และพื้นที่เมืองเก่า 2.2 พิจารณาการใช้วัสดุและสีของอาคารเพื่อส่งเสริมบรรยากาศในเขตพื้นที่เมืองเก่า 2.3 พิจารณาการใช้ประโยชน์อาคารเก่าที่ยังคงสภาพหรือสามารถฟื้นฟูได้ในกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการเรียนรู้และการท่องเที่ยว
3. ด้านระบบการจราจรและ	3.1 สร้างที่จอดรถในตำแหน่งที่เหมาะสม เป็นจุดเปลี่ยนระบบ

แนวทาง	การดำเนินงาน
คมนาคมขนส่ง	การสัญจรเข้าถึงพื้นที่หลักและส่วนอื่น ๆ ของเมือง เพื่อลดจำนวนรถยนต์ที่จะเข้าไปสร้างความคับคั่งของการจราจร รวมทั้งผลกระทบด้านมุมมองและการเกิดมลภาวะในพื้นที่เมืองเก่า 3.2 ส่งเสริมให้มีทางเดินเท้าและการสัญจรด้วยยานพาหนะขนาดเบา เช่น รถจักรยาน และรถลากจูง เป็นต้น
4. ด้านการพัฒนาภูมิทัศน์	4.1 เส้นทางหลักเข้าสู่เมืองเก่า ควรสร้างเอกลักษณ์และจุดหมายตาที่ระบุการมาถึงย่านเมืองเก่า รวมถึงการเปิดมุมมอง (Vista) ตามแนวเส้นทางการสัญจรเข้าสู่บริเวณเมืองเก่า 4.2 ปลูกต้นไม้ขนาดใหญ่ตามแนวเส้นทางเข้าสู่เมือง การพัฒนาภูมิทัศน์ สร้างร่มเงาตามแนวถนน ทางเท้า และสร้างจุดหมายตา โดยเลือกพันธุ์ไม้ที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของเมืองเก่า หรือที่เป็นต้นไม้ประจำจังหวัด เช่น ต้นสาธร (*Millettia leucantha Kurz.*) ซึ่งเป็นต้นไม้ประจำจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น 4.3 ป้ายโฆษณาและป้ายกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่ไม่เหมาะสมเป็นปัญหาต่อทัศนียภาพ ควรจำกัดขนาดและรูปลักษณ์ของป้ายประเภทต่าง ๆ ส่งเสริมการออกแบบป้ายที่ดีมีเอกลักษณ์ด้วยการประกาศเกียรติคุณ 4.4 เปลี่ยนวัสดุพื้นผิวจราจรให้มีสีและสัมผัสที่แตกต่างจากถนนทั่วไป เพื่อให้รู้สึกถึงการมาถึงเมืองเก่า 4.5 จัดให้มีอุปกรณ์สาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกและที่มีเอกลักษณ์สอดคล้องกับความเป็นเมืองเก่า

บรรณานุกรม

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครราชสีมา. เอกสารจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. 342 หน้า.

บริษัท พิสุทธิ์ เทคโนโลยี จำกัด และ บริษัท พี แอนด์ ซี แมเนจเมนจ์ จำกัด. 2556. รายงานประกอบการวางและจัดทำผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา (ปรับปรุงครั้งที่ 3) ผ่านความเห็นชอบจากการประชุมคณะกรรมการผังเมืองครั้งที่ 10/2556 (วันที่ 26 กันยายน 2556) เสนอต่อ จังหวัดนครราชสีมา.

สำนักงานเทศบาลนครราชสีมา. 2548. บันทึกเจ็ดสิบปีที่โคราช. 228 หน้า.

หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา. มปป. ย่านการค้าเดิมถนนจอมพล. *ใน ย้อนรอย ๑๐๐ ปี โคราชวาณิช*. บริษัท ฟิวเจอร์ เพรส แอนด์ มีเดีย จำกัด. กรุงเทพฯ. 383 หน้า.

<u>เว็บไซต์</u> (Web site)

กรมโยธาธิการและผังเมือง. 2011. ฐานข้อมูลกฎกระทรวงผังเมืองรวม. สืบค้นจาก http://www.dpt.go.th (2015) เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

กรมโยธาธิการและผังเมือง. 2011. แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา พ.ศ.2547 (ปรับปรุงครั้งที่ 2). สืบค้นจาก http://www.dpt.go.th (2015) เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

ธรรมะไทย. มปป. วัดบึง. สืบค้นจาก http://www.dhammathai.org/watthai/northeast/watbueng.php สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

รักษ์โคราช. 2009. กำแพงเมืองเก่า. สืบค้นจาก www.rakkorat.com/91/สถานที่ท่องเที่ยวเมืองโคราช/อำเภอเมือง-นครราชสีมา/กำแพงเมืองเก่า.html เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

รักษ์โคราช. 2009. ศาลหลักเมืองโคราช. สืบค้นจาก www.rakkorat.com/83/สถานที่ท่องเที่ยวเมืองโคราช/สถานที่แนะนำ/ศาลหลักเมืองนครราชสีมา.html เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

รักษ์โคราช. 2009. วัดพระนารายณ์มหาราช. สืบค้นจาก www.rakkorat.com/86/สถานที่ท่องเที่ยวโคราช/สถานที่แนะนำ/วัดพระนารายณ์มหาราชวรวิหาร.html เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

วิกิพีเดีย: สารานุกรมเสรี. 2558. ประตูชุมพล (อดีต-ปัจจุบัน). สืบค้นจาก http://th.wikipedia.org/wiki/ประตูเมืองนครราชสีมา เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

วิกิพีเดีย: สารานุกรมเสรี. 2558. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี. สืบค้นจาก http://th.wikipedia.org/wiki/ท้าวสุรนารี เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

วิกิพีเดีย: สารานุกรมเสรี. 2558. *ประวัติเทศบาลนครนครราชสีมา*. สืบค้นจาก http://th.wikipedia.org/wiki/เทศบาลนครนครราชสีมา เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

วิกิพีเดีย: สารานุกรมเสรี. 2558. วัดศาลาลอย. สืบค้นจาก http://th.wikipedia.org/wiki/วัดศาลาลอย. เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์. 2010. วัดศาลาลอย. สืบค้นจาก http://www.isriya.com/node/2878/วัดศาลาลอย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

Dek-D. 1999-2015. เมืองโคราช ในอดีต มาย้อนรอยเมืองเก่ากันเถอะ. สืบค้นจาก http://www.dek-d.com/board/view/3091635/ เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

GoogleEarth. มปป. *ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณตัวเมืองโคราช*. สืบค้นจาก GoogleEarth.com เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

KORATnana. 2012. *โคราช เตรียมจัด "งานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี"หรือ "งานย่าโม" ประจำปี 2556*. สืบค้นจาก http://www.koratnana.com/index.php?topic=3761.0 (2015) เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

KHAOYAIZONE. 2009. เส้นทาง “ไหว้พระ 9 วัด” จังหวัดนครราชสีมา. สืบค้นจาก http://www.khaoyaizone.com/ เส้นทาง-ไหว้พระ-9-วัด-จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

KHAOYAIZONE. 2009. วัดอิสาน.นครราชสีมา. สืบค้นจาก http://www.khaoyaizone.com/นครราชสีมา-อำเภอเมือง-วัด-อิสาน เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

Postjung. 2556 งานแห่เทียนพรรษานครราชสีมา ณ บริเวณเทศบาลนครนครราชสีมา. สืบค้นจาก http://picpost.postjung.com/m/235343.html (2015) เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

SkyscraperCity. 2008. วัดศาลาทอง นครราชสีมา. สืบค้นจาก http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=351003&page=64 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

SkyscraperCity. 2008. ย่านการค้าถนนจอมพลในอดีต. สืบค้นจาก http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=351003&page=1796 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

SkyscraperCity. 2008. ย่านการค้าถนนโพธิ์กลางในอดีต. สืบค้นจาก http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=351003&page=1796 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

SkyscraperCity. 2008. ถนนราชดำเนินและถนนชุมพลในอดีต. สืบค้นจาก http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=351003&page=1796 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

SkyscraperCity. 2008. แผนที่ตั้งร้านค้าและสถานที่สำคัญบริเวณถนนราชดำเนิน ถนนจอมพล และถนนโพธิ์กลาง จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2492-2499. สืบค้นจาก http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=351003&page=178 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

SkyscraperCity. 2008. ภาพถ่ายมุมสูงบริเวณคูเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน. สืบค้นจาก http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=351003&page=1712 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

SkyscraperCity. 2008. สถานีรถไฟโคราช หรือสถานีรถไฟนครราชสีมา. สืบค้นจาก http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=351003&page=83 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

WeKORAT. 2015. งานเทศกาลตรุษจีนโคราช. สืบค้นจาก http://wekorat.com/2015/02/17/chinese-new-year-2015/ เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

ภาคผนวก

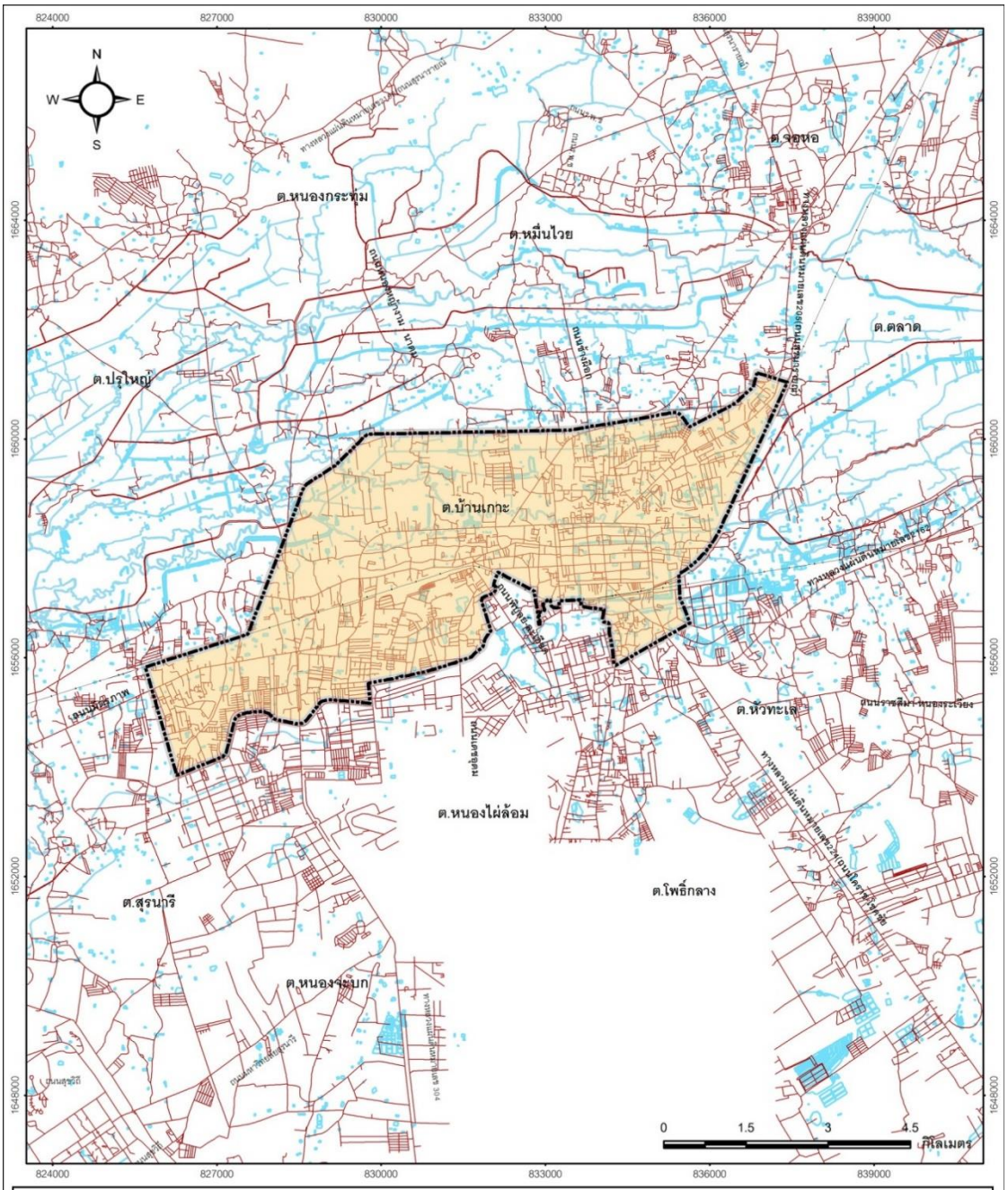
ผ.1 ข้อมูลที่สำคัญของพื้นที่เมืองนครราชสีมา

การศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่เมืองนครราชสีมา เพื่อชี้ให้เห็นสถานการณ์โดยรวมของเมืองนครราชสีมาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านอาณาเขตที่ตั้ง การบริหารการปกครอง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ปัจจุบันใช้บังคับ ซึ่งข้อมูลสนับสนุนทั้งหมดนี้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้พิจารณากำหนดแนวเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาในลำดับต่อไป

1. สภาพทั่วไปของเมืองนครราชสีมา

พื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางรถยนต์ประมาณ 255 กิโลเมตร และทางรถไฟ 264 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่เขตการบริหารการปกครองที่เกี่ยวข้อง คือ เทศบาลนครนครราชสีมา (แผนที่ ผ-1)

เมืองนครราชสีมา เป็นชุมชนเมืองโบราณเมืองหนึ่งแห่งราชอาณาจักรไทย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดฯ ให้ย้ายเมือง 2 เมืองเดิม คือ เมืองโคราช และเมืองเสมา (พื้นที่อำเภอสูงเนินปัจจุบัน) มาสร้างเมืองใหม่ขึ้นในพื้นที่ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2199 โดยสร้างให้มีป้อมปราการ และคูน้ำล้อมรอบ แล้วตั้งชื่อเมืองใหม่โดยใช้ชื่อเมืองเก่าทั้ง 2 มารวมกัน มีชื่อว่า "นครราชสีมา" ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงจัดแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็นมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งมณฑลนครราชสีมาก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2436 เป็นมณฑลแรกของประเทศสยาม จากนั้นได้มีพระบรมราชโองการให้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาล รศ. 127 กับตำบลโพกลาง (โพธิ์กลาง) ขึ้นในมณฑลนครราชสีมาจึงกลายมาเป็น สุขาภิบาลเมืองนครราชสีมา เมื่อที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2451 และในวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 ได้มีประกาศจากกระทรวงมหาดไทยให้รวมตำบลในเมือง ในท้องที่อำเภอเมืองนครราชสีมา เข้าอยู่ในสุขาภิบาลเมืองอีกตำบลหนึ่ง และต่อมาในปี พ.ศ. 2478 ได้มีตราพระราชกฤษฎีกาเทศบาลขึ้น จึงมีผลให้มีการพิจารณายกฐานะสุขาภิบาลเมืองนครราชสีมาขึ้นเป็น เทศบาลเมืองนครราชสีมา เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2478 สุขาภิบาลเมืองนครราชสีมาจึงได้เปลี่ยนมาเป็น เทศบาลเมืองนครราชสีมา (http://th.wikipedia.org/wiki/เทศบาลนครนครราชสีมา, 2558)

แผนที่ ผ-1 ขอบเขตการปกครองในพื้นที่เมืองนครราชสีมา

สัญลักษณ์

- ทางรถไฟ
- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- แนวเขตเทศบาลนครนครราชสีมา

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ต่อมาเทศบาลเมืองนครราชสีมาได้เปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2480 มีพื้นที่ 4.397 ตารางกิโลเมตร และเมื่อปี พ.ศ. 2526 ได้ขยายพื้นที่เป็น 37.50 ตารางกิโลเมตร หรือ 23,430 ไร่ 2 งาน และเมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2538 ได้จัดตั้งขึ้นเป็น เทศบาลนครนครราชสีมา ปัจจุบันเป็นเมืองขนาดใหญ่อันดับที่ 5 ของประเทศไทย รองจากกรุงเทพมหานคร เทศบาลนครนนทบุรี เทศบาลนครปากเกร็ด และเทศบาลนครหาดใหญ่ ปัจจุบันเทศบาลนครนครราชสีมา แบ่งการบริหารการปกครองออกเป็น 83 ชุมชน มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ องค์การบริหารส่วนตำบลหมื่นไวย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเกาะ

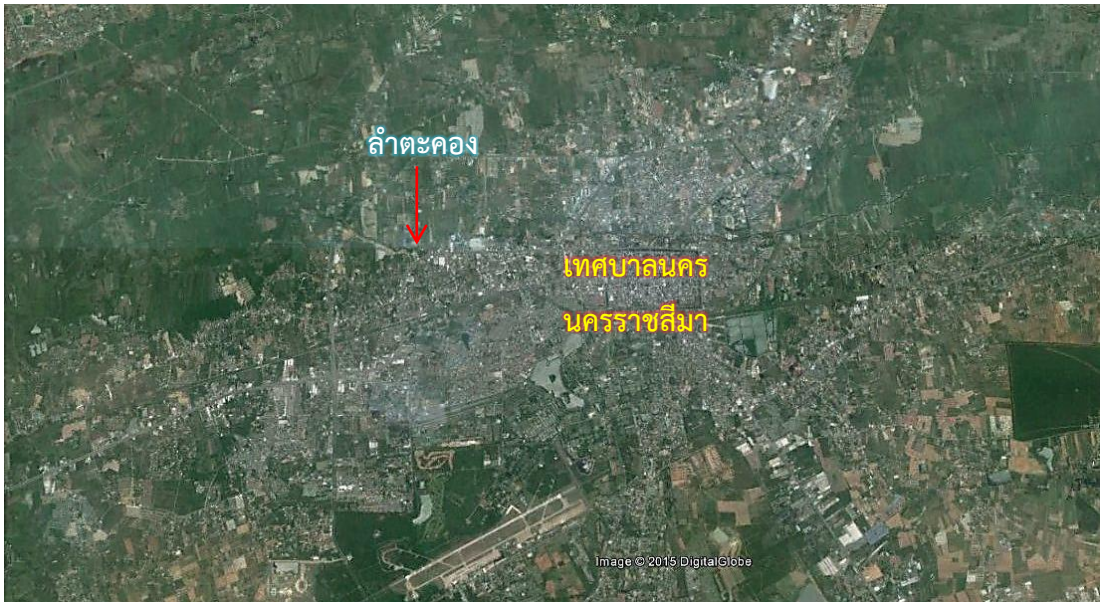
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เทศบาลตำบลหัวทะเล

ทิศใต้ ติดต่อกับ เทศบาลตำบลหนองไผ่ล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลหนองจะบก และเทศบาลตำบลโพธิ์กลาง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เทศบาลตำบลปรุใหญ่ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ และเทศบาลตำบลสุรนารี

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของพื้นที่เทศบาลนครนครราชสีมา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 174 เมตร ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบเอียงไปทางทิศตะวันออก สภาพพื้นที่ทางตอนเหนือของตัวเมืองเป็นที่ราบลุ่ม มักมีปัญหาน้ำท่วมถึงในบางพื้นที่ พื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูง พื้นที่ทางด้านทิศตะวันออกบางแห่งมีสภาพเป็นแอ่ง และพื้นที่ทางด้านทิศใต้เป็นที่เนินลาดชันติดเขตทหารและป่าสงวนแห่งชาติ

ทรัพยากรแหล่งน้ำที่สำคัญของชุมชนเมืองนครราชสีมา คือ ลำตะคอง ซึ่งเป็นลำน้ำสำคัญที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดเลี้ยงเมือง ลำตะคองเป็นลำน้ำหลักของแม่น้ำมูล มีต้นน้ำเกิดจากหุบเขาระหว่างเขาฝาละมีและเขาสามยอด ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ไหลผ่านเขตอำเภอปากช่อง อำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน และอำเภอเมือง ลงสู่แม่น้ำมูลที่ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีความยาวประมาณ 175 กิโลเมตร แต่ส่วนที่ไหลผ่านเขตเทศบาลนครนครราชสีมามีความยาวประมาณ 12 กิโลเมตร ไหลผ่านทางด้านทิศเหนือของตัวเมือง ประชาชนทั้งสองฝั่งลำตะคองจะใช้ประโยชน์ในการเกษตรกรรม ส่วนแหล่งน้ำสาธารณะอื่นๆ ที่สำคัญภายในเมือง ได้แก่ อ่างเก็บน้ำอัษฎางค์ บ่อน้ำในสวนภูมิรักษ์ หนองโสน หนองแก้ช้าง หนองหัวลาว สระแก้ว สระขวัญ สระบัว และสระน้ำภายในวัดพระนารายณ์มหาราช โดยแหล่งน้ำดังกล่าวส่วนใหญ่ปรับปรุงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนและเป็นแหล่งน้ำเพื่อการดับเพลิง

รูปที่ ผ-1 ลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมบริเวณโดยรอบเทศบาลนครนครราชสีมา
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

2. สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2.1 สภาพทางเศรษฐกิจ

เทศบาลนครนครราชสีมาเป็นเมืองขนาดใหญ่อันดับที่ 5 ของประเทศ มีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จึงมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของพื้นที่เมืองเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว พื้นที่ในหลายส่วนโดยเฉพาะบริเวณที่อยู่เลียบฝั่งลำตะคองในด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของเมือง ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมถูกเปลี่ยนสภาพเป็นที่อยู่อาศัย และโรงงานอุตสาหกรรม พื้นที่ทางการเกษตรของเมืองลดลงอย่างรวดเร็ว และนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ได้กำหนดให้จังหวัดนครราชสีมาเป็นหนึ่งในเมืองศูนย์กลางอุตสาหกรรมในภูมิภาค 9 จังหวัด เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีความพร้อมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีศักยภาพในด้านทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม ทั้งในแง่เป็นประตูสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีระยะทางไม่ห่างจากกรุงเทพมหานคร และท่าเรือแหลมฉบัง อีกทั้งยังเป็นจังหวัดใหญ่ที่มีทรัพยากรและประชากรจำนวนมาก จังหวัดนครราชสีมาจึงถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาเป็นศูนย์กลางอุตสากรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้เทศบาลนครนครราชสีมามีโรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ เข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

เทศบาลนครนครราชสีมายังมีบทบาทเป็นชุมชนศูนย์กลางการบริหารและการปกครองที่สำคัญของจังหวัด เป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมและการบริการที่มีการขยายตัวของธุรกิจการ

พาณิชยกรรมและการบริการสูง ไม่ว่าจะเป็น สินค้าประเภทอุปโภคบริโภค โรงแรม ร้านอาหาร อู่ซ่อมรถยนต์ ธุรกิจประกันภัย การลงทุนในห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ปัจจุบันมีห้างสรรพสินค้า ร้านค้าส่งและค้าปลีกขนาดใหญ่จำนวนมากเกิดขึ้นในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา รวมถึงธุรกิจก่อสร้างจากการขยายตัวของชุมชนเมืองที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นศูนย์กลางการซื้อขายผลผลิตทางด้านการเกษตรในระดับภูมิภาค และศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตรและอาหาร (เทศบาลนครนครราชสีมา, มปป.)

นอกจากนี้เทศบาลนครนครราชสีมายังมีบทบาทเป็นศูนย์กลางบริการการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด และศูนย์กลางการท่องเที่ยวหลักของตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้วยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณคดีจำนวนมากตั้งอยู่ในพื้นที่ตัวเมืองนครราชสีมาและบริเวณใกล้เคียง แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี วัดปรางค์ทอง วัดศาลาลอย วัดพระนารายณ์มหาราช วัดป่าสาละวิน วัดพายัพ วัดอิสาน วัดบูรพ์ วัดบึง และวัดสระแก้ว เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวสามารถบริการนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมถึงมีโรงแรมที่พักจำนวนมากเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนมากจะมาเที่ยวกันในวันหยุดและเทศกาลต่าง ๆ

2.2 สภาพทางสังคม และวัฒนธรรม

จากข้อมูลงานทะเบียนราษฎร์ เทศบาลนครนครราชสีมา ณ เดือนมกราคม 2558 มีจำนวนประชากร 134,217 คน มีความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 3,580 คนต่อตารางกิโลเมตร มีจำนวนบ้าน 66,255 หลังคาเรือน ทั้งนี้ พบว่าประชากรทั้งในเขตเทศบาลนครนครราชสีมามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีประชากรแฝงเข้ามาใช้บริการในเขตเมืองในเวลากลางวัน แล้วอพยพออกไปในเวลากลางคืนประมาณ 200,000 - 400,000 คน/วัน เนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมืองที่เติบโตอย่างรวดเร็ว รวมถึงมีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา จำนวน 6 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองนครราชสีมา ส่งผลให้ผู้คนย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เมืองนครราชสีมาเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันเทศบาลนครนครราชสีมาเป็นเทศบาลนครขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 5 ของประเทศ และเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมามีภาษาไทยโคราชเป็นภาษาท้องถิ่นที่ดั้งเดิมที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของชาวโคราช มีสำเนียงการพูดที่แตกต่างจากภาษาภาคกลาง และไม่เหมือนกับภาษาภาคอีสาน ภาษาโคราชจึงมีพูดอยู่ในทุกอำเภอของจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งสำเนียงภาษาโคราชในเขตตัวเมืองการพูดภาษาโคราชมักใช้คำศัพท์ภาษาไทยกลางมาปรับเสียงวรรณยุกต์ให้เป็นสำเนียงโคราช รวมถึงยังมีการละเล่นเพลงโคราชซึ่งเป็น

วัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมปรากฏแสดงให้เห็นในบริเวณใกล้อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และที่วัดศาลาลอย ชุมชนเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ประกอบกับตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง สภาพทางสังคม วัฒนธรรม และประเพณีที่ปรากฏสืบทอดกันมาจึงมีความหลากหลายและโดดเด่นมีทั้งลักษณะแบบอีสาน และบางส่วนก็ผสมผสานกลมกลืนหรือประยุกต์ขึ้นใหม่ สำหรับงานประเพณีและกิจกรรมสำคัญที่มักจัดขึ้นในพื้นที่เทศบาลนครนครราชสีมา ได้แก่

● **วันฉลองแห่งชัยชนะท้าวสุรนารี หรืองานย่าโม** เป็นงานประจำปีของจังหวัดนครราชสีมา กำหนดจัดระหว่างวันที่ 23 มีนาคม - 3 เมษายนของทุกปี ซึ่งถือเป็นวันที่คุณหญิงโมได้รับชัยชนะจากข้าศึก ในงานมีการแสดงศิลปวัฒนธรรมและมีกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการสักการะและเคารพซึ่งวีรกรรมของคุณหญิงโม รูปแบบการจัดงานมีความน่าสนใจตรงที่ทางจังหวัดจะเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลในทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดงาน เช่น ขบวนสักการะและขบวนรำบวงสรวงคุณย่าโม การวิ่งคบไฟและจุดพลุในวันเปิดงาน การแสดงศิลปวัฒนธรรมของดีเมืองโคราชย้อนยุค การจัดนิทรรศการ การออกร้านของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ สถานศึกษา และองค์กรเอกชน การแสดงและจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน อาหารพื้นเมือง การแสดงดนตรี คอนเสิร์ตลูกทุ่งสตริง และชมการฉายภาพยนตร์บนกำแพง ชมฟรีตลอด 12 วัน 12 คืน นอกจากนี้ยังมีการแข่งขันกีฬาฟุตบอล บาสเกตบอล เซปักตระกร้อ ฯลฯ การประกวดนางสาวนครราชสีมา ประกวดร้องเพลง ประกวดสุขภาพเด็ก ประกวดวาดภาพโดยเด็กและเยาวชน และประกวดผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

รูปที่ ผ-2 งานวันฉลองแห่งชัยชนะท้าวสุรนารี ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุนารี
ที่มา : http://www.koratnana.com (2558)

● **งานแห่เทียนพรรษานครราชสีมา** เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน ซึ่งเกิดจากพลังแห่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในพระพุทธศาสนาที่ร่วมกันหล่อเทียนแล้วนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ เพื่อจุดให้แสงสว่างในการปฏิบัติกิจวัตรตลอดระยะเวลา 3 เดือน จัดขึ้นในช่วงเดือนกรกฎาคมของทุกปี ณ บริเวณสวนเมืองทอง สวนสุรนารี สวนอนุสรณ์สถานฯ และลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้คงอยู่สืบไป และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของจังหวัด กิจกรรมแห่เทียนในเทศกาลงานบุญวันเข้าพรรษาของจังหวัดนครราชสีมา ถือเป็นงานใหญ่จัดขึ้นทุกปี และจังหวัดนครราชสีมาถือเป็นจังหวัดแรก ๆ ของประเทศตามประวัติศาสตร์ที่มีกิจกรรมแห่เทียนพรรษาที่ยิ่งใหญ่

รูปที่ ผ-3 งานแห่เทียนพรรษานครราชสีมา ณ บริเวณเทศบาลนครนครราชสีมา
ที่มา : http://picpost.postjung.com/m/235343.html (2558)

การจัดงานแห่เทียนพรรษานครราชสีมา จัดโดยเทศบาลนครนครราชสีมา ร่วมกับจังหวัดนครราชสีมา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครราชสีมา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา และประชาชนทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมกันจัดงานนี้ขึ้นทุกปี ความน่าสนใจอยู่ที่การประกวดต้นเทียนพรรษาซึ่งถือเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชทานถ้วยรางวัลแก่ผู้ชนะเลิศเป็นประจำทุกปี ชมความงดงามของต้นเทียนพรรษาโดยฝีมือช่างเทียนโคราชที่มีฝีมือไม่แพ้ใคร ซึ่งแต่ละต้นสร้างและแกะสลักต้นเทียนอย่างงดงามและสามารถนำประเพณีและวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน โดยมีเทียน

ล้อการเมือง และชมขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่ที่แห่รอบตัวเมืองนครราชสีมาเป็นระยะทางกว่า 7 กิโลเมตร ภายในงานมีการแสดงประกอบต้นเทียนแสง สี เสียง กิจกรรมทางบุญ มีมหรสพสมโภช การจัดนิทรรศการประกวดถ่ายภาพ รวมถึงการจำหน่ายสินค้าธรรมะ และสินค้า OTOP อาทิ ผลิตภัณฑ์จากผ้าไหม สินค้าพื้นเมือง ของที่ระลึกสินค้าหัตถกรรม และอาหารชื่อดังเมืองโคราช เป็นต้น

● **เทศกาลตรุษจีนโคราช** จัดขึ้นในช่วงปลายเดือนมกราคมถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และศาลากลางจังหวัดนครราชสีมา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและชาวจีน ถือว่าเป็นงานที่มีความยิ่งใหญ่ภายใต้ความเชื่อที่มีมานานและเป็นการฉลองวันขึ้นปีใหม่ของชาวจีนกับงานเทศกาลตรุษจีนโคราช รวมถึงมีการตกแต่งบริเวณสวนท้าวสุรนารีให้มีความยิ่งใหญ่อลังการ สำหรับกิจกรรมที่สำคัญภายในงาน ได้แก่ ขบวนแห่เทพเจ้าจากศาลเจ้าต่าง ๆ ทั่วเมืองโคราชในวันสิ้นปีตามคติของชาวเชื้อสายจีน ร่วมด้วยองค์กร สมาคม ตระกูลแซ่ พี่น้องชาวไทยเชื้อสายจีนกว่า 60 องค์กร ร่วมสักการะเทพเจ้าต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล มีการประชันเชฟมือทอง การแสดงร้องเพลงจีนจากชมรมไทยเชื้อสายจีน การแสดงการต่อตัว โชว์สิงโต และการเชิดมังกร รถลากขบวนแห่ นิทรรศการวัฒนธรรมไทย-จีนของชมรมชาวจีนในจังหวัดนครราชสีมา มีการแจกอั่งเปา และการออกร้านจำหน่ายสินค้าและอาหารขึ้นชื่อของเมืองโคราช เป็นต้น

รูปที่ ผ-4 งานเทศกาลตรุษจีนโคราช ณ ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

ที่มา : http://wekorat.com/2015/02/17/chinese-new-year-2015 (2558)

3. การตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

การตั้งถิ่นฐานของเมืองนครราชสีมาเริ่มแรกตั้งถิ่นฐานบริเวณประตูชุมพล และขยายออกไปยังบริเวณรอบนอกไปทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตกของเขตเมืองเก่าเดิม ส่งผลให้ประตูชุมพลจึงเสมือนตั้งอยู่กลางเมือง ต่อมาทางหน่วยราชการของจังหวัดนครราชสีมาได้มาสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม) แล้วนำมาประดิษฐานบนแท่นสูงตรงบริเวณหน้าประตูชุมพล ซึ่งได้มีการถมคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกบางส่วน เพื่อทำเป็นพื้นที่ก่อสร้าง ส่วนหอยามรักษาการณ์ทรงไทย ประตูเมือง และกำแพงเมืองโบราณที่ชำรุดทรุดโทรมพังลงไปมาก ทางราชการจึงได้บูรณะซ่อมแซมและสร้างขึ้นมาใหม่บางส่วน โดยคงไว้ซึ่งรูปแบบและศิลปะการก่อสร้างตามของเดิมไว้ทั้งหมด พร้อมกับได้อัญเชิญอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม) มาตั้งขึ้น ณ บริเวณที่ปัจจุบัน อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีจึงถือเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของชุมชนเมืองนครราชสีมา ต่อมามีการขยายตัวของชุมชนตามการก่อสร้างของเส้นทางคมนาคมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) ถือเป็นถนนที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชุมชนเมืองนครราชสีมาเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ย่านพาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมตามแนวถนนมิตรภาพ ถนนมิตรภาพจึงเสมือนถนนใจกลางเมือง และปัจจุบันทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ก็มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของชุมชนเมืองนครราชสีมาเป็นอย่างมาก

รูปที่ ผ-5 บริเวณการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของเมืองนครราชสีมา
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันของเทศบาลนครนครราชสีมา จำแนกตามประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีรายละเอียดที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ (แผนที่ ผ-2)

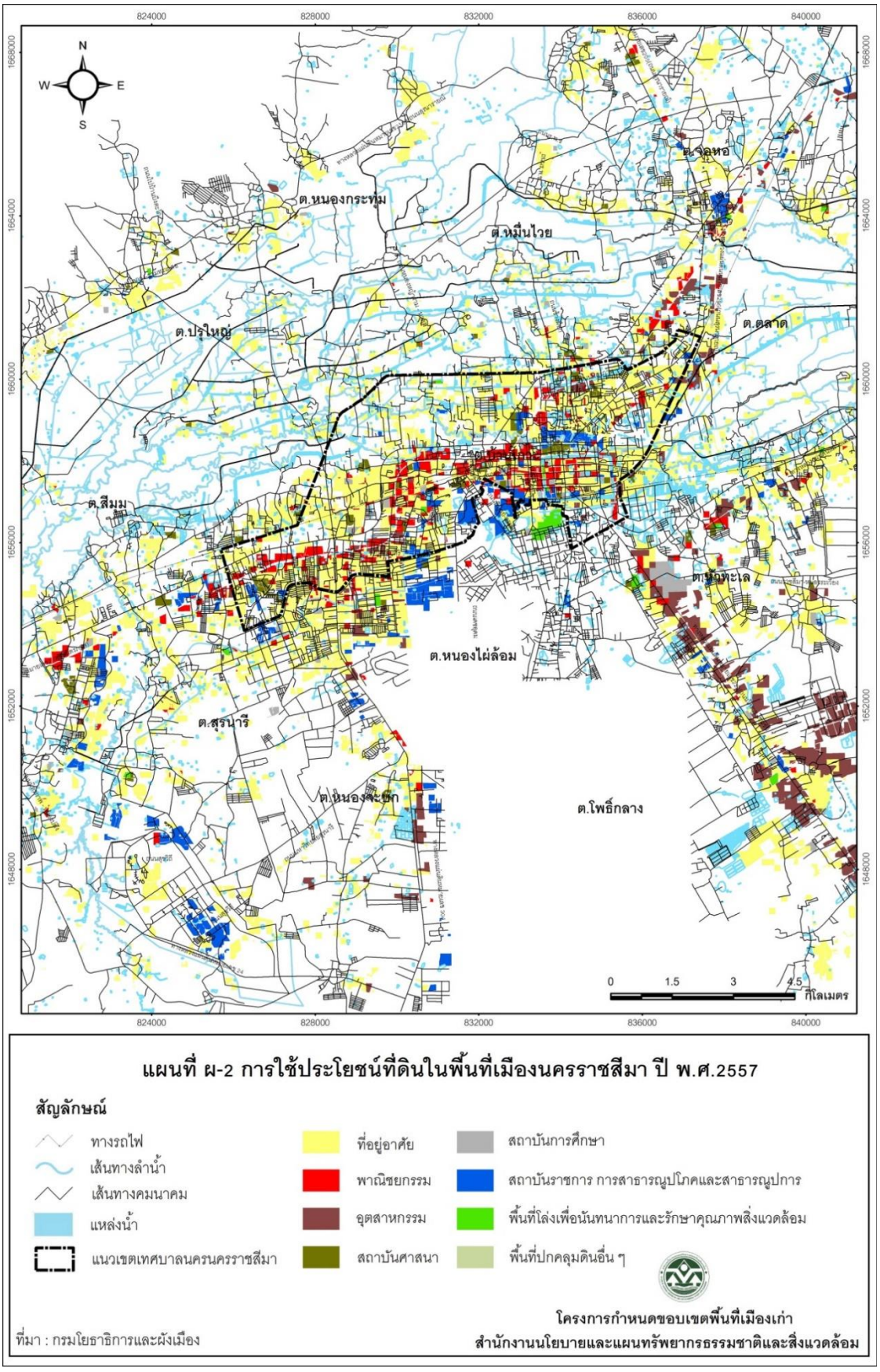
1) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย

การใช้ที่ดินประเภทนี้ส่วนใหญ่ตั้งกระจายตัวอยู่ตามถนนสายรอง และถนนซอยต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนครราชสีมา และต่อเนื่องออกไปนอกเขตเทศบาลนครนครราชสีมาตามแนวถนนมิตรภาพ ปัจจุบันยังพบว่ามีอาคารที่พักอาศัยที่มีลักษณะเป็นอาคารเก่าแก่ หรืออาคารสร้างด้วยไม้สูง 1 - 2 ชั้น หลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก โดยตั้งกระจายอยู่ตามย่านการค้าเดิมของเมืองนครราชสีมาที่สำคัญได้แก่ บริเวณถนนโพธิ์กลาง ถนนมุขมนตรี ถนนจอมพล ถนนราชดำเนิน และถนนมหาดไทย เป็นต้น ส่วนการตั้งถิ่นฐานเพื่อการอยู่อาศัยอีกลักษณะหนึ่งคือ การตั้งกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณย่านใจกลางเมืองหรือพื้นที่ระหว่างย่านพาณิชยกรรม ลักษณะที่พักอาศัยส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์หรือตึกแถว ซึ่งมีการใช้งานร่วมกันระหว่างการอยู่อาศัยและการประกอบธุรกิจการค้าและบริการ ได้แก่ บริเวณถนนมิตรภาพ ถนนชุมพล และถนนสุรนารี เป็นต้น

อาคารเก่าแก่ในย่านการค้าเดิมที่แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของชุมชนเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน

รูปที่ ผ-6 การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา

824000
828000
832000
836000
840000
1668000
1664000
1660000
1656000
1652000
1648000
N
W
E
S
ต.จอหอ
ต.หนองกระทุ่ม
ต.หมื่นไวย
ต.ปรุใหญ่
ต.ตลาด
ต.สีมุม
ต.หนองไผ่ล้อม
ต.สุรนารี
ต.หนองระเวียง
ต.โพธิ์กลาง
0
1.5
3
4.5
กิโลเมตร
แผนที่ ผ-2 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมืองนครราชสีมา ปี พ.ศ.2557
สัญลักษณ์
ทางรถไฟ
เส้นทางลำน้ำ
เส้นทางคมนาคม
แหล่งน้ำ
แนวเขตเทศบาลนครนครราชสีมา
ที่อยู่อาศัย
พาณิชยกรรม
อุตสาหกรรม
สถาบันศาสนา
สถาบันการศึกษา
สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
พื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
พื้นที่ปกคลุมดินอื่น ๆ
โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

2) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมในเขตชุมชนเมืองนครราชสีมา หากเป็นย่านการค้าเดิมที่มีความสำคัญต่อเมืองโคราชเมื่อครั้งในอดีตจะตั้งอยู่บริเวณถนนโพธิ์กลาง ถนนราชดำเนิน ถนนจอมพล ถนนชุมพล ถนนอัษฎางค์ และถนนมหาดไทย แต่หากเป็นย่านการค้าปัจจุบันส่วนใหญ่ตั้งกระจายตัวบริเวณสองฝั่งถนนมิตรภาพ ถนนสุรนารี ถนนโพธิ์กลาง ถนนราชดำเนิน และถนนจอมพล เป็นต้น บริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของตลาดสด โรงแรม ร้านอาหาร ธนาคาร และร้านค้าต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณถนนมิตรภาพ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักที่เชื่อมต่อไปยังจังหวัดขอนแก่นจะมีห้างสรรพสินค้า ร้านค้าส่ง-ค้าปลีกขนาดใหญ่ และปั๊มน้ำมัน ตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก

ย่านพาณิชยกรรมที่อยู่ภายในพื้นที่คูเมืองนครราชสีมา

ย่านพาณิชยกรรมบริเวณริมถนนมิตรภาพ

รูปที่ ผ-7 การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา

3) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม

การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมในเขตชุมชนเมืองนครราชสีมา ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรือแบบครัวเรือน และอุตสาหกรรมขนาดกลาง เช่น การทำกุนเชียง เส้นก๋วยเตี๋ยว ทำลูกชิ้น เชื่อมโลหะ ปะยาง ประกอบตัวถังรถยนต์ ซ่อมเครื่องยนต์ ทำไอศกรีม เป็นต้น ส่วนใหญ่ตั้งกระจายทั่วไปในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา ส่วนการใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ อุตสาหกรรมขนาดใหญ่และคลังสินค้า ส่วนใหญ่ตั้งกระจุกตัวอยู่หนาแน่นบริเวณด้านทิศตะวันออกของตัวเมือง ตามแนวสองฝั่งถนนมิตรภาพทางไปอำเภอโนนสูง และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 ทางไปอำเภอโชคชัย

4) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันราชการ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

การใช้ที่ดินประเภทนี้ส่วนหนึ่งตั้งกระจุกตัวอยู่บริเวณภายในพื้นที่คูเมือง โดยเป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการจังหวัดนครราชสีมา ส่วนราชการภูมิภาค และส่วนราชการท้องถิ่น ที่สำคัญ ได้แก่ ศาลากลางจังหวัดนครราชสีมา ศาลจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานเทศบาลนครนครราชสีมา และสำนักงานตำรวจภูธรภาค 3 เป็นต้น ส่วนบริเวณด้านทิศใต้ของเมืองนครราชสีมาเป็นที่ตั้งของกองทัพภาคที่ 2 และกองบิน 1

รูปที่ ผ-8 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันราชการที่สำคัญในเขตชุมชนเมืองนครราชสีมา

5) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา

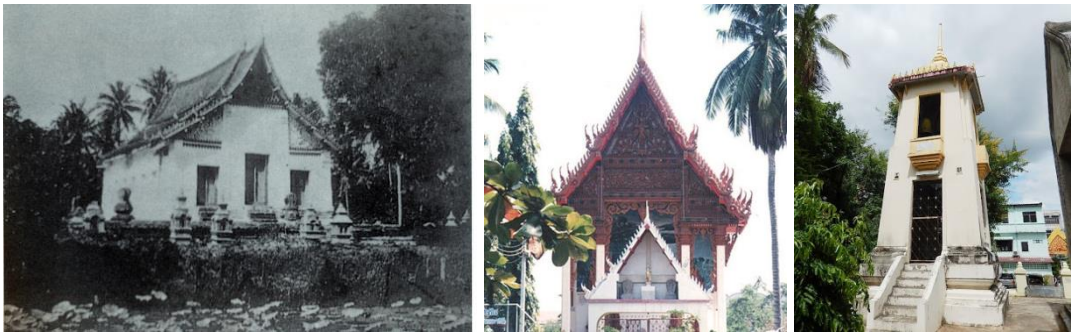
พื้นที่ในเขตชุมชนเมืองนครราชสีมามีสถาบันการศึกษาที่ให้บริการทางด้านการศึกษาในทุกระดับและมีจำนวนค่อนข้างมาก ทั้งระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา เมืองนครราชสีมาจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาในระดับภูมิภาค สถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ตั้งกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ชุมชน ที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลย่าโม โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย โรงเรียนเทคโนสุระ วิทยาลัยเทคนิคนครราชสีมา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล เป็นต้น

6) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา

สถาบันศาสนาในเขตชุมชนเมืองนครราชสีมาส่วนใหญ่ตั้งกระจายอยู่ตามพื้นที่ชุมชนต่างๆ โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของย่านชุมชนต่างๆ จึงมักใช้ชื่อวัดเป็นชื่อเรียกชุมชนในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา วัดที่สำคัญ ได้แก่ วัดบึง พระอารามหลง วัดพระนารายณ์มหาราช วัดบูรพ์ วัดสระแก้ว วัดศาลาลอย และวัดศาลาทอง เป็นต้น ทั้งนี้ วัดที่ตั้งอยู่ภายในเขตคูเมืองนครราชสีมาส่วนมากเป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญและประวัติการตั้งวัดมาพร้อม ๆ กับการตั้งเมืองนครราชสีมา

วัดบึง พระอารามหลวง

วัดพระนารายณ์มหาราช (อดีต-ปัจจุบัน)

รูปที่ ผ-9 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนาที่สำคัญในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา

7) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ส่วนมากอยู่บริเวณพื้นที่รอบ ๆ นอกของตัวเมืองนครราชสีมา โดยเฉพาะพื้นที่ทางทิศเหนือเลียบฝั่งลำตะคอง ซึ่งยังมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเกษตรกรรมและพื้นที่รกร้างอยู่เป็นจำนวนมาก

8) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

บริเวณที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองนครราชสีมา มีด้วยกันหลายลักษณะ และส่วนหนึ่งก็ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง ที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่บริเวณคูเมืองนครราชสีมาทั้ง 4 ด้าน สระน้ำโบราณต่าง ๆ ที่อยู่ภายในเขตคูเมือง ได้แก่ สระบัว สระแก้ว และสระขวัญ ส่วนพื้นที่นอกเขตคูเมืองนครราชสีมาออกไปมีสวนสาธาณะตั้งกระจายอยู่ตามพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมือง ที่สำคัญได้แก่ สวนน้ำบุ่งตาหลั่วเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 9 สนามกีฬากลางเทศบาลนครราชสีมา ศูนย์เยาชนสุรนารี เป็นต้น รวมถึงส่วนที่เป็นหนองน้ำธรรมชาติและหนองน้ำสาธารณประโยชน์ที่อยู่ตามพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง ได้แก่ หนองปรือ หนองโสน ฯลฯ

สวนน้ำบุ่งตาหลั่วเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 9

สระแก้ว

บริเวณคูเมืองนครราชสีมา

รูปที่ ผ-10 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในเมืองนครราชสีมา

4 กฎ และระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองนครราชสีมา

กฎและระเบียบข้อบังคับที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองนครราชสีมา ในที่นี้คือ กฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา พ.ศ.2547 (ปรับปรุงครั้งที่ 2) ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

กฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา พ.ศ.2547 (ปรับปรุงครั้งที่ 2) ฉบับนี้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 121 ตอนที่ 47 ก เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2547 มีพื้นที่ 314.30 ตารางกิโลเมตร หรือ 196,441.50 ไร่ (แผนที่ ผ-3) ครอบคลุมพื้นที่ ได้แก่ ตำบลโคกสูง ตำบลบ้านโพธิ์ ตำบลจอหอ ตำบลลาด ตำบลหมื่นไวย ตำบลพุดซา ตำบลบ้านเกาะ ตำบลหนองกระทุ่ม ตำบลหนองจะบก ตำบลในเมือง ตำบลปรุใหญ่ ตำบลพะเนา ตำบลหัวทะเล ตำบลมะเริง ตำบลสีมุม ตำบลบ้านใหม่ ตำบลหนองไผ่ล้อม ตำบลโพธิ์กลาง ตำบลหนองระเวียง ตำบลโคกกรวด ตำบลหนองบัวศาลา ตำบลสุรนารี อำเภอเมืองนครราชสีมา ตำบลขามทะเลสอ ตำบลโป่งแดง อำเภอขามทะเลสอ และตำบลกุดจิก ตำบลนากลาง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ผังเมืองรวมฉบับดังกล่าวปัจจุบันหมดอายุการบังคับใช้แล้ว และได้ขยายระยะเวลาการใช้บังคับมา 2 ครั้ง สิ้นสุดการใช้บังคับเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2554 ปัจจุบันทางสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครราชสีมากำลังดำเนินการจัดทำผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา (ปรับปรุงครั้งที่ 3) ขณะนี้ผ่านการปิดประกาศ 90 วัน ไปแล้ว (ตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2557 - 12 มกราคม พ.ศ. 2558) ผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมาฉบับดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงขยายขอบเขตพื้นที่จากผังฯ เดิม 12.5 ตารางกิโลเมตร รวมพื้นที่ผังฯ ใหม่ 326.8 ตารางกิโลเมตร (แผนที่ ผ-4) เนื่องจากมีการยกเลิกแนวเขตป่าถาวรตามมติคณะรัฐมนตรีในบริเวณพื้นที่ทางด้านทิศใต้ที่เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติอยู่เดิม และมีการปรับปรุงรายละเอียดการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่าง ๆ ในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของผังฯ ใหม่อีกหลายบริเวณ

ส่วนผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา พ.ศ.2547 (ปรับปรุงครั้งที่ 2) ตามกฎกระทรวงฉบับนี้มีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจและโครงข่ายบริการสาธารณะ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

(1) ส่งเสริมและพัฒนาเมืองนครราชสีมาให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการขนส่งสินค้าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

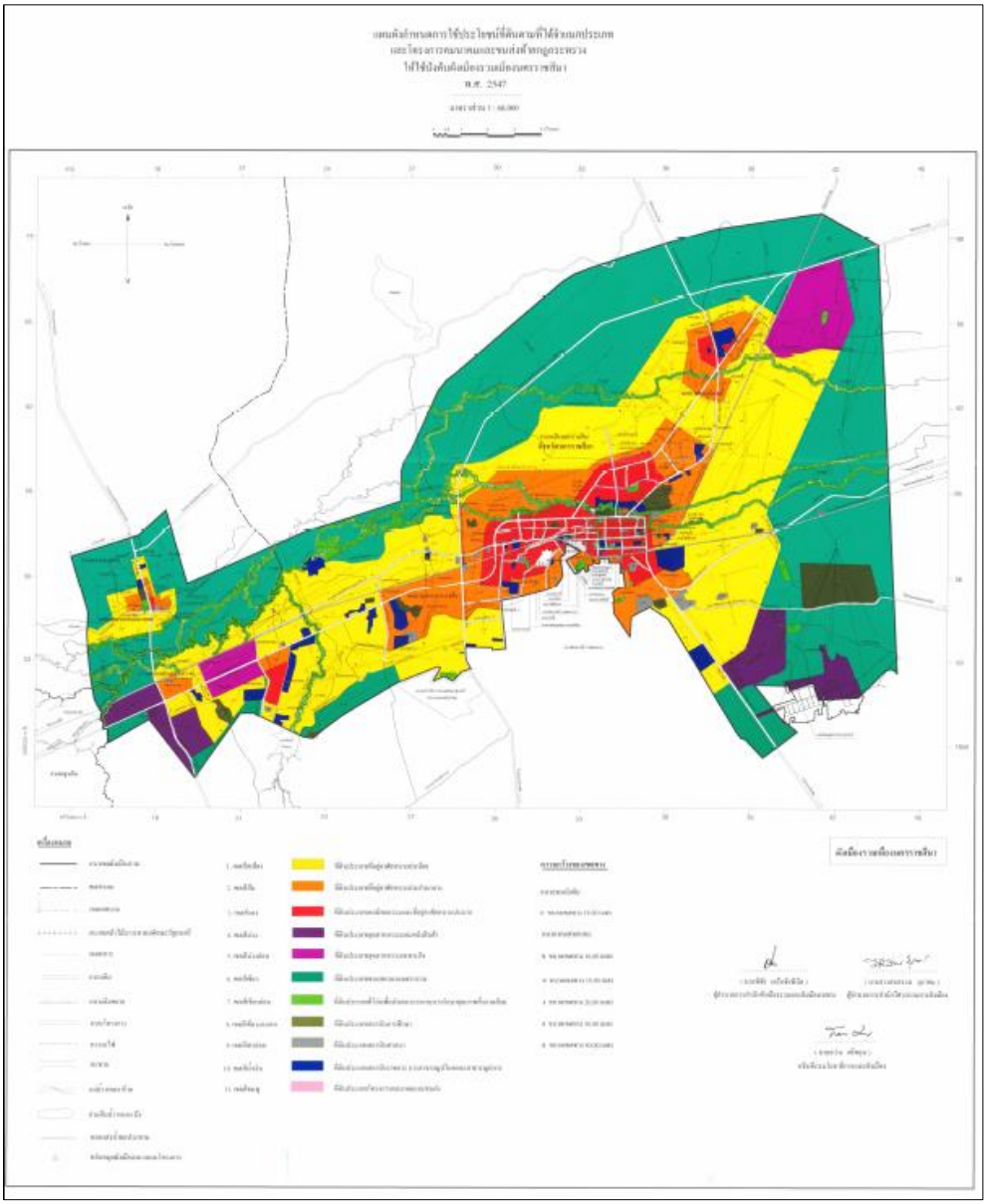
(2) ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนเมืองให้เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง พาณิชยกรรม การบริการ การศึกษา และการคมนาคมและการขนส่งของจังหวัดนครราชสีมา

(3) ส่งเสริมการพัฒนาศูนย์กลางพาณิชยกรรมหลัก พาณิชยกรรมขนาดย่อย การอยู่อาศัย และอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

(4) พัฒนาการบริการทางสังคม การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการให้เพียงพอและได้มาตรฐาน

(5) อนุรักษ์ศิลปกรรมและชุมชนประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

(6) อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนที่ ผ-3 แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา พ.ศ.2547 (ปรับปรุงครั้งที่ 2)
ที่มา : http://www.dpt.go.th (2558)

จากวัตถุประสงค์ของผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมาข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับประเด็นด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมและชุมชนประวัติศาสตร์ที่สำคัญ รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเภทที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เขตผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา คือ ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สีเขียวอ่อน) ซึ่งมีพื้นที่ด้วยกันหลายลักษณะ ที่สำคัญได้แก่ คูเมืองนครราชสีมา หนองโสน หนองปรือ หนองแก้ช้างสาธารณประโยชน์ อ่างเก็บน้ำเถกิงพล หนองน้ำสาธารณะต่าง ๆ และที่สาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายในเขตผังฯ เป็นต้น ทั้งนี้ พื้นที่บริเวณดังกล่าวเฉพาะที่เป็นของรัฐ กำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการ หรือที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ส่วน (ร่าง) ผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา (ปรับปรุงครั้งที่ 3) ได้มีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเภทที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมและชุมชนประวัติศาสตร์ที่สำคัญ รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สีเขียวอ่อน) ได้แก่ พื้นที่คูเมืองนครราชสีมา หนองโสน หนองปรือ หนองแก้ช้างสาธารณประโยชน์ อ่างเก็บน้ำเถกิงพล หนองน้ำสาธารณะต่าง ๆ และที่สาธารณประโยชน์ต่างๆ ที่อยู่ภายในเขตผังฯ เป็นต้น ทั้งนี้ พื้นที่บริเวณดังกล่าวเฉพาะที่เป็นของรัฐ กำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการ หรือที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

- ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาลอ่อน) ในผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมากำหนดไว้บริเวณเดียว คือ พื้นที่ภายในคูเมืองนครราชสีมา มีพื้นที่ประมาณ 1.19 ตารางกิโลเมตร หรือ 744.06 ไร่ ทั้งนี้ กำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การอยู่อาศัย การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น สำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่นให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละ 5 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ส่วนที่ดินประเภทที่ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด มีดังต่อไปนี้

(1) โรงงานทุกจำพวกตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน

(2) คลังน้ำมัน สถานที่เก็บรักษาน้ำมัน ลักษณะที่สาม สถานีบริการน้ำมันประเภท ก สถานีบริการน้ำมันประเภท ข สถานีบริการน้ำมันประเภท ค ลักษณะที่สอง สถานีบริการน้ำมันประเภท จ ลักษณะที่สอง และสถานีบริการน้ำมันประเภท ฉ ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อการจำหน่าย

(3) คลังก๊าซปิโตรเลียมเหลว สถานที่บรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลวประเภทโรงบรรจุ สถานที่บรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลวประเภทห้องบรรจุ สถานที่เก็บรักษาก๊าซปิโตรเลียมเหลวประเภทโรงเก็บ และสถานีบริการก๊าซปิโตรเลียมเหลว ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง

(4) เลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ งู จระเข้ หรือสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้า

(5) สุสานและฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสานและฌาปนสถาน เว้นแต่เป็นการก่อสร้างแทนสุสานหรือฌาปนสถานที่มีอยู่เดิม

(6) จัดสรรที่ดินเพื่อประกอบอุตสาหกรรม

(7) จัดสรรที่ดินเพื่อประกอบพาณิชยกรรม

(8) จัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย

(9) การอยู่อาศัยประกอบพาณิชยกรรม หรือประกอบอุตสาหกรรม ประเภทอาคารขนาดใหญ่

(10) คลังสินค้า สถานีรับส่งสินค้า หรือการประกอบกิจการส่งสินค้าทุกประเภท

(11) สถานที่เก็บสินค้าซึ่งเป็นที่เก็บ พักหรือขนถ่ายสินค้าหรือสิ่งของเพื่อประโยชน์ทางการค้าหรืออุตสาหกรรม แต่ไม่รวมการเก็บสินค้าหรือสิ่งของเพื่อรอการจำหน่าย ณ สถานที่นั้น

(12) สถานสงเคราะห์หรือรับเลี้ยงสัตว์

(13) โรงฆ่าสัตว์ หรือโรงพักสัตว์ตามกฎหมายว่าด้วยการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์

(14) ไซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร

(15) สวนสนุก หรือสวนสัตว์

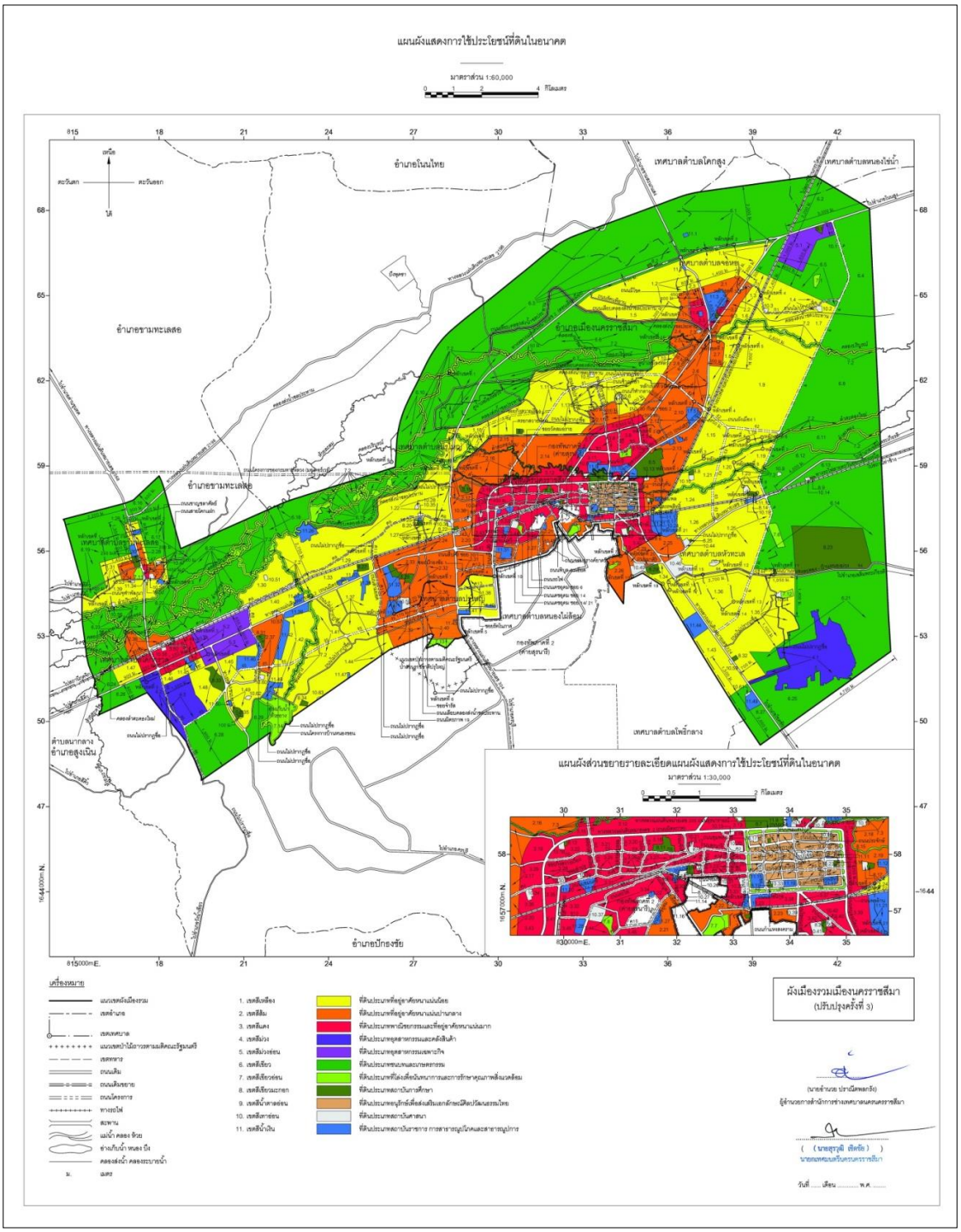
(16) กำจัดมูลฝอย หรือสิ่งปฏิกูล

(17) กำจัดวัตถุอันตรายตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย

(18) ซื้อขายหรือเก็บเศษวัสดุ

ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ให้ดำเนินการหรือประกอบกิจการได้ในอาคารที่มีความสูงไม่เกิน 15 เมตร การวัดความสูงของอาคารให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงพื้นดาดฟ้า สำหรับอาคารทรงจั่วหรือปั้นหยาให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงยอดผนังของชั้นสูงสุด

ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณริมฝั่งลำคลอง คูเมือง หรือแหล่งน้ำสาธารณะ ให้มีที่ว่างตามแนวขนานริมฝั่งตามสภาพธรรมชาติของลำคลอง คูเมือง หรือแหล่งน้ำสาธารณะ ไม่น้อยกว่า 6 เมตร เว้นแต่เป็นการก่อสร้างเพื่อการคมนาคมหรือการสาธารณูปโภค

แผนที่ ผ-4 (ร่าง) แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา (ปรับปรุงครั้งที่ 3)

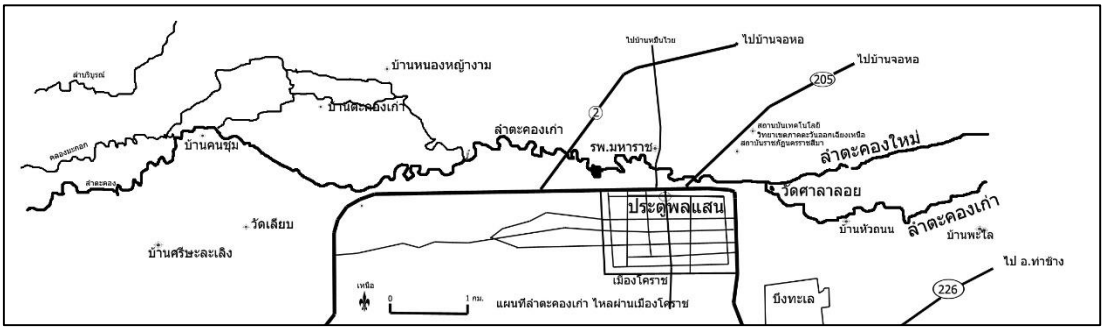
ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครราชสีมา (2558)

ผ.2 การรวบรวมข้อมูลโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองนครราชสีมา

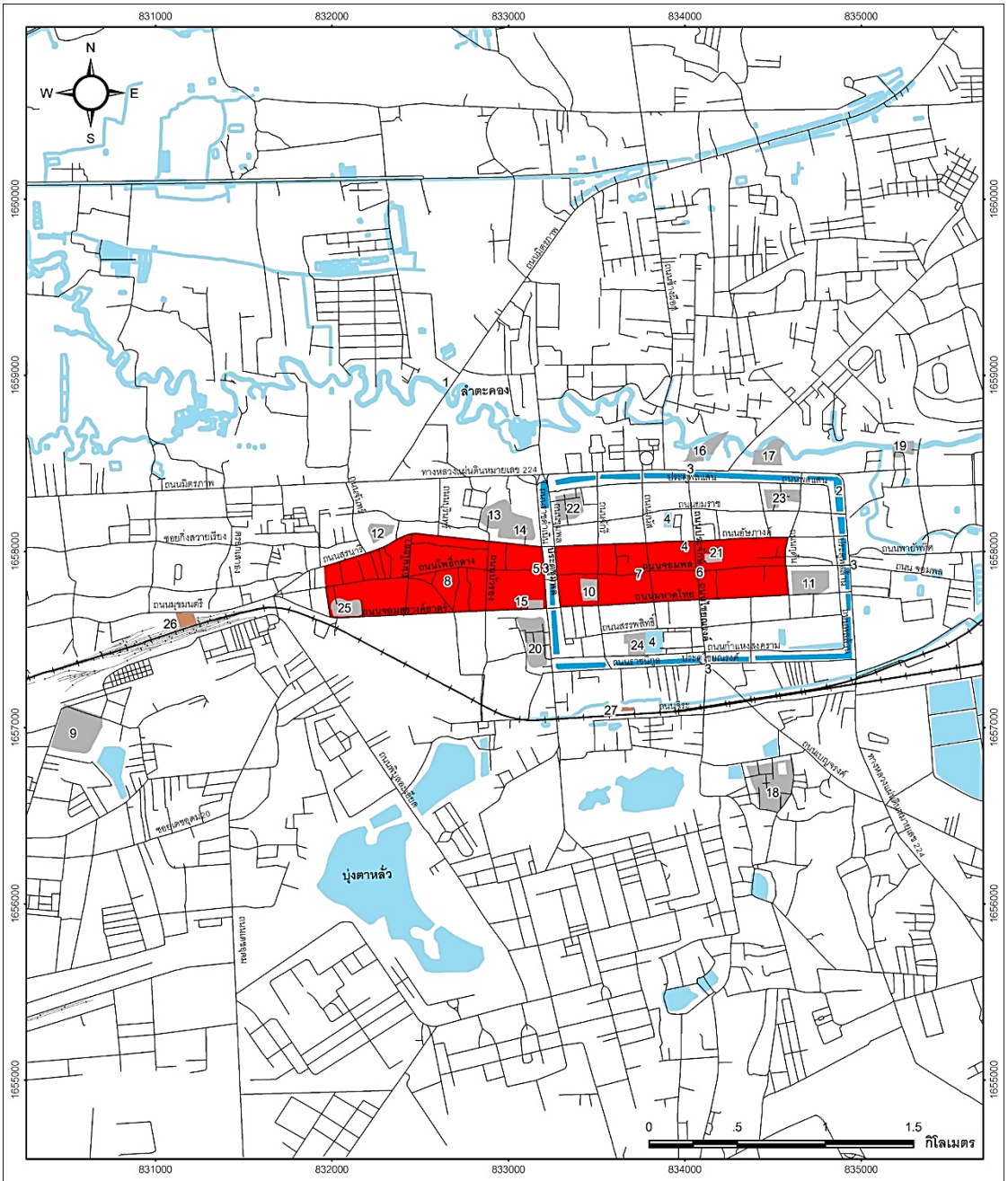
เมืองนครราชสีมามีความเป็นมาและพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่ยาวนานควบคู่กับดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้ในเมืองนครราชสีมามีแหล่งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญหลายแห่ง ทั้งที่เป็นโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่านครราชสีมา ซึ่งแหล่งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในแต่ละแห่งมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้ (แผนที่ ผ-5)

2.1 แม่น้ำลำตะคอง

ลำตะคอง เป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งที่เปรียบเสมือนสายเลือดที่ไหลหล่อเลี้ยงชาวนครราชสีมา มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณทิวเขาดงพญาเย็นกับทิวเขาสันกำแพงในพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ลำตะคองไหลผ่านอำเภอปากช่อง อำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน อำเภอขามทะเลสอ และอำเภอเมืองนครราชสีมา และไปบรรจบกับแม่น้ำมูลที่ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีความยาวตลอดสายประมาณ 220 กิโลเมตร โดยในช่วงที่ลำน้ำลำตะคองไหลผ่านตัวอำเภอเมืองนครราชสีมา ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา มีความยาวประมาณ 12 กิโลเมตร ลำตะคองเป็นลำน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงประชากรในเมืองโบราณมานานนับพัน ๆ ปีมาแล้วอย่างน้อย 2 เมือง คือ เมืองเสมา ที่อำเภอสูงเนิน และเมืองนครราชสีมา ที่ตัวจังหวัดนครราชสีมา มาจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญที่ใช้ในการบริโภคและอุปโภค และการผลิตน้ำประปาในเขตเทศบาลเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน

รูปที่ ผ-11 แม่น้ำลำตะคอง บริเวณที่ไหลผ่านตัวเมืองนครราชสีมา
ที่มา: http://www.sujitwongthes.com/2014/07/siam21072557/ (2558)

แผนที่ ผ-5 ที่ตั้งโบราณสถาน อาคารและสถานที่สำคัญบริเวณเมืองนครราชสีมา

สัญลักษณ์

- ทางรถไฟ
- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- ย่านการค้า
- ศาสนสถาน

1 แม่น้ำลำตะคอง
2 คูเมือง-กำแพงเมืองนครราชสีมา
3 ประตูเมืองนครราชสีมา ทั้ง 4 ประตู
4 สระแก้ว สระขวัญ สระบัว
5 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
6 ศาลหลักเมือง
7 ย่านการค้าเดิมถนนจอมพล
8 ย่านการค้าเดิมถนนโพธิ์กลาง
9 วัดป่าสาลวัน
10 วัดบึง
11 วัดบูรพ์
12 วัดโพธิ์
13 วัดม่วง
14 วัดสะแก
15 วัดหนองบัวรอง
16 วัดสามัคคี
17 วัดพลับ
18 วัดศาลาทอง
19 วัดศาลาลอย
20 วัดสุทธจินดาวรวิหาร
21 วัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลาง)
22 วัดพายัพ
23 วัดอิสาน
24 วัดสระแก้ว
25 วัดแจ้งนอก
26 สถานีรถไฟนครราชสีมา
27 สถานีรถไฟจิระ

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม)

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี หรือย่าโม เป็นอนุสรณ์แด่วีรกรรมอันกล้าหาญของวีรสตรีไทย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2476 ตั้งอยู่กลางเมืองนครราชสีมา ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้าวสุรนารี มีนามเดิมว่า คุณหญิงโม เป็นภรรยาปลัดเมืองนครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ได้ยกทัพเข้ายึดเมืองโคราช คุณหญิงโมได้รวบรวมชาวบ้านเข้าสู้รบและต่อต้านกองทัพของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ไม่ให้ยกมาตีกรุงเทพฯ ได้เป็นผลสำเร็จ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาคุณหญิงโมให้เป็นท้าวสุรนารี พร้อมกับพระราชทานเครื่องยศ เมื่อปี พ.ศ. 2370 ขณะมีอายุได้ 57 ปี ท้าวสุรนารีถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ ปี พ.ศ. 2395 เจ้าพระยามหิศราธิบดีผู้เป็นสวามี ได้ฌาปนกิจศพและสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ ณ วัดศาลาลอย ซึ่งท้าวสุรนารีได้สร้างไว้ เมื่อเวลาผ่านไปเจดีย์ชำรุดลง พลตรีเจ้าพระยาสิงหเสนี (สอาด สิงหเสนี) ครั้นเมื่อยังเป็นพระยาประสิทธิศัลการ ข้าหลวงเทศาภิบาล ผู้สำเร็จราชการเมืองนครราชสีมา องคมนตรี และรัฐมนตรี ได้บริจาคทรัพย์สร้างกู่ขนาดเล็ก บรรจุพระอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่ที่วัดกลาง (วัดพระนารายณ์มหาราช) สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2442 ต่อมากู่นั้นได้ทรุดโทรมลงมาอีก อีกทั้งยังอยู่ในที่แคบไม่สมเกียรติ พระยากำธรพายัพทิศ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา พร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนชาวนครราชสีมา ได้พร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้น ซึ่งทางกรมศิลปากรได้มอบให้ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้ออกแบบร่วมกับพระเทวาภินิมมิตร ประติมากรเลื่องชื่อในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม และได้อัญเชิญอัฐิของท่านนำมาบรรจุไว้ที่ฐานรองรับ และประดิษฐานไว้ที่หน้าประตูชุมพล

อนุสาวรีย์หล่อด้วยทองแดงรมดำ สูง 1.85 เมตร หนัก 325 กิโลกรัม ตั้งอยู่บนฐานไพทีสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองซึ่งบรรจุอัฐิของท่าน แต่งกายด้วยเครื่องยศพระราชทาน ในท่ายืน มือขวากุมดาบ ปลายดาบจรดพื้น มือซ้ายท้าวสะเอว หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ซึ่งเป็นทิศที่ตั้งของกรุงเทพมหานคร นับเป็นอนุสาวรีย์ของสามัญชนสตรีคนแรกของประเทศไทย มีพิธีเปิดอนุสาวรีย์เมื่อปี พ.ศ. 2477 ทางกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2480 และเมื่อปี พ.ศ. 2510 ฐานอนุสาวรีย์ชำรุด ข้าราชการและประชาชนชาวนครราชสีมาได้ร่วมใจกันสร้างฐานอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่ ณ ที่เดิม เพื่อให้เป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง และทางจังหวัดนครราชสีมา หน่วยงานราชการ รวมทั้งประชาชนชาวนครราชสีมา ได้ร่วมกันจัดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี เป็นงานประจำปีของจังหวัดนครราชสีมา เพื่อเป็นการเคารพสักการะ เชิดชูเกียรติ ในวีรกรรมของท้าวสุรนารี และเหล่าบรรพบุรุษของชาวนครราชสีมา จัดขึ้นบริเวณบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุนารี ระหว่างวันที่ 23 มีนาคม - 3 เมษายน ของทุกปี

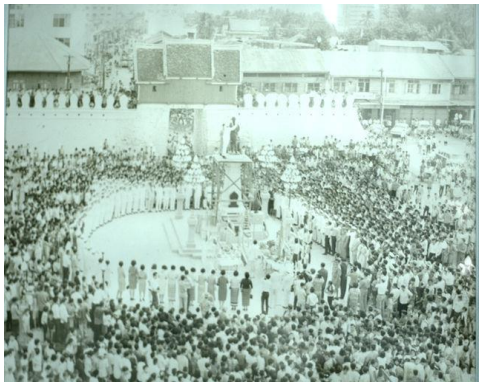

กู่อัฐิท้าวสุรนารีที่วัดพระนารายณ์มหาราช

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีบนฐานเดิมปี พ.ศ. 2477

พิธีเปิดอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีบนฐานอนุสาวรีย์ใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2510

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในปัจจุบัน

ตราประจำจังหวัดนครราชสีมา

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและประตูชุมพล

รูปที่ ผ-12 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

ที่มา: http://th.wikipedia.org/wiki/ท้าวสรุนารี (2558)

2.3 กำแพงเมือง-คูเมืองนครราชสีมา

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี นครราชสีมาเป็นเมืองเก่าแก่ที่เคยมีความรุ่งเรืองมาแต่ครั้งสมัยขอมโบราณเป็นเมืองชั้นเอก ตัวเมืองเดิมตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ในพื้นที่อำเภอสูงเนิน ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเสมาในครั้งโบราณ ส่วนเมืองนครราชสีมาปัจจุบันยังไม่

ปรากฏในแผนที่ประวัติศาสตร์ในสมัยสุโขทัย ซึ่งในขณะนั้นมีเพียงเมืองเสมา และเมืองพิมาย ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาปี พ.ศ.2199-2231 ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นว่าดินแดนในอีสานเป็นพื้นที่ฉนวนป้องกันการรุกรานของเขมร ลาว ญวณ ควรเป็นหัวเมืองใหญ่และมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ เนื่องจากเป็นเมืองหน้าด่านของอยุธยาติดกับพรมแดนลาว และในขณะนั้นมีเมืองเสมา เมืองโคราช และเมืองพิมาย เป็นชุมชนใหญ่อยู่แล้ว จึงโปรดให้ย้ายรวมเมืองโบราณ 2 เมือง คือ เมืองเสมา และเมืองโคราช เข้าด้วยกันแล้วสร้างเมืองเอกขึ้นมาในฐานะเมืองชายพระราชอาณาเขต คือ ที่ตั้งเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน โดยเกณฑ์ช่างจากกรุงศรีอยุธยา เกณฑ์แรงงานจากเมืองโคราช และเมืองเสมามาช่วยกันสร้างเมืองใหม่แห่งนี้ และโปรดให้นายช่างชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบเมืองที่มีป้อมปราการแบบฝรั่ง ให้วางผังค่ายมีประตูหอรบ เนินดิน กำแพงเมือง คูเมืองทั้ง 4 ด้าน และมีสระและบึงใหญ่น้อย เพื่อให้อาศัยใช้น้ำได้ตลอดทั้งปี ทรงพระราชทานนามเมืองแห่งนี้ว่า เมืองนครราชสีมา และทรงโปรดให้พระยายมราชเป็นเจ้าเมือง

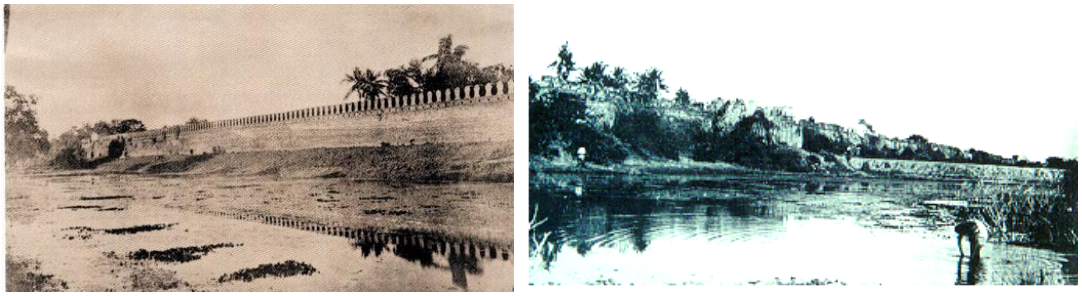
เมืองนครราชสีมาแห่งนี้อยู่ห่างจากเมืองนครราชสีมาเดิมไปทางทิศตะวันออกประมาณ 800 เส้น (32 กิโลเมตร) ผังเมืองมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมรูปกลองชัยเภรี มีความกว้าง 25 เส้น (1,000 เมตร) ยาว 43 เส้น (1,700 เมตร) มีพื้นที่ภายในประมาณ 1,000 ไร่ (1.6 ตารางกิโลเมตร) มีโครงข่ายถนนตัดกันเป็นตารางหมากรุก คูเมืองกว้าง 10 วา (20 เมตร) ลึก 3 วา (6 เมตร) ยาวรอบเมือง กำแพงก่ออิฐบนฐานศิลาแลงมีความสูง 3 วา (6 เมตร) ยาวโดยรอบ 2,610 วา (5,220 เมตร) บนกำแพงมีใบเสมาโดยรอบ จำนวน 4,302 ใบ มีป้อมปืนใหญ่ 15 ป้อม มีประตูเมือง กว้าง 1 วา 2 ศอก (3 เมตร) จำนวน 4 ประตู สร้างด้วยศิลาแลง เป็นทางเข้าออกเมืองทั้ง 4 ทิศ บนประตูทำเป็นหอยามรักษาการณ์ รูปแบบเป็นทรงไทยโบราณศิลปะสมัยอยุธยา และมีช่องเดินสารขนาดตัวคนลอดได้คนเดียวใช้สำหรับติดต่อกับภายนอก (http://th.wikipedia.org/wiki/ประตูเมืองนครราชสีมา, 2558)

เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในเมืองนครราชสีมาได้ถูกทำลายลง โดยเมื่อครั้งที่ได้เกิดศึกกับเจ้าอนุวงศ์แห่งกรุงเวียงจันทน์ที่ได้เข้ามายึดเมืองนครราชสีมาก็ได้ถูกทำลายไปบางส่วน และส่วนหนึ่งถูกสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ เช่น แสงแดด ลม และฝน ทำให้สิ่งก่อสร้างที่มีอยู่เดิมในเมืองนครราชสีมาเสื่อมสภาพและทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ปัจจุบันเหลือเพียงคูเมืองล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน กำแพงเมืองได้ปรักหักพังและสลายไปเหลือเพียงแนวกำแพงบริเวณประตูชุมพล และประตูเมืองเพียงประตูเดียว คือ ประตูชุมพล ที่ยังหลงเหลือโครงสร้างเดิมไว้อยู่ กำแพงเมืองนครราชสีมาได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2479 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2541 ภายใต้การดำเนินโครงการเมืองคุณย่าน่าอยู่ โดยคณะทำงานพัฒนาปรับปรุงสวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีแนวคิดในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณคูเมือง ด้วยการขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีอาคารที่ทำการและบ้านพักเจ้าหน้าที่อยู่บริเวณริมคูเมืองให้ทำการรื้อ

ย้ายอาคารออกจากบริเวณดังกล่าว เพื่อทำการปรับปรุงให้เป็นพื้นที่สีเขียวที่มีความร่มรื่น และยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของการอนุรักษ์เมืองเก่าบนพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งขณะที่มีการรื้อย้ายอาคารของหน่วยป้องกันและกำจัดศัตรูพืชที่ 1 บริเวณมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมือง (ตรงข้ามโค้งวัดศาลาลอย) ถนนพลแสน มีการขุดพบแนวของก้อนศิลาแลงเรียงตัวกัน จากตำแหน่งที่พบสันนิษฐานเบื้องต้นว่า แนวศิลาแลงดังกล่าวน่าจะเป็นส่วนประกอบของสิ่งก่อสร้างที่เป็นแนวฐานของกำแพงเมืองและที่ตั้งป้อมปราการของเมือง เมื่อได้มีการขุดค้นทางโบราณคดียังพบโบราณวัตถุประเภทเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดินเผาซึ่งเป็นเครื่องถ้วยสุโขทัยแบบเคลือบเขียว ประมาณอายุสมัยของการสร้างกำแพงเมือง คาดว่าสร้างขึ้นหลังพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา และเพื่อให้มีการศึกษาหลักฐานที่แสดงถึงประวัติความเป็นมาของเมืองที่มีความชัดเจนมากขึ้น จึงได้ขอความร่วมมือจากสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 9 กรมศิลปากร ทำการออกแบบการบูรณะกำแพงเมืองนครราชสีมา โดยใช้งบประมาณดำเนินการจากเทศบาลนครนครราชสีมา จึงเกิดการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์กำแพงเมือง-คูเมืองนครราชสีมาดังที่เห็นในปัจจุบัน

รูปที่ ผ-13 แนวคูเมือง และประตูเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

กำแพงเมือง-คูเมืองนครราชสีมาในอดีต

ภูมิทัศน์บริเวณคูเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน

ซากกำแพงเมืองที่ค้นพบ และการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณ กำแพงเมือง-คูเมืองนครราชสีมา

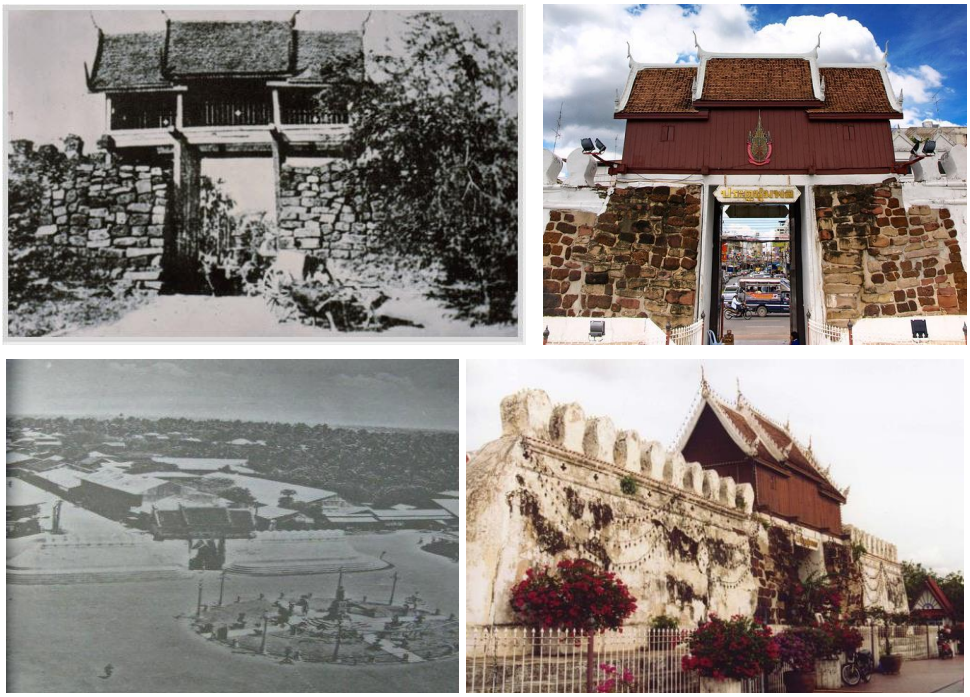
รูปที่ ผ-14 กำแพงเมือง-คูเมืองนครราชสีมาในอดีต-ปัจจุบัน

ที่มา: www.rakkorat.com/91/สถานที่ท่องเที่ยวเมืองโคราช/อำเภอเมือง-นครราชสีมา/กำแพงเมืองเก่า.html (2558)

2.4 ประตูเมืองนครราชสีมา

ประตูเมืองนครราชสีมา เป็นสิ่งปลูกสร้างหนึ่งในองค์ประกอบของการสร้างเมืองนครราชสีมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ถือเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของตัวเมืองนครราชสีมาจนมาถึงปัจจุบัน ในอดีตประตูเมืองนครราชสีมามีทั้งหมด 4 ประตู ปัจจุบันมีเพียงประตูเดียวที่ยังคงรูปลักษณ์เดิมอยู่ได้ คือ ประตูชุมพล และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของนครราชสีมา ประตูเมืองนครราชสีมาทั้ง 4 ประตู สร้างขึ้นเพื่อเป็นทางเข้าออกเมืองทั้งสี่ทิศ บนประตูเมืองจะมีหอยามรักษาการณ์-เชิงเทินรูปแบบเป็นทรงไทยโบราณศิลปะสมัยอยุธยา หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีช่อฟ้าใบระกาเหมือนกันหมดทุกแห่ง มีบันไดทางลงด้านใน 2 ทาง มีชื่อเรียกประตูเมืองทั้ง 4 ได้แก่ ประตูชุมพล ประตูพลแสน ประตูพลล้าน และประตูไชยณรงค์ มีรายละเอียดดังนี้

ประตูชุมพล เป็นประตูเมืองทางทิศตะวันตกของเขตเมืองเก่า เป็นประตูเมืองเพียงแห่งเดียวของเมืองนครราชสีมาที่ยังคงสภาพเดิมอยู่พร้อมกำแพงเมืองเก่า ชื่อประตูชุมพล หมายถึง ที่ชุมนุมพล ส่วนใหญ่เป็นประตูสำหรับเตรียมไพร่พลและออกศึก เนื่องจากมีภูมิประเทศเปิดกว้าง ไม่มีป้อมปราการตามธรรมชาติเหมือนประตูอื่น ๆ ในอดีตมีความเชื่อว่าเมื่อลอดผ่านประตูชุมพลไปทำศึกแล้วจะแคล้วคลาดได้กลับบ้านเมือง ปัจจุบันเนื่องจากตัวเมืองนครราชสีมาได้มีขยายออกไปยังบริเวณรอบนอกไปทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตกของเขตเมืองเก่าเดิม ส่งผลทำให้ประตูชุมพลจึงเสมือนตั้งอยู่กลางเมือง และทางกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2480

รูปที่ ผ-15 ประตูชุมพล (อดีต-ปัจจุบัน)
ที่มา: http://th.wikipedia.org/wiki/ประตูเมืองนครราชสีมา (2558)

ประตูพลแสน ประตูเมืองทางทิศเหนือ เรียกกันทั่วไปว่า ประตูน้ำ เพราะประตูนี้หันหน้าสู่ลำตะคอง ซึ่งเป็นคลองกั้นคูเมืองอีกชั้นหนึ่ง เป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำมูล ในอดีตจะใช้ลำตะคองในการชลประทานและเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำ ชื่อประตูพลแสน หมายถึง ถึงจะยกทัพมาสักแสนก็ยังต่อสู้ได้

ประตูพลล้าน ประตูเมืองทางทิศตะวันออก ชาวเมืองเรียกประตูนี้ว่า ประตูตะวันออก หรือประตูทุ่งสว่าง แต่เดิมทิศนี้มีบึงใหญ่ที่เรียกว่า บึงทะเลหญ้าขวาง มีพื้นที่กว้างไม่น้อยกว่า 10 ตารางกิโลเมตร ส่วนกลางเป็นบึงใหญ่มีพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์พาหนะ ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดทุ่งสว่าง สำหรับชื่อประตู พลล้าน นัยว่าเพื่อเป็นการข่มขวัญข้าศึกที่ถึงจะยกทัพมาสักล้านก็ยังต่อสู้ได้

ประตูไชยณรงค์ ประตูเมืองทางทิศใต้ ชาวเมืองเรียกประตูนี้ว่า ประตูผี เนื่องจากในอดีตมีประเพณีความเชื่อว่า เมื่อมีคนตายขึ้นในเมืองห้ามมีการเผาหรือฝังเอาไว้ในเมือง ให้ออกไปจัดการกันที่นอกเมือง โดยให้นำศพผ่านออกทางประตูนี้เพียงประตูเดียว นอกจากนี้ทางทิศใต้มีบึงใหญ่มีชื่อเรียกว่า หนองบัว สำหรับชื่อประตูไชยณรงค์ เนื่องมาจากเมื่อยามเกิดศึกสงคราม ประตูนี้เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ยากต่อการโจมตีของข้าศึก เพราะภูมิประเทศด้านนี้เต็มไปด้วยหนองน้ำขนาดใหญ่และเล็ก แต่ในปัจจุบันหนองน้ำเหล่านั้นได้ถูกถมไปหมดแล้ว

ประตูเมือง 3 ประตู ได้แก่ ประตูพลแสน ประตูพลล้าน และประตูไชยณรงค์ ปัจจุบันได้มีการบูรณะและก่อสร้างขึ้นมาใหม่ โดยทำการรื้อถอนซากประตูเมืองและกำแพงเมืองเดิมที่มีสภาพชำรุดทรุดโทรม ลักษณะของซุ้มประตูทั้ง 3 กรมศิลปากรได้ออกแบบประตูในลักษณะศิลปะร่วมสมัย โดยยึดเค้าโครงเดิมของประตูเมือง (แบบประตูชุมพล) และกำแพงเมืองแบบเดิม ทั้งนี้ในช่วงเวลาที่ก่อสร้างซุ้มประตูใหม่นั้น พื้นที่ตัวเมืองมีการขยายเพิ่มขึ้นและได้มีการขยายถนนออกไป ในอดีตซุ้มประตูในแบบเดิมมีขนาดที่แคบ เพื่อให้เหมาะสมกับปัจจุบันจึงออกแบบซุ้มประตูให้มีความกว้างขึ้น เพื่อรองรับกับการจราจรและรถยนต์ที่สัญจรเข้าออกผ่านซุ้มประตูเมืองทั้ง 3 เป็นอย่างดี

สำหรับประตูชุมพลปัจจุบันได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครราชสีมาควบคู่กับอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าประตูชุมพล และยังมีความเชื่อกันว่าหากมานครราชสีมาแล้ว ต้องลอดซุ้มประตูชุมพลที่อยู่ด้านหลังอนุสาวรีย์ เชื่อกันว่าหากลอดประตูนี้หนึ่งครั้งจะได้กลับมานครราชสีมาอีกในไม่ช้า ถ้าลอดสองครั้งจะได้ทำงานหรือมาอยู่ที่นครราชสีมา แต่ถ้าลอดถึงสามครั้งจะได้คู่ครองเป็นคนนครราชสีมา ส่วนบริเวณลานโล่งว่างที่อยู่ด้านหน้าของประตูชุมพลทางจังหวัดนครราชสีมาจัดให้เป็นพื้นที่สาธารณะที่ใช้สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ และใช้เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ของจังหวัดนครราชสีมา

ประตูพลแสน หรือประตูน้ำ (อดีตในปี พ.ศ.2436 - ปัจจุบัน)

ประตูพลล้าน หรือประตูตะวันออก (ปัจจุบัน)

ประตูไชยณรงค์ หรือประตูผี (อดีต – ปัจจุบัน)

รูปที่ ผ-16 ประตูพลแสน ประตูพลล้าน และประตูไชยณรงค์ (อดีต-ปัจจุบัน)

ที่มา: http://th.wikipedia.org/wiki/ประตูเมืองนครราชสีมา (2558)

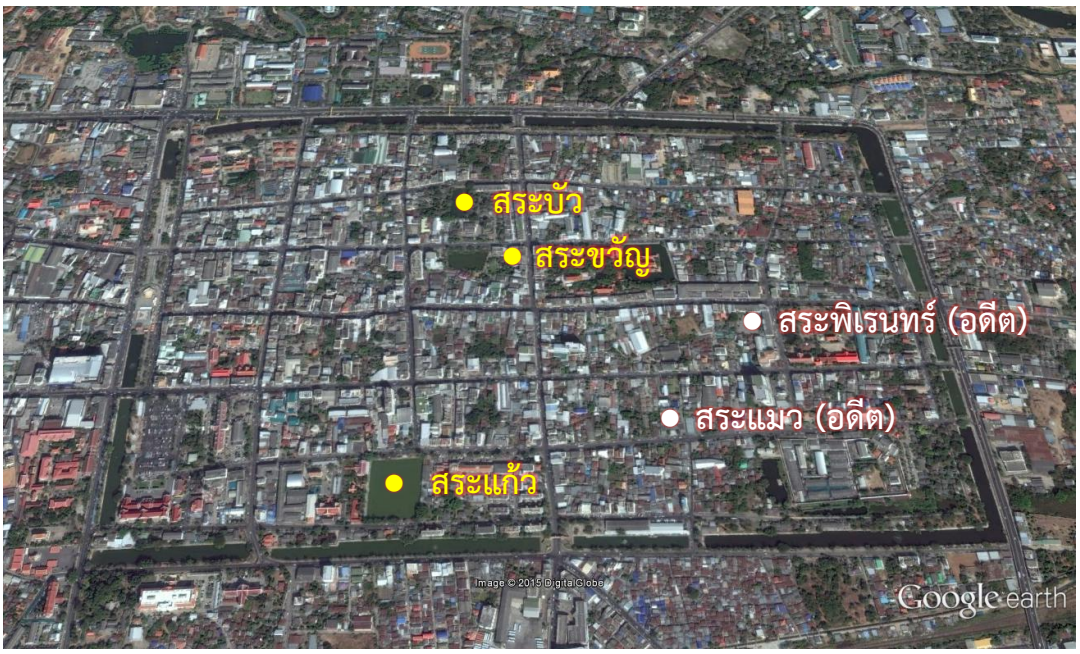

พื้นที่ว่างสาธารณะหน้าประตูชุมพล พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมต่างๆ ของจังหวัดนครราชสีมา

รูปที่ ผ-17 พื้นที่สาธารณะบริเวณหน้าประตูชุมพล (อดีต-ปัจจุบัน)

2.5 สระแก้ว สระขวัญ และสระบัว

สระน้ำโบราณของเมืองนครราชสีมาที่ตั้งอยู่ภายในเขตคูเมืองนครราชสีมา เป็นสระน้ำโบราณประจำเมืองที่มีมาพร้อม ๆ กับการสร้างเมืองนครราชสีมาแห่งนี้ เพื่อให้ภายในเมืองได้มีน้ำใช้ได้ตลอด ในอดีตมีด้วยกันทั้งหมด 5 สระ คือ สระแก้ว สระขวัญ สระบัว สระแมว และสระพิเรนทร์ เป็นสระที่มีชื่อเป็นศุภมงคลของเมือง ปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 3 สระ คือ สระแก้ว สระขวัญ และสระบัว ส่วนสระแมว และสระพิเรนทร์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับวัดพระนารายณ์มหาราช และวัดบูรพ์ ได้ถูกถมเพื่อใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่เมือง ปัจจุบันสระแก้ว สระขวัญ และสระบัว รวมถึงคูเมืองโดยรอบตัวเมืองนครราชสีมาเดิม ทางเทศบาลได้พยายามปรับปรุงพื้นที่และสภาพภูมิทัศน์โดยรอบแหล่งน้ำดังกล่าว เพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นแหล่งน้ำเพื่อการดับเพลิงของเมืองนครราชสีมา

บริเวณที่ตั้งของสระทั้ง 5 สระในตัวเมืองนครราชสีมาเดิม (สระแก้ว สระขวัญ สระบัว สระแมว และสระพิเรนทร์)

สระแก้วในสภาพปัจจุบัน

รูปที่ ผ-18 สระน้ำโบราณภายในพื้นที่เขตคูเมืองนครราชสีมา

2.6 ศาลหลักเมืองนครราชสีมา

ศาลหลักเมืองนครราชสีมา ตั้งอยู่บริเวณหัวมุมสี่แยกถนนจอมพลตัดกับถนนประจักษ์ สร้างขึ้นเมื่อครั้งสร้างเมืองนครราชสีมาระหว่างปี พ.ศ. 2199-2231 ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาเจ้าอนุวงศ์ได้ยกกองทัพมายึดเมืองนครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2369 ได้ทำลายเสาหลักเมืองลงโดยโค่นล้มเสาหลักเมือง เล่ากันว่าศาลเดิมเป็นศาลไม้เล็ก ๆ มีเสา 6 ต้น ปลูกเป็นโรงเรือน พื้นเป็นดิน หลังคามุงสังกะสี ฝากระดานเกร็ด มีประตู 1 ประตู เสาหลักเมืองถูกแขวนโยงไว้ด้วยเชือกหนังทั้งหัวเสาและโคนเสา โดยหันหัวเสาไปทางประตูไชยณรงค์ ส่วนโคนเสาอยู่ทางทิศเหนือ บริเวณหน้าศาลเป็นโคลน มีต้นจันทร์ปลูกเรียงรายตามถนน คนเมืองนครราชสีมานับถือศาลหลักเมืองนี้มาก คนผ่านไปมาต้องกราบไหว้โดยเฉพาะเกวียนเทียมวัว ถ้าไม่กราบไหว้เกวียนจะติดล่ม วัวจะล้มลุกเดินไปไม่ได้จนกว่าจะเซ่นไหว้เสียก่อน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เคยเสด็จทอดพระเนตรศาลหลักเมืองและทรงจุดเทียนบูชาเทพารักษ์ เมื่อปี พ.ศ. 2444 ต่อมาในปี พ.ศ. 2446 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาสังเวย ขณะนั้นพระองค์ทรงดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมาร ทางกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2480

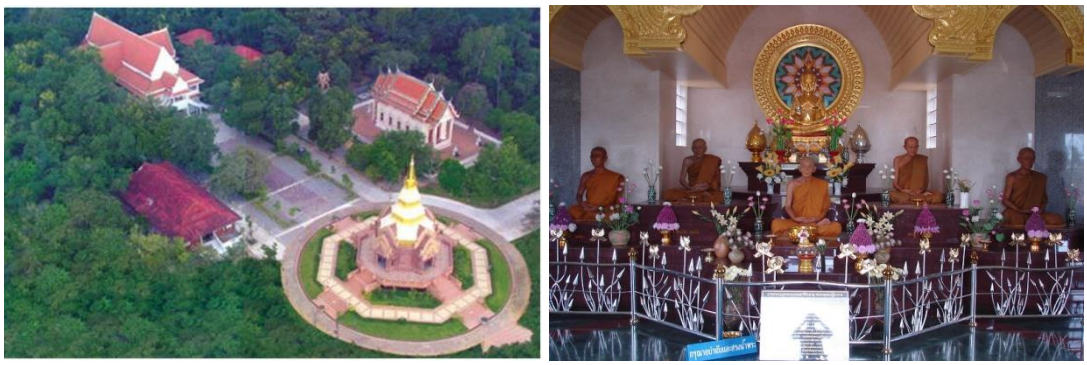
ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 ประชาชน พ่อค้า ข้าราชการในจังหวัดนครราชสีมา ได้ร่วมกันสร้างศาลหลักเมืองขึ้นใหม่แทนศาลเดิมซึ่งสร้างด้วยไม้ได้ชำรุดทรุดโทรมลง เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้ทำพิธีอัญเชิญขึ้นศาลใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมาทำพิธีสังเวย เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2506 ลักษณะตัวศาลเป็นศาลเจ้าแบบจีน ตัวศาลและเสาหลักเมืองทำด้วยไม้ผนังศาลด้านทิศตะวันออกเป็นกระเบื้องดินเผาปั้นลวดลายนูนต่ำ เป็นเรื่องราวการสู้รบของท้าวสุรนารีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยโบราณ (www.rakkorat.com/83/สถานที่ท่องเที่ยวเมืองโคราช/สถานที่แนะนำ/ศาลหลักเมืองนครราชสีมา.html)

รูปที่ ผ-19 ศาลหลักเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน

2.7 วัดป่าสาลวัน

วัดป่าสาลวัน ตั้งอยู่หลังสถานีรถไฟนครราชสีมา ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา เดิมเป็นวัดประเภทอรัญญวาสี แรกเริ่มสร้างเป็นสำนักสงฆ์เมื่อปี พ.ศ. 2474 หลวงชาญนิคม (ทอง จันทรศร) เป็นผู้ถวายที่ดิน เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสโส) ขณะดำรงสมณศักดิ์พระพรหมมุนี เป็นผู้ตั้งนามให้ตามสถานที่ว่า วัดป่าสาลวัน เนื่องจากเห็นว่าบริเวณที่สร้างวัดเป็นป่าไม้เต็งรัง หลวงพ่อพุธ ฐานิโย ได้เข้ามาปฏิบัติธรรมและจำพรรษาเป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดป่าสาลวันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 ท่านได้พัฒนาวัดทั้งด้านสถานที่ ได้แก่ การปฏิสังขรณ์โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ รวมถึงการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคให้มีความสะดวกสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม และในปี พ.ศ. 2543 ได้เริ่มก่อสร้างอนุสรณ์สถานบูรพาจารย์เจดีย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นปูชนียสถานที่พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชา เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงคุณธรรมและคุณงามความดีของหลวงพ่อพุธ ฐานิโย และบูรพาจารย์ เจดีย์บูรพาจารย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่เก็บอัฐิของบูรพาจารย์ทั้ง 5 ได้แก่ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่สิงห์ พระอาจารย์พร และหลวงพ่อพุธ ฐานิโย รูปทรงของเจดีย์เป็นเจดีย์จตุรมุข โดยรอบเจดีย์มีภาพแกะสลักภาพนูนต่ำบนหินทรายเป็นรูปหลวงพ่อพุธ บูรพาจารย์ และเรื่องราวทางพุทธศาสนา ประตูแต่ละด้านเป็นไม้แกะสลักด้วยลวดลายวิจิตรเป็นรูปเทวดา วัสดุที่ปูพื้นและผนังมีทั้งหินทราย หินแกรนิต และหินอ่อน เจดีย์บูรพาจารย์นี้สร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2547

รูปที่ ผ-20 วัดป่าสาลวัน
ที่มา: http://www.khaoyaizone.com/เส้นทาง-ไหว้พระ-9-วัด-จังหวัดนครราชสีมา (2558)

2.8 วัดบึง

วัดบึง เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ในเขตคูเมืองใกล้กับประตูชุมพล เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการสร้างเมืองนครราชสีมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อสร้างเมืองแล้วเสร็จจึงโปรดเกล้าให้ประชาชน คฤหบดี และขุนนาง ช่วยกันบูรณะและสร้างวัด 6 วัด ซึ่งตั้งภายในกำแพงเมือง ได้แก่ วัดกลาง วัดบูรพ์ วัดอิสาน วัดพายัพ วัดสระแก้ว และวัดบึง เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน สำหรับวัดบึงเป็นวัดที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ที่ชื่อว่าวัดบึง

เพราะมีบึงใหญ่อยู่ในวัด ลักษณะสำคัญของวัดที่บ่งบอกว่าเป็นวัดที่สร้างสมัยอยุธยา คือ อุโบสถ มีฐานลักษณะบัวโค้งเป็นฐานสำเภา (โค้งปากตะเภา) หลังคาจั่ว 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีเชิงชาย 3 ชั้น เครื่องบนทรงเครื่องลำยอง มีช่อฟ้าใบระกา นาคสะดุ้ง หางหงษ์ หน้าบันด้านทิศตะวันออกแกะสลักเป็นลายกระหนกก้านขด มีรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณอยู่ตรงกลาง ส่วนหน้าบันด้านทิศตะวันตกแกะสลักลายกระหนกก้านขด มีรูปพระนารายณ์ทรงครุฑอยู่ตรงกลาง ผนังก่อสร้างอิฐฉาบปูน ด้านนอกมีคันทวยแกะสลักทำด้วยไม้เป็นรูปนาค 12 ตัว ประตูด้านหน้ามี 3 ประตู ด้านหลังมี 2 ประตู และมีใบเสมาคู่ ภายในอุโบสถประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประทับนั่งสมาธิราบ ลักษณะศิลปกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และมีพระพุทธรูปศิลปะสมัยลพบุรี ปางห้ามสมุทร ประดิษฐานอยู่ข้างองค์พระประธาน จำนวน 6 องค์ อุโบสถวัดบึงได้ทำการปฏิสังขรณ์ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งทางวัดได้ดูแลรักษาคุณค่าของลักษณะสถาปัตยกรรมของอุโบสถหลังนี้ไว้เป็นอย่างดี

รูปที่ ผ-21 วัดบึง

ที่มา: http://www.dhammathai.org/watthai/northeast/watbueng.php (2558)

2.9 วัดสระแก้ว

วัดสระแก้ว ตั้งอยู่ภายในเขตคูเมืองติดกับคูเมืองทางทิศใต้ บริเวณถนนสรรพสิทธิ์ เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งที่สร้างมาพร้อมกับเมืองนครราชสีมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สร้างโดยกลุ่มขุนนางเป็นผู้ก่อสร้าง ทั้งนี้อาคารเสนาสนะดั้งเดิมที่สำคัญของวัดเป็นศิลปะอยุธยา แต่ปัจจุบันได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด

รูปที่ ผ-22 วัดสระแก้ว

2.10 วัดบูรพ์

วัดบูรพ์ (หรือบูรพา) ตั้งอยู่ภายในเขตคูเมืองเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการสร้างเมืองนครราชสีมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นหนึ่งในหกวัดที่ตั้งอยู่ในเขตคูเมือง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ภายในวัดมีอุโบสถที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่จากของเดิมที่ชำรุดทรุดโทรม คงเหลือแต่ใบเสมาคู่ที่ยังเป็นของเก่าดั้งเดิม และทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดมีกุฏิเก่าอยู่หนึ่งหลัง สร้างด้วยไม้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สวยงาม ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก

รูปที่ ผ-23 วัดบูรพ์

2.11 วัดพายัพ

วัดพายัพ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ในเขตคูเมืองบริเวณถนนชุมพล-พลแสน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองนครราชสีมาเดิม โดยมีเสาหลักเมืองเป็นจุดศูนย์กลางตามชื่อที่ตั้งขึ้น วัดนี้สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2200 ไม่สามารถระบุได้ว่าใครเป็นผู้สร้าง ต่อมาเมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงสร้างเมืองนครราชสีมาเสร็จ จึงได้ทรงบูรณะวัดและสร้างวัดที่อยู่ในกำแพงเมืองนครราชสีมา ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ วัดพายัพ ภายในวัดมีอาคารเสนาสนะที่สำคัญ ได้แก่ อุโบสถทรงเรือสำเภาสมัยอยุธยาตอนปลาย มีลักษณะศิลปะทรงเรือสำเภาสมัยอยุธยาที่สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นปริศนาธรรมดุจเรือสำเภาขนส่งสรรพสัตว์ข้ามห้วงทะเล คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปให้ถึงฝั่งพระนิพพาน มีหอไตรทรงไทยไม้ 2 ชั้น กุฏิทรงไทยไม้ชั้นเดียว และมีอุโบสถหินอ่อนที่อยู่ในระหว่างการก่อสร้าง อุโบสถหลังนี้สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผู้ทรงสถาปนาสร้างเมืองนครราชสีมา นอกจากนี้ยังมีถ้ำจำลองที่สร้างโดยนำหินงอกหินย้อย ซึ่งหักพังจากที่อื่น ๆ มาประดับให้มีลักษณะใกล้เคียงกับถ้ำจริงได้อย่างงดงาม จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัด

อุโบสถหินอ่อนที่อยู่ในระหว่างการก่อสร้าง

ถ้ำจำลองที่สร้างด้วยการนำหินงอกหินย้อยจากที่อื่น ๆ มาประดับ

รูปที่ ผ-24 วัดพายัพ

2.12 วัดอิสาน

วัดอิสานตั้งอยู่ภายในเขตคูเมืองบริเวณถนนกุดั่น ตำบลในเมือง เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัดพระนารายณ์มหาราช สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2220 โดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภายในวัดมีอุโบสถที่เป็นศิลปแบบอยุธยา ฐานแอ่นโค้งทรงสำเภา มีเสา 12 ต้น เป็นเสาแปดเหลี่ยม หน้าบันและหลังคาได้ซ่อมใหม่ ภายในมีจิตรกรรมฝาผนัง มีฐานเสมาคู่ และเสาหัวเม็ดที่กำแพง ภายในอุโบสถประดิษฐานพระประธาน คือ พระศรีรัตนปาติการส แปลว่า พระแก้วมงคลผู้ให้ความปรารถนาสำเร็จยิ่งกว่าปรารถนา เป็นพระพุทธรูปศิลปะสมัยเชียงแสน สร้างในสมัยอยุธยาที่ยังคงมีสภาพสมบูรณ์ วัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2240

อุโบสถเก่า ด้านหน้าวัดประตูกลาง มีช่องยื่นออกมา เพื่อพระสงฆ์จะได้พรมน้ำมนต์ให้ญาติโยม

หน้าบันเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

ใบเสมาคู่

พระศรีรัตนปาติการส

รูปที่ 4-25 วัดอิสาน

ที่มา: http://www.khaoyaizone.com/นครราชสีมา-อำเภอเมือง-วัด-อิสาน (2558)

2.13 วัดพระนารายณ์มหาราช หรือวัดกลาง

วัดพระนารายณ์มหาราช ตั้งอยู่ภายในเขตคูเมืองบริเวณถนนจอมพล เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2199 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นผู้ทรงสร้าง เป็นวัดที่ตั้งอยู่กลางเมือง จึงมีชื่อว่าวัดกลาง ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2487 ได้รับพระราชทานยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี

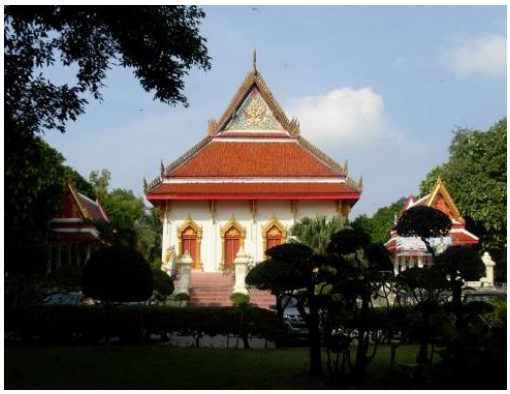
ชนิดวรวิหาร มีชื่อเต็มว่า วัดกลางวรวิหาร ต่อมาในปี พ.ศ. 2491 วัดนี้ได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า วัดพระนารายณ์มหาราช เคยเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา รวมทั้งให้เป็นสถานที่ทำพิธีสวดเสกน้ำพระพุทธมนต์ถวายในงานพระราชพิธีเสวยราชสมบัติ และเคยเป็นที่ตั้งอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิของท้าวสุรนารีตรงมุมทิศพายัพของวัด ต่อมาในปี พ.ศ. 2477 จึงได้ย้ายออกจากวัดไปประดิษฐานที่ประตูชุมพล ภายในวัดพระนารายณ์มหาราชมีอาคารเสนาสนะที่สำคัญ คือ อุโบสถที่ตั้งอยู่เกาะกลางสระบัว พระวิหารหลวง และเทวรูปพระนารายณ์สี่กร จำหลักด้วยหินทรายฝีมือขอมโบราณ อันเป็นสัญลักษณ์แสดงพระนามผู้สร้างวัด ภายในอุโบสถประดิษฐานพระประธาน คือ หลวงพ่อใหญ่ หรือพระทศพลญาณประทานบารมี พระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่มีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธชินราช หลวงพ่อใหญ่ถือเป็นพระประธานองค์แรกของจังหวัดนครราชสีมา

อุโบสถหลังเก่า

อุโบสถหลังใหม่

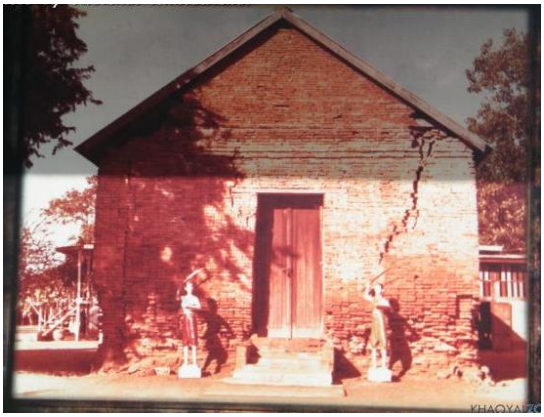
รูปที่ ผ-26 วัดพระนารายณ์มหาราช หรือวัดกลาง

ที่มา: www.rakkorat.com/86/สถานที่ท่องเที่ยวโคราช/สถานที่แนะนำ/วัดพระนารายณ์มหาราชวรวิหาร.html (2558)

2.14 วัดศาลาลอย

วัดศาลาลอย ตั้งอยู่นอกเขตคูเมือง ที่ตำบลโพธิ์กลาง อยู่ติดกับแม่น้ำลำตะคองที่ไหลผ่านทางตอนเหนือของตัวเมือง เป็นวัดเก่าแก่ที่ท้าวสุรนารีสร้างขึ้นภายหลังจากรบชนะกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. 2370 โดยเมื่อครั้งที่เสร็จศึกสงครามจากทุ่งสัมฤทธิ์ ขณะยกทัพกลับเมือง

นครราชสีมาได้แวะพักบริเวณท่าตะโก และสั่งให้ทหารทำแพเป็นรูปศาลาเสี่ยงทายลอยไปตามลำตะคอง พร้อมตั้งจิตอธิฐานหากแพรูปศาลานี้ลอยไปติดอยู่ ณ ที่แห่งใดจะสร้างวัดไว้เป็นอนุสรณ์ แพได้ลอยไปติดอยู่ริมฝั่งขวาของลำตะคอง ซึ่งเป็นวัดร้าง จึงได้สร้างพระอุโบสถเป็นวัดศาลาลอยในปัจจุบัน ภายหลังที่ท่านได้ถึงแก่อสัญกรรม ได้มีการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และอนุสรณ์สถานเจดีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นภายในวัด (http://th.wikipedia.org/wiki/วัดศาลาลอย, 2558)

อุโบสถหลังเก่า

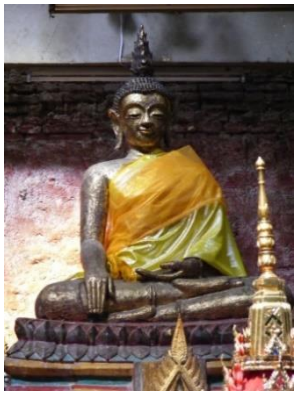

พระประธานเก่าแก่ภายในอุโบสถหลังเก่า

อุโบสถหลังใหม่

รูปที่ ผ-27 วัดศาลาลอย

ที่มา: http://www.isriya.com/node/2878/วัดศาลาลอย (2558)

จุดเด่นของวัดนี้อยู่ที่อุโบสถหลังใหม่ ที่ได้รับรางวัลดีเด่นแนวบุกเบิกอาคารทางศาสนา จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์เมื่อปี พ.ศ. 2516 และรางวัลจากมูลนิธิเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป ที่ใช้วัสดุพื้นเมืองคือ กระเบื้องดินเผาด่านเกวียนนำมาประดับตกแต่งผนังอุโบสถเป็นภาพพุทธประวัติ ส่วนบานประตูเป็นโลหะลายนูน ภาพเล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ภายในมีพระประธานปูนปั้นสีขาวปางห้ามสมุทร เป็นพระพุทธรูปยืนประทับ ณ ประตูเมืองสังกัสนคร พระนามว่า พระพุทธประพัฒน์สุนทรธรรมพิศาล ศาลาลอยพิมาลวรสันติสุขมุนินทร์ หน้าประตูอุโบสถมีปูนปั้นรูปท้าวสุรนารีนั่งพนมมือกลางสระน้ำ ตัวอุโบสถล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วรูปเสมาสัญลักษณ์ของเมืองเสมาเดิม ด้านข้างมีสถูปขนาดเล็กซึ่งเคยใช้เป็นที่บรรจุอัฐิท้าวสุรนารี

2.15 วัดศาลาทอง

วัดศาลาทอง ตั้งอยู่นอกเขตคูเมืองมาทางทิศใต้ของตัวเมืองนครราชสีมา บริเวณถนนเบญจรงค์ ตำบลในเมือง เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยขอมยังเรืองอำนาจปกครองแผ่นดิน วัดแห่งนี้ครั้นเมื่อสมัยขอมยังปกครองอยู่มีชื่อว่า วัดป่าเลไลย์ ต่อมาเปลี่ยนมาเป็นชื่อ วัดป่าเลไลย์ทอง และเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงปกครองแผ่นดินโปรดให้สร้างเมืองโคราฆปุระ หรือเมืองโคราชปัจจุบัน จึงเปลี่ยนชื่อเป็น วัดศาลาทอง จวบจนปัจจุบัน ภายในวัดมีอาคารเสนาสนะที่สำคัญได้แก่ อุโบสถทรงจตุรมุข หรือมีหน้าบัน 4 ด้าน ซึ่งไม่เหมือนอุโบสถรูปแบบไทยนิยมในปัจจุบัน และในปี พ.ศ. 2481 ได้สร้างพระอุโบสถหลังใหม่ขึ้นแทนหลังเก่าที่เป็นไม้ เพราะมีสภาพทรุดโทรมมาก โดยสร้างในรูปแบบเดิมแต่เป็นคอนกรีตทั้งหลัง เพื่อคงรักษาลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมอย่างขอมโบราณ ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางป่าเลไลย์ทรงนั่งห้อยพระบาททั้งสอง ทรงประทับนั่งบนแท่นศิลาไม่พิงพนัก ทอดพระเนตรต่ำ สีพระวรกายเป็นสีทองอร่าม ริมพระโอษฐ์สีแดงสด ซึ่งเป็นปางที่นิยมสร้างกันมากในสมัยทวาราวดี และยังมีพระสัมพุทธเจดีย์ศรีสิงหนาท เป็นเจดีย์องค์ใหญ่ที่สร้างครอบเจดีย์องค์เดิม ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งอัญเชิญมาจากเชียงตุงในครั้งที่ยกทัพไปทำสงครามกับพม่า

อุโบสถหลังใหม่ทรงจตุรมุข

พระสัมพุทธเจดีย์ศรีสิงหนาท

พระพุทธรูปปางป่าเลไลย์ พระประธานที่ประดิษฐานในอุโบสถ

รูปที่ ผ-28 วัดศาลาทอง
ที่มา : http://www.skyscrapercity.com (2558)

2.16 วัดสุทธจินดาวรวิหาร

วัดสุทธจินดาวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนิน อยู่ติดกับเขตคูเมืองด้านนอกทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตรงข้ามศาลากลางจังหวัด แต่เดิมก่อนที่มาเป็นวัดสุทธจินดาวรวิหารในปัจจุบัน มีวัดเก่าอยู่สองวัดตั้งอยู่ติดกัน คือ วัดหน้าท่อ และวัดบรมจินดา ซึ่งมีสระน้ำธรรมชาติขั้นอยู่ระหว่างกลาง ในปี พ.ศ. 2458 ทางราชการได้ย้ายศาลากลางว่าการมณฑลนครราชสีมาจากกลางเมือง ซึ่งเดิมตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัดพระนารายณ์มหาราช มาตั้งอยู่ที่มุมกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยสร้างเป็นอาคาร 2 ชั้น และได้รื้อกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออกนั้นออก เพื่อให้สามารถมองเห็นศาลาว่าการและสนามภายในได้เด่นสง่า จึงเป็นสาเหตุให้มองเห็นวัดบรมจินดาและวัดหน้าท่อซึ่งขณะนั้นเป็นวัดที่อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรม ไม่รับกันกับศาลาว่าการที่จะสร้างขึ้น ทางราชการจึงคิดที่จะพัฒนาวัดขึ้นใหม่ให้มีสภาพที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้นบรรดาข้าราชการ ทหาร พลเรือน คหบดี พ่อค้า และพระยาเพ็ชรปาณี (ดั่น รักตประจิต) สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครราชสีมา จึงมีความเห็นร่วมกันว่านครราชสีมาเป็นเมืองใหญ่เป็นเมืองเอกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรมีวัดที่สง่างามอยู่ใกล้ศาลาว่าการมณฑล จึงรวมวัดหน้าท่อกับวัดบรมจินดาให้เป็นวัดเดียวกัน โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ได้ประทานนามวัดว่า วัดสุทธจินดา และโปรดให้ยกวัดนี้เป็นพระอารามหลวง ชนิดวรวิหาร เมื่อปี พ.ศ. 2478 ในสมัยรัชกาลที่ 8 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ภายในวัดมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดสุทธจินดาประดิษฐานอยู่ในอุโบสถของวัด ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าองค์ดำวัดสุทธจินดา เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ศิลปะเชียงแสน (ลาว) สร้างมาแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน ตามประวัติสืบทราบมาว่าสถิตอยู่ ณ วัดสุทธจินดา เมื่อปี พ.ศ. 2480

2.17 วัดพลับ

วัดพลับ ตั้งอยู่บนถนนมิตรภาพ ตรงข้ามกับประตูพลแสน นอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองนี้ แต่ปัจจุบันอาคารเสนาสนะที่สำคัญภายในวัดได้ถูกพัฒนาและสร้างขึ้นมาใหม่ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์

รูปที่ ผ-29 วัดพลับ

2.18 วัดสามัคคี

วัดสามัคคี ตั้งอยู่ที่ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ เป็นวัดที่แม่ทัพภาค 3 และเหล่าทัพร่วมกันสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2483 ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อเป็นฐานมาตั้งมั่นอยู่ที่ทุ่งทะเลในการรับศึกกับประเทศฝรั่งเศส อาคารเสนาสนะที่สำคัญภายในวัดสามัคคี คือ ศาลาการเปรียญหลังเก่าที่เป็นอาคารไม้ยกพื้นสูง ซึ่งถูกไฟไหม้และได้สร้างหลังใหม่ขึ้นมาแทน รวมถึงอาคารเสนาสนะอื่นๆ ล้วนสร้างขึ้นใหม่เกือบทั้งหมด

รูปที่ ผ-30 วัดสามัคคี

2.19 วัดแจ้งใน

วัดแจ้งมี 2 วัด คือ วัดแจ้งใน และวัดแจ้งนอก วัดทั้งสองเป็นวัดที่เก่าแก่ของเมืองนครราชสีมา ตั้งอยู่นอกเขตกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก วัดที่ตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองเก่าโคราชมากกว่าเรียก วัดแจ้งใน วัดนี้ตั้งอยู่ที่ถนนโยธา เป็นวัดที่แม่ทัพภาค 3 และเหล่าทัพร่วมกันสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2498 เพื่อเป็นฐานมาตั้งมั่นอยู่ที่ทุ่งทะเลในการรับศึกกับประเทศฝรั่งเศส เช่นเดียวกับวัดสามัคคี ภายในวัดมีอาคารเสนาสนะที่สำคัญ คือ วิหารเล็ก ตั้งอยู่ใกล้กับอุโบสถ ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ กุฏิสงฆ์ที่สร้างด้วยไม้ จำนวน 2 หลัง และศาลาการเปรียญ

ตำแหน่งที่ตั้งวัดแจ้งใน และวัดแจ้งนอก ตั้งอยู่นอกเขตกำแพงเมืองนครราชสีมา

อุโบสถ

วิหาร

กุฏิสงฆ์สร้างด้วยไม้ทั้ง 2 หลัง

รูปที่ ผ-31 วัดแจ้งใน

2.20 วัดม่วง

วัดม่วง ตั้งอยู่นอกเขตกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก บริเวณถนนสุรนารี ตำบลในเมือง ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2420 ภายในวัดมีอาคารเสนาสนะที่สำคัญ คือ อุโบสถ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2446 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ศาลาการเปรียญ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2518 กุฏิสงฆ์ จำนวน 5 หลัง เป็นอาคารไม้ 1 หลัง และอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก 4 หลัง และศาลาอเนกประสงค์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2531 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก

รูปที่ ผ-32 วัดม่วง

2.21 วัดสะแก พระอารามหลวง

วัดสะแก เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่นอกเขตกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก อยู่ติดกับตลาดแม่กิมเฮง บริเวณหัวมุมถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองนครราชสีมา ปัจจุบันอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัดถูกสร้างขึ้นมาใหม่ทั้งหมด แต่ก็สร้างอย่างวิจิตรบรรจงมีความงดงามแห่งพุทธศิลป โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ และเป็นวัดหนึ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวนครราชสีมา

รูปที่ ผ-33 วัดสะแก

2.22 วัดหนองบัวรอง

วัดหนองบัวรอง ตั้งอยู่นอกเขตคูเมืองทางด้านทิศตะวันตก บริเวณถนนจอมสุรางค์ยาตร์ ตำบลในเมือง ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองนครราชสีมา แต่ปัจจุบันอาคารเสนาสนะที่สำคัญต่าง ๆ ภายในวัดได้ถูกพัฒนาและสร้างขึ้นมาใหม่ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์

2.23 วัดโพธิ์

วัดโพธิ์ ตั้งอยู่นอกเขตคูเมืองทางด้านทิศตะวันตก บริเวณถนนสุรนารี ตำบลในเมือง ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองนครราชสีมา สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2243 แต่ปัจจุบันอาคารเสนาสนะที่สำคัญต่าง ๆ ภายในวัดได้ถูกพัฒนาและสร้างขึ้นมาใหม่ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์

2.24 ย่านการค้าเดิมถนนจอมพล

ในอดีตเมืองนครราชสีมามีชุมชนการค้าเกิดขึ้นหลายแห่ง เนื่องด้วยมีผู้คนหลากหลายชนชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ที่เห็นได้ชัดเกิดขึ้นภายหลังการปราบขบถเจ้าอนุวงศ์เสร็จสิ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ใครอยากตั้งรกรากอยู่ที่เมืองโคราชก็เลือกตั้งบ้านเรือนได้ตามต้องการ แม้กระทั่งทหารที่ผ่านศึกจำนวนหนึ่งหลังปราบขบถเจ้าอนุวงศ์ฯ ก็ได้มาตั้งรกรากเป็นชุมชนการค้าสำคัญเป็นคุ้มต่าง ๆ เช่น คุ้มขนมจีน ยึดอาชีพทำขนมจีนขาย คุ้มประตูน้ำ ยึดอาชีพจับปลาเป็นต้น ส่วนชาวจีนที่อพยพเข้ามาทำการค้าขายในระยะแรก ๆ ทำให้เกิดเป็นย่านการค้าในบริเวณถนนสายต่างๆ ถนนจอมพล ก็เป็นย่านการค้าดั้งเดิมของเมืองโคราชแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตคูเมืองนครราชสีมา โดยเริ่มตั้งแต่ด้านหลังประตูชุมพลไปจนถึงศาลหลักเมือง ในอดีตเป็นถนนเศรษฐกิจสายหนึ่งที่เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก เป็นย่านการค้าเก่าแก่ของพ่อค้าชาวจีนก่อนปี พ.ศ. 2450 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ในอดีตสภาพของถนนสายนี้เป็นดินลูกรังเต็มไปด้วยฝุ่น ต้องจ้างชาวจีนมาคอยตักน้ำรดพื้นถนนตลอดวัน โดยหาบน้ำมาจากคูขื้นมารดถนน รดไปเรื่อยตั้งแต่ประตูชุมพลไปจนถึงหลักเมือง (ย้อนรอย 100 ปี โคราชวานิช, หน้า 39)

ในสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ถนนจอมพล เดิมชื่อ ถนนเจริญพาณิชย์ ได้เปลี่ยนมาเป็นชื่อจอมพล คนจีนเรียกถนนสายนี้ว่า เซี้ยไหล หมายถึง ย่านพาณิชย์ในเมือง เนื่องจากมีร้านค้าและคนมาจับจ่ายซื้อขายกันมาก ถนนสายนี้เป็นถนนสายกลางของตัวเมืองโคราช มีต้นไม้หลักของถนนจอมพล คือ ต้นหูกวาง และต้นจัน ซึ่งปลูกสองข้างทางตั้งแต่หลักเมืองมาจนถึงสี่แยกสวนหมาก เพื่อไว้ให้เกวียนได้ใช้จอดอาศัยร่มเงา ส่วนบริเวณต้นถนนหลังประตูชุมพลเป็นที่จอดพักเกวียนที่ขนสินค้ามาขายในเมือง ตลอดแนวถนนมีไม้กระดานปูตามพื้นถนนเป็นบางช่วง เพื่อไม่ให้เกวียนติดหล่ม

และเมื่อเริ่มมีอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ถนนสายนี้ก็เริ่มมีความสำคัญ มีร้านค้าต่าง ๆ มาตั้งหนาแน่น อาคารร้านค้าส่วนใหญ่เป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว และเป็นตึกดินชั้นเดียวหรือสองชั้นบางส่วน ในสมัยนั้นมีอาคารที่ใหญ่ที่สุดคือ ตึกไก่แจ้ เป็นตึก 5 ชั้น เป็นของพ่อค้าชาวจีน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2469 และถูกไฟไหม้เมื่อปี พ.ศ. 2511 ปัจจุบันยังคงเป็นที่ว่างอยู่ตรงข้ามศาลเจ้าไพศาล

ถนนจอมพลก่อนสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

บริเวณหัวถนนจอมพล ในปี พ.ศ.2494

ถนนจอมพล ในปี พ.ศ. 2494

รูปที่ ผ-34 ย่านการค้าถนนจอมพลในอดีต
ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

รูปที่ ผ-35 บริเวณถนนจอมพลย่านการค้ากลางเมืองนครราชสีมา ในอดีตมีไม้กระดานปูตามพื้นถนนเป็นบางช่วง

ปัจจุบันบริเวณถนนจอมพลยังหลงเหลืออาคารเก่าแก่อยู่หลายหลัง เช่น ตึกตรงหัวมุมสี่แยกวัดบึง ปัจจุบันคือร้านขายยาจี่อันตึ๊ง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2465 และตึกที่อยู่ตรงหัวมุมสี่แยกสวนหมาก ถนนนี้จะมีร้านค้าใหญ่ ๆ ตั้งอยู่โดยเริ่มตั้งแต่หัวมุมถนนหลังประตูชุมพลไปถึงสี่แยกหลักเมือง คนจีนเรียกย่านนี้ว่า สี่กั๊กลักมวงกง ในปี พ.ศ. 2509 ได้เกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่ ไฟไหม้ตั้งแต่สี่แยกสวนหมากไปจนถึงหลักเมือง อาคารบ้านเรือนและร้านค้าเก่าแก่ส่วนใหญ่ถูกเพลิงไหม้วอดวายไปหมด ภายหลังจึงก่อสร้างเป็นตึกแถวขึ้นมาทดแทน

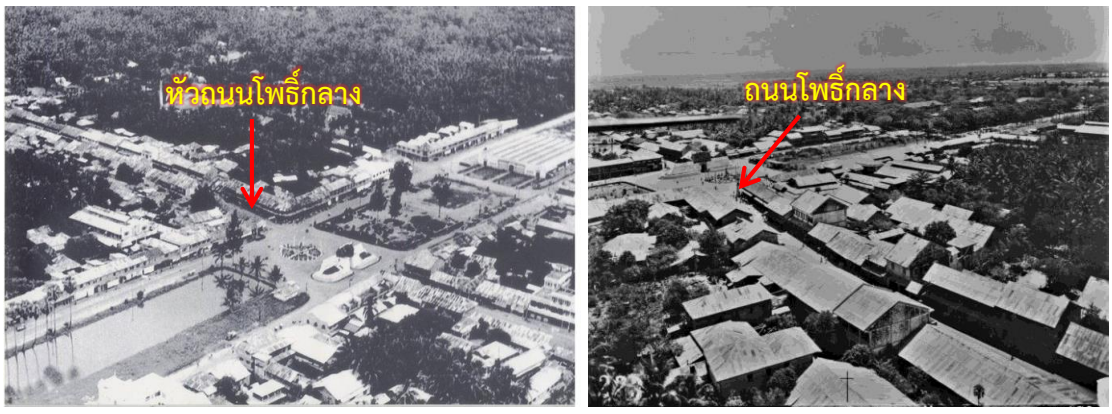
รูปที่ ผ--36 อาคารและร้านค้าเก่าแก่บริเวณถนนจอมพลในปัจจุบัน

2.25 ย่านการค้าเดิมถนนโพธิ์กลาง

ย่านถนนโพธิ์กลาง เป็นย่านการค้าดั้งเดิมของเมืองนครราชสีมาอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่นอกเขตคูเมืองนครราชสีมา เริ่มตั้งแต่หัวถนนโพธิ์กลางจากศาลเจ้าพ่อไฟ บริเวณหน้าอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ถึงห้าแยกสถานีรถไฟ เป็นย่านการค้านอกเขตเมืองที่สำคัญมากที่สุดมาตั้งแต่อดีต ในอดีตบริเวณถนนโพธิ์กลางมีต้นจามจุรีเป็นแนวตลอดสองฟากถนน พื้นดินบางแห่งที่เป็นที่ลาดต่ำจึงมีการปรับพื้นถนนโดยใช้ไม้หมอนมาวางทอดเป็นแนว แล้วปูทับด้วยกระดานไม้มะค่า เรียงเป็นลูกระนาดเรียกกันว่าถนนกระดาน ซึ่งเมื่อใช้นาน ๆ ไปตะปูจะหลุดออกมา เวลารถม้าหรือเกวียนแล่นผ่านไปมาจะมีเสียงดัง ใต้กระดานมักจะมีหนูอาศัยอยู่จำนวนมาก จึงทำให้เกิดโรคระบาดในสมัยรัชกาลที่ 6 (ช่วงปี พ.ศ. 2459-2460) ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมากถึงกับกักกันไม่ให้ผู้ป่วยในบริเวณนี้ออกนอกเขต เพื่อเป็นการป้องกันการแพร่ระบาด ซึ่งภายหลังได้รื้อกระดานที่ปูถนนออกไปแล้วสร้างเป็นถนนใหม่

ถนนโพธิ์กลางที่ในอดีตมีไม้กระดานปูตามพื้นถนนเป็นบางช่วง

ถนนโพธิ์กลางในอดีตเมื่อปี พ.ศ.2494

รูปที่ ผ--37 ย่านการค้าถนนโพธิ์กลางในอดีต

ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

บริเวณหัวถนนโพธิ์กลาง (อดีต)

บริเวณสี่แยกเต็กฮะ ถนนโพธิ์กลางตัดกับถนนโยธา (อดีต)

อาคารร้านค้าเก่าแก่บริเวณริมถนนโพธิ์กลางในปัจจุบัน

รูปที่ ผ-38 อาคารและร้านค้าเก่าแก่บริเวณถนนโพธิ์กลางในอดีต-ปัจจุบัน

ในอดีตถนนโพธิ์กลางมีร้านค้าตั้งเรียงรายอยู่สองฟาก ส่วนใหญ่เป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว มีห้องแถวไม้สองชั้นเพียงเล็กน้อย หลังคามุงด้วยสังกะสี หรือหญ้าแฝก ฝาผนังกั้นห้องก่อด้วยดิน เรียกว่า กำแพงดิน และบางบ้านเป็นฝาไม้ ในสมัยนั้นร้านค้าต่าง ๆ ตั้งกระจุกตัวอยู่ในช่วงหัวถนนใกล้ประตูเมือง และค่อย ๆ กระจายออกไปจนถึงบริเวณสำนักงานเทศบาล จัดเป็นเส้นทางสายสำคัญที่นำไปสู่สถานีรถไฟนครราชสีมา ซึ่งต่อมาในภายหลังถือเป็นถนนการค้าที่สำคัญเส้นหนึ่ง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตลาดทั้งเวลากลางวันและกลางคืน เป็นแหล่งรวมผู้คนมาจับจ่ายใช้สอยและเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้าไปยังสถานีรถไฟนครราชสีมา และติดต่อไปยังกรุงเทพฯ อีกด้วย ร้านค้าที่สำคัญในอดีต ได้แก่ ร้านอาหาร ร้านรับซื้อของป่า ร้านถ่ายรูป ร้านขายผ้าไหมและเครื่องประดับ โรงน้ำซีอิ้ว โรงยาฝิ่น โรงน้ำแข็ง ฯลฯ และมีตลาดลาว ซึ่งเป็นแหล่งรวมสินค้าจากหัวเมืองต่างถิ่น มีพ่อค้านำวัวควายจากภาคอีสานมารวมกันที่ตลาดนี้เพื่อส่งไปยังกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของโรงแรมรอยัลพลาซ่าที่ได้เกิดเหตุการณ์โรงแรมถล่มเมื่อปี พ.ศ. 2537 เป็นโศกนาฏกรรมครั้งสำคัญของจังหวัดนครราชสีมา มีผู้คนบาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันกลายเป็นที่รกร้างไม่มีกิจการใด ๆ ทำอยู่ได้นาน

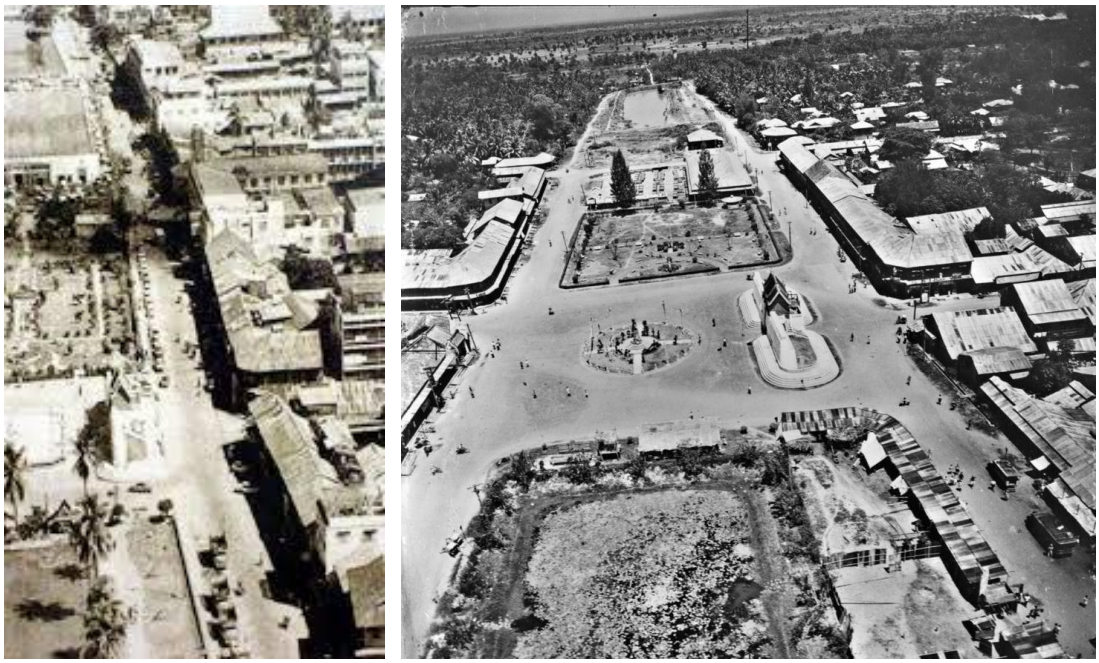
ต่อมาย่านนี้ได้มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นมาใหม่ คือ ถนนจอมสุรางค์ยาตร์ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณปี พ.ศ. 2454 เพื่อรับเสด็จสมเด็จพระพันปีหลวง ซึ่งเสด็จประพาสพิมาย และเสด็จมาเปิดค่ายทหาร (ค่ายสุรนารีปัจจุบัน) และต่อมาในปี พ.ศ. 2508 ได้เกิดไฟไหม้ครั้งร้ายแรงที่สุด ไฟไหม้เป็นเวลานานถึง 8 ชั่วโมง คือ ตั้งแต่ 20.00 - 04.00 น. เผาผลาญร้านค้าเก่าบริเวณถนนโพธิ์กลางไปเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันสภาพสองฟากของถนนโพธิ์กลางยังคงมีอาคารไม้เก่าเหลืออยู่จำนวนหนึ่งบริเวณสี่แยกเต๊กฮะ ส่วนบริเวณอื่นๆ ได้ก่อสร้างทำเป็นตึกเกือบหมดแล้ว แต่ยังคงเหลือสภาพของอดีตอยู่บ้างตามตรอกซอยในชุมชนดั้งเดิม ได้แก่ บริเวณชุมชนตรอกตีเหล็ก ด้านข้างศาลวัดแจ้ง

2.26 ย่านการค้าชุมพลและถนนราชดำเนิน

ย่านการค้าถนนราชดำเนินและถนนชุมพลเป็นถนนคู่ขนานกับคูเมืองนครราชสีมาทางด้านทิศตะวันตก ฝั่งถนนชุมพลจะเป็นภายในตัวเมือง ส่วนฝั่งถนนราชดำเนินจะเป็นนอกเมือง หัวถนนเริ่มต้นที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัด ถัดมาเป็นโรงเรียนหญิงประจำจังหวัดนครราชสีมา วัดบรมจินดา และวัดหน้าท่อ ปัจจุบันวัดทั้งสองรวมเป็นวัดเดียวกัน เรียกว่า วัดสุทธจินดา บริเวณนี้เป็นที่ที่ลำปรุมาสิ้นสุดลง มีประตูน้ำปิด-เปิด ให้น้ำไหลจากลำปรุลงสู่คูเมือง ซึ่งน้ำจากลำปรุส่วนที่เหลือจะไหลไปตามร่องน้ำ ข้ามถนนราชดำเนินไปรวมกับร่องน้ำข้างทางรถไฟไหลไปยังหัวทะเล

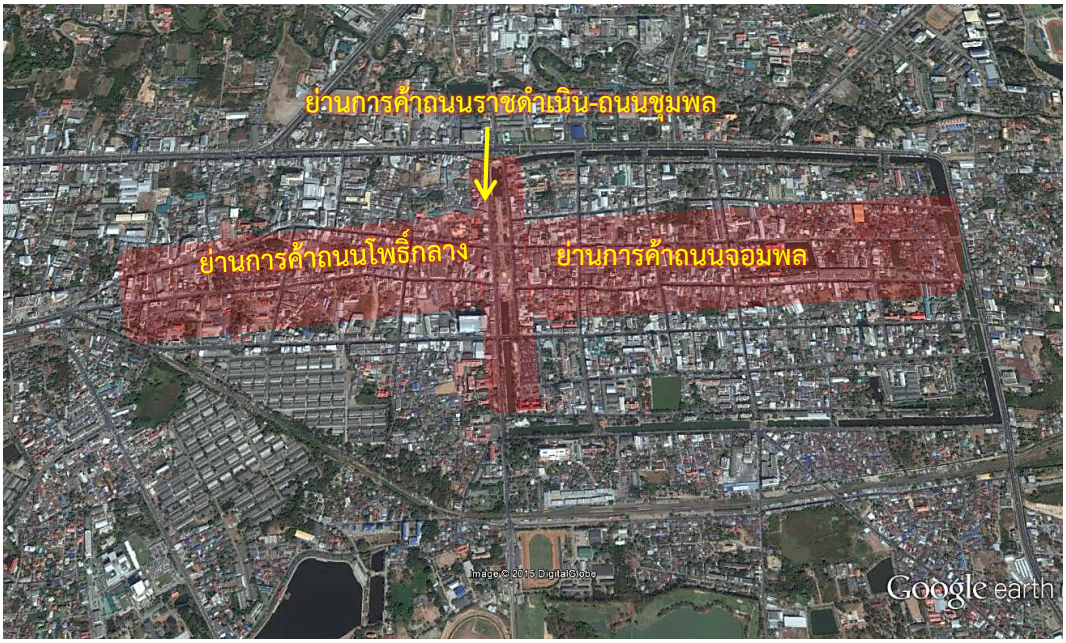
บริเวณถนนราชดำเนินในอดีตเป็นถนนลูกรัง ตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเปิดทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2433 บริเวณสองฝั่งของถนนราชดำเนินมีต้นจามจุรี หรือต้นก้ามปูแผ่กิ่งก้าน

ร่มรื่นปกคลุมไปจนถึงบริเวณค่ายทหาร ต่อมาภายหลังมีการขยายถนนจึงได้ขุดฟันต้นจามจุรีใหญ่ออกไป คงเหลืออยู่บ้างบริเวณหน้าศาลจังหวัดนครราชสีมา ส่วนบริเวณด้านหน้าประตูชุมพลที่อยู่นอกเขตคูเมืองมีต้นยางใหญ่และศาลเจ้าพ่อไฟตั้งอยู่ และบริเวณโดยรอบเป็นที่ตั้งขายของชาวบ้านเรียกว่า ตลาดแบกะดิน ซึ่งชาวบ้านจะนำของมาวางขายที่พื้นดิน ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 หลังเหตุการณ์กบฏบวรเดช ทางราชการได้พัฒนาบ้านเมืองปรับพื้นที่หน้าประตูชุมพลเพื่อสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี โดยขุดต้นยางใหญ่ออกไป และย้ายตลาดแบกะดินไปอยู่หลังศาลเจ้าพ่อไฟ ในปี พ.ศ. 2480 ได้มีการย้ายตลาดหลังศาลเจ้าพ่อไฟมายังตลาดสดในบริเวณสวนรักด้านเหนือที่ปรับปรุงใหม่ ส่วนบริเวณตลาดหลังศาลเจ้าพ่อไฟได้ถูกดัดแปลงเป็นโรงฝิ่น และปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสถานธนานุบาลของเทศบาลแห่งที่ 3 ต่อมาตลาดสดมีสภาพทรุดโทรมในปี พ.ศ. 2497 ทางเทศบาลจึงได้ปรับปรุงและก่อสร้างเป็นอาคารคอนกรีตเปิดเป็นตลาดขึ้นใหม่ ชื่อ ตลาดเทศบาล 1 และเปิดให้ประชาชนเข้ามาประกอบกิจการค้าขาย มีแผงค้าขายกว่า 1,000 แผง ในอดีตตลาดแห่งนี้มีความสำคัญโดยเป็นศูนย์กลางการค้าขายมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2482 เป็นชุมทางเกวียนที่บรรทุกสินค้าจากอำเภอต่าง ๆ มาขายในเมืองโคราช ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างถนนราชดำเนินและถนนชุมพล บริเวณหน้าประตูชุมพล ซึ่งเดิมเป็นคูเมือง-กำแพงเมืองโคราช และทางราชการได้รื้อกำแพงและถมคูเมือง เพื่อก่อสร้างเป็นตลาดขึ้นมา บริเวณนี้จึงกลายเป็นย่านการค้าใหม่ที่ชาวเมืองสมัยก่อนเรียกว่า ตลาดใหญ่ เพราะมีคนมาจับจ่ายใช้สอยกันแต่ละวันเป็นจำนวนมาก (ย้อนรอย 100 ปี โคราชวานิช, หน้า 53)

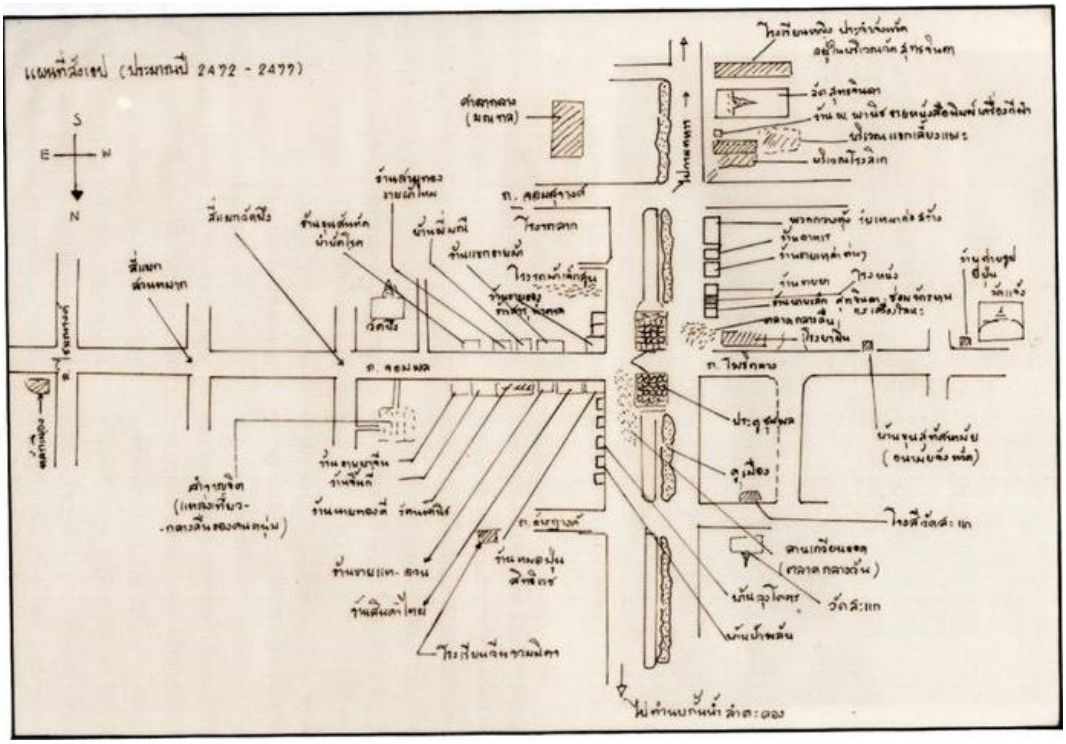
อาคารบริเวณริมถนนชุมพล พื้นที่บริเวณระหว่างถนนราชดำเนินและถนนชุมพลปี พ.ศ. 2494

รูปที่ ผ-39 ถนนราชดำเนินกับถนนชุมพลในอดีต
ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

รูปที่ ผ-40 ตำแหน่งที่ตั้งย่านการค้าดั้งเดิมที่สำคัญของเมืองนครราชสีมา

ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

รูปที่ ผ-41 แผนที่ตั้งร้านค้าและสถานที่สำคัญในบริเวณถนนราชดำเนิน ถนนจอมพล และถนนโพธิ์กลาง ในปี พ.ศ. 2492 - 2499

ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

บริเวณอนุสรณ์สถานท้าวสุรนารี และสวนสาธารณะกลางเมืองนครราชสีมา

รูปที่ ผ-42 ภาพถ่ายมุมสูงบริเวณคูเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน (ระหว่างถนนราชดำเนินกับถนนชุมพล)
ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

ต่อมาภายหลังทางราชการเห็นว่าบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ประกอบกับมีปัญหาการจราจรติดขัดเข้าขั้นวิกฤต เนื่องจากมีทั้งรถ คนซื้อ คนขาย และมีการตั้งแผงลอยเพิงขายสินค้าต่าง ๆ รุกริมถนนชุมพลยาวไปจนถึงวัดพายัพและถนนพลแสน เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวทางเทศบาลนครนครราชสีมา และทางจังหวัดนครราชสีมา จึงตัดสินใจรื้อตลาดแห่งนี้ออกไปเมื่อปี พ.ศ. 2532 และก่อสร้างอนุสรณ์สถานท้าวสุรนารี และสวนสาธารณะสำหรับประชาชน เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ กลางเมืองนครราชสีมา

ส่วนบริเวณถนนชุมพล ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของประตูชุมพล ในอดีตเป็นถนนที่มีแต่ทรายและโคลน บนถนนชุมพลนี้มีโรงแรมแห่งหนึ่งชื่อ โรงแรมเมืองทอง เป็นอาคารไม้ 3 ชั้น สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2484 ถือเป็นโรงแรมที่ดีที่สุดในสมัยนั้น ปัจจุบันยังคงรักษาสภาพอาคารเดิมไว้ได้และยังเปิดให้บริการ โรงแรมแห่งนี้เป็นของตระกูลเมฆวิชัย นอกจากนี้บริเวณถนนชุมพลยังเป็นที่ตั้งของร้านค้าต่าง ๆ จำนวนมาก และยังเป็นจุดกำเนิดของห้างสรรพสินค้าของคนโคราชแห่งหนึ่ง เดิมเจ้าของร้านเปิดเป็นร้านขายหนังสือพิมพ์ ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังประตูชุมพล ต่อมาย้ายมาเปิดร้านใหม่ใกล้ ๆ กับวัดพายัพเป็นร้านขายเครื่องเขียนแบบเรียน ภายหลังได้ขยายกิจการเป็นห้างสรรพสินค้าคลังพลาซ่าที่ถนนอัษฎางค์ ในปี พ.ศ. 2516 และเปิดอีกสาขาที่ถนนจอมสุรางค์ยาตร์ในปี พ.ศ. 2535 ถือเป็นห้างสรรพสินค้าท้องถิ่นที่ตั้งคู่กับเมืองโคราชมาเป็นเวลานาน (ย้อนรอย 100 ปี โคราชวานิช, หน้า 53)

รูปที่ ผ-43 อาคารเก่าแก่บริเวณถนนราชดำเนินและถนนจอมพลในปัจจุบัน

ปัจจุบันถนนราชดำเนินและถนนจอมพลเป็นถนนคู่ขนานที่จัดให้มีการเดินรถทางเดียว เป็นถนนที่มีรถผ่านไปมามากที่สุดของเมืองนครราชสีมา เพราะมีอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างถนนสองสายนี้ จึงมีรถจำนวนมากผ่านเข้ามาสักการะอนุสาวรีย์ในแต่ละวันจำนวนมาก และบริเวณดังกล่าวยังใช้เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลหรือกิจกรรมที่สำคัญต่าง ๆ ของจังหวัดนครราชสีมาอยู่เป็นประจำ ถือได้ว่าถนนคู่นี้เป็นถนนสายสำคัญของเมืองนครราชสีมาในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นยุคที่เริ่มมีการก่อตั้งเทศบาลเป็นต้นมา

2.27 สถานีรถไฟนครราชสีมา

สถานีรถไฟนครราชสีมา สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2443 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมชื่อ สถานีโคราช เป็นสถานีรถไฟที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดนครราชสีมาและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่บนถนนมุขมนตรี ห่างจากตัวเมืองประมาณ 1.5 กิโลเมตร ด้วยในสมัยนั้นมีการขยายอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสมาครอบคลุมบริเวณแหลมอินโดจีน พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการคมนาคมว่าการใช้แต่ทางเกวียนและแม่น้ำลำคลองนั้นไม่เพียงพอแก่การบำรุงรักษาพระราชอาณาเขต ราษฎรที่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงอาจมีจิตใจโน้มเอียงไปทางประเทศใกล้เคียง สมควรที่จะสร้างทางรถไฟขึ้นในประเทศเพื่อติดต่อกับมณฑลชายแดนก่อน เพื่อสะดวกแก่การปกครอง ป้องกันการรุกราน และเป็นเส้นทางขนส่งผู้โดยสารและสินค้าไปมาถึงกันได้ง่ายยิ่งขึ้น ดังนั้นในปี พ.ศ. 2430 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บริษัท ปันชาร์ด แมกทักการ์ด โลเธอร์ ดำเนินการสำรวจเพื่อสร้างทางรถไฟ เมื่อได้สำรวจแนวทางต่าง ๆ ได้แล้ว รัฐบาลเห็นว่าจุดแรกที่สมควรจะสร้างทางรถไฟเชื่อมกับเมืองหลวง คือ นครราชสีมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชทานพระบรมราชานุมัติให้กระทรวงโยธาธิการว่าจ้าง มิสเตอร์ จี. มูเร แคมป์เบลล์ สร้างทางรถไฟหลวงจากกรุงเทพฯ ถึงนครราชสีมาเป็นสายแรก ระยะทางทั้งสิ้น 265 กิโลเมตร เมื่อการสร้างทางรถไฟสายนครราชสีมาได้แล้วเสร็จ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดการเดินรถสายนี้เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2443

บริเวณสถานีรถไฟนครราชสีมาในอดีต

บริเวณสถานีรถไฟนครราชสีมาในปัจจุบัน

รูปที่ ผ-44 สถานีรถไฟโคราช หรือสถานีรถไฟนครราชสีมา (อดีต - ปัจจุบัน)
ที่มา: http://www.skyscrapercity.com (2558)

นอกจากนี้ ในบริเวณใกล้กับสถานีรถไฟนครราชสีมา ยังมีย่านการค้าเล็กๆ ที่เรียกว่า ย่านหัวรถไฟ หรือย่านหัวรถ เป็นที่ตั้งร้านขายของห้องเล็กๆ มีแผงลอย และมีตลาดกลางคืน ซึ่งมักจะคึกคักเมื่อเวลาที่รถไฟเข้ามาจอดที่สถานี ปัจจุบันบริเวณย่านดังกล่าวค่อนข้างเงียบเหงา ด้วยผู้คนหันไปใช้การเดินทางและการขนส่งสินค้าด้วยรถยนต์มากขึ้น

2.28 สถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ

สถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ ตั้งอยู่ใกล้กับถนนจิระ ตำบลในเมือง ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา เป็นสถานีรถไฟชั้น 1 เป็นชุมทางรถไฟที่จะแยกไปจังหวัดหนองคาย และอุบลราชธานี บริเวณหน้าสถานีรถไฟ เป็นที่ตั้งของตลาดจิระ ในอดีตเป็นตลาดที่ชาวบ้านจะเอาสินค้าขึ้นรถไฟมาขายกันคึกคักที่บริเวณนี้ สินค้าที่นำมาขายเป็นจำพวกสินค้าพื้นบ้าน พืชผัก อาหารสด และปลาน้ำจืดต่างๆ ปัจจุบันยังคงเป็นตลาดที่ค้าขายสินค้าทั้งสินค้าอุโภค-บริโภค สำหรับผู้คนที่อยู่ในบริเวณย่านนั้น

รูปที่ ผ-45 สถานีรถไฟชุมทางถนนจิระในปัจจุบัน

ผ.3 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองนครราชสีมา

การอนุรักษ์เมืองเก่าจำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งอาคาร สภาพแวดล้อม และบริเวณที่มีคุณค่า ซึ่งมักมีความแตกต่างกันไปทั้งจากปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเก่าแก่ (อายุ) คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และสภาพอาคาร รวมทั้งคุณค่าด้านการเป็นองค์ประกอบเมืองเก่าของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญนั้น ๆ การประเมินเพื่อจัดลำดับความสำคัญเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงคุณค่า ตลอดจนระดับคุณค่าของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่เหล่านั้น อันเป็นประโยชน์ในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า และความสำคัญของพื้นที่ (Zones) เมืองเก่าในแต่ละเขต โดยบริเวณที่มีการรวมกลุ่มหรือกระจุกตัวของอาคารและสถานที่ที่มีคุณค่า มักเป็นบริเวณที่มีความสำคัญมากกว่าบริเวณที่ปริมาณอาคารที่มีคุณค่าจำนวนน้อยกว่า ซึ่งจะเป็นประโยชน์ให้สามารถกำหนดความเข้มในการอนุรักษ์ บูรณะฟื้นฟู และพัฒนาได้ไม่เท่ากัน สำหรับการประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่า ในที่นี้พิจารณาจากผลของคะแนนรวมที่มาจากเกณฑ์หลักที่ใช้ในการประเมิน ซึ่งได้จากการลงสำรวจพื้นที่ โดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ดังนี้

- **เกณฑ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี** พิจารณาจากความสำคัญในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีว่ามีมากน้อยเพียงใด และจัดอยู่ในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น เช่น ระบุว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญหรือบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติ หรือในเมืองนั้น หรือเป็นหลักฐานแสดงถึงวิวัฒนาการและอารยธรรมของเมือง หากเกี่ยวข้องมากจะได้คะแนนมากตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน
- **เกณฑ์คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่** พิจารณาจากอายุขององค์ประกอบของเมืองเหล่านั้นว่าปลูกสร้างขึ้นเมื่อใด มีอายุมากน้อยเพียงใด หรือประมาณความเก่าแก่ขององค์ประกอบของเมืองนั้น ๆ โดยพิจารณาจากลักษณะ/วิธีการก่อสร้าง ช่างฝีมือ และประวัติของสิ่งปลูกสร้าง หากมีอายุมากหรือมีความเก่าแก่มากจะได้คะแนนมากตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน
- **เกณฑ์คุณค่าด้านสภาพอาคาร สถานที่ และแหล่งโบราณสถาน** พิจารณาจากสภาพของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญว่าอยู่ในระดับใด อยู่ในสภาพดีแค่ไหน ทรุดโทรมมากน้อยเพียงใด การบูรณะซ่อมแซมทำได้เพียงใด เช่น อาคารที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมใกล้เคียงกัน แต่มีสภาพอาคารดีกว่าก็จะมีคะแนนที่สูงกว่า แม้ว่าอาคารที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมสูงกว่าแต่ยากต่อการบูรณะ หากบูรณะใหม่เป็นส่วนใหญ่อาคารก็อาจเสี่ยงต่อการผิดเพี้ยนและทำให้คุณค่าด้อยลงไป รวมไปถึงความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ความมั่นคงแข็งแรง การประดับตกแต่งยังคงความงดงามและมีคุณค่า หรือมีการดัดแปลงทางกายภาพแต่

ยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ในปริมาณมากพอสมควร และอยู่ในสภาพที่ดี ซึ่งการให้คะแนนจะให้คะแนนมากน้อยตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

- **เกณฑ์คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม** พิจารณาจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของอาคารและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ว่าจัดอยู่ในรูปแบบ/รูปทรงลักษณะใด โดยเปรียบเทียบกับอาคารรูปแบบเดียวกันทั้งในระดับชาติหรือท้องถิ่น หรือมีลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่นั้น ๆ ที่หาไม่ได้ในพื้นที่อื่นในระดับชาติ หรือมีลักษณะโครงสร้างและการก่อสร้างเฉพาะอย่างพิเศษ ซึ่งจะได้คะแนนมากน้อยตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน เช่น พบว่าอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สูงจากเกณฑ์การพิจารณาข้างต้น แต่ความสำคัญทางศิลปกรรมมีไม่มาก เนื่องจากเป็นรูปแบบอาคารยุคสมัยอาณานิคมเช่นเดียวกับอาคารอื่น ๆ ที่สร้างกันทั่วไปไม่ค่อยมีความโดดเด่น โดยยังปรากฏอาคารที่มีคุณลักษณะเดียวกันนี้อยู่อีกมากพอควร จึงได้คะแนนไม่มาก
- **เกณฑ์คุณค่าด้านองค์ประกอบและภาพลักษณ์ของเมือง (Image of City)** พิจารณาจากคุณค่าด้านที่ตั้ง โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ต่อส่วนอื่นๆ ของเมืองมากน้อยไม่เท่ากัน ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของเมืองที่ทำให้เห็นร่องรอยรูปแบบหรือแบบแผนของผังเมืองเก่า หรือแสดงการใช้พื้นที่ ขนาดสัดส่วนที่ว่างเฉพาะอย่างภายในเมืองเก่าและความกลมกลืนของแต่ละองค์ประกอบของเมืองกับบริเวณโดยรอบ เป็นต้น รวมถึงพิจารณาจากการออกแบบชุมชนเมืองหรือเมือง ว่าองค์ประกอบของเมืองที่สำคัญต่าง ๆ เหล่านั้นมีผลอย่างไรต่อการรับรู้ได้ของผู้คนที่เกี่ยวกับภาพลักษณ์หรือจินตภาพ ทั้งตัวอาคาร สถานที่ หรือบริเวณส่วนใดส่วนหนึ่งของเมือง เมื่อเดินทางเข้าไปยังเมืองนั้น ๆ ตามทฤษฎี Image of the City (Lynch, 2000) เช่น ตำแหน่ง ที่ตั้ง สังเกตเห็นได้ง่าย โดยอยู่บนทางสัญจรหลัก อยู่บริเวณจุดตัดของทางสัญจร หรือติดกับที่โล่งว่าง เมืองมีเส้นทาง (Path) และขอบ (Edge) ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ หรือตัวอาคารเองมีลักษณะทางกายภาพโดดเด่นจนเป็นที่หมายรู้/หมายตา (Landmark) หรือมีย่าน (District) ที่มีลักษณะพิเศษทั้งลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมที่ปรากฏบนพื้นที่ย่านนั้น เป็นต้น ซึ่งจะได้คะแนนมากน้อยตามสิ่งที่ปรากฏทางกายภาพและการรับรู้ได้ทางกายภาพของพื้นที่หรือบริเวณนั้น โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน
- **เกณฑ์คุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน** พิจารณาจากความสำคัญของ อาคาร พื้นที่โบราณสถานที่มีต่อระบบทางสังคมและมีความสำคัญหรือเป็นส่วนหนึ่งต่อระบบของย่านหรือชุมชนในปัจจุบันที่คนในชุมชนรับรู้ความเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งต่อพื้นที่ดังกล่าว เช่น การเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่สาธารณะของเมืองนั้น โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

ทั้งนี้ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่านครราชสีมา จากการให้คะแนนตามเกณฑ์ข้างต้น และการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์จะดำเนินการโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ประเมิน ซึ่งผลคะแนนรวมที่ได้จากการประเมินคุณค่าตามหลักเกณฑ์ข้างต้นสามารถนำไปใช้สำหรับการวางแผนที่แยกแยะระดับความสำคัญและศักยภาพขององค์ประกอบที่สำคัญของเมือง ไม่ว่าจะเป็น โบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งนำไปใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าได้อีกด้วย

จากการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านต่าง ๆ ขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่านครราชสีมา ทั้งหมด 27 แห่ง ทั้งด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านอายุและความเก่าแก่ ด้านสภาพอาคาร สถานที่ และโบราณสถาน ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ด้านองค์ประกอบเมืองและภาพลักษณ์ของเมือง (Image of City) และด้านคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน เมื่อนำค่าคะแนนที่ได้จากการประเมินคุณค่าในทุกด้านมารวมกัน และจัดแบ่งกลุ่มคะแนนรวมขององค์ประกอบของเมืองที่สำคัญดังกล่าว สามารถแบ่งกลุ่มคะแนนตามศักยภาพขององค์ประกอบเมืองได้ 3 ระดับ มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้ (ตารางที่ ผ-1 และแผนที่ ผ-6)

1) กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับสูง

องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 8 แห่ง ได้แก่ แม่น้ำลำตะคอง คูเมือง-กำแพงเมืองนครราชสีมา ประตูเมืองนครราชสีมาทั้ง 4 ประตู อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ศาลหลักเมืองนครราชสีมา ย่านการค้าเดิมถนนจอมพล ย่านการค้าเดิมถนนโพธิ์กลาง และวัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลาง) องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ถือเป็นองค์ประกอบที่มีคุณค่าและมีความสำคัญมากต่อเมืองนครราชสีมา เนื่องจากเป็นองค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่าในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านอายุและความเก่าแก่ และมีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะกลุ่มอาคารร้านค้าเก่าแก่ที่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่เมืองนครราชสีมาบริเวณย่านถนนจอมพลและถนนโพธิ์กลาง ซึ่งในอดีตเป็นชุมชนย่านการค้าขายของคนจีนที่เจริญรุ่งเรืองมาก ย่านดังกล่าวถือเป็นหลักฐานที่สำคัญบ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองนครราชสีมาที่มีมายาวนานจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏให้เห็นในลักษณะของกลุ่มอาคารร้านค้าเก่าแก่จำนวนมากที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บ่งบอกถึงฐานะ อาชีพค้าขาย และการดำรงชีวิตของผู้คนในสมัยนั้น ปัจจุบันแม้ว่าย่านการค้าถนนจอมพลและถนนโพธิ์กลางจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมากจากการพัฒนาเมือง แต่อาคารร้านค้าเก่าแก่ในย่านดังกล่าวยังคงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก และสามารถรักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมเดิมไว้ค่อนข้างสมบูรณ์

นอกจากนี้ องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ยังมีคุณค่าความสำคัญในด้านจินตภาพของเมืองที่สร้างการรับรู้และจดจำได้ในการอ้างอิงตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบที่สำคัญอื่น ๆ ของเมือง และรับรู้ได้ถึงภาพลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่าที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเมืองนครราชสีมา โดยเฉพาะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และประตูชุมพล ส่วนศาลหลักเมืองนครราชสีมา และวัดพระนารายณ์มหาราช หรือวัดกลาง เป็นศาสนสถานเก่าแก่ที่มีมาพร้อมกับการสร้างเมืองนครราชสีมา นอกจากจะเป็นที่หมายตาที่สำคัญตั้งอยู่ใจกลางพื้นที่ในเขตคูเมืองโคราชเดิมแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางหลักที่สำคัญของชุมชนในเขตคูเมืองนครราชสีมาเดิมด้วย โดยเฉพาะวัดพระนารายณ์มหาราช หรือวัดกลาง เป็นวัดที่มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นสวยงามแตกต่างจากวัดอื่น ๆ และยังเป็นวัดที่มีวางผังให้อุโบสถตั้งอยู่กลางสระน้ำ

2) กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับปานกลาง

องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 12 แห่ง ได้แก่ สระแก้ว สระขวัญ และสระบึง วัดบึง วัดบูรพ์ วัดพายัพ วัดอิสาน วัดสระแก้ว วัดสุทธจินดาราม วัดศาลาลอย วัดศาลาทอง วัดป่าสาลวัน สถานีรถไฟนครราชสีมา และสถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ในปัจจุบันยังมีการใช้ประโยชน์จากอาคารและสถานที่ดังกล่าว โดยเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา 9 แห่ง ตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่ทั้งภายในพื้นที่คูเมืองนครราชสีมา และนอกพื้นที่คูเมืองนครราชสีมา ศาสนสถานในกลุ่มนี้เป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการก่อสร้างเมืองนครราชสีมา มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น แสดงถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเมืองนครราชสีมา แต่ด้วยองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของอาคารเสนาสนะที่สำคัญภายในวัดได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ทดแทนของเดิมที่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา จึงไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเหลืออยู่มากนัก อย่างไรก็ตามศาสนสถานเหล่านั้นยังคงมีความสำคัญกับชุมชนโดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางหลักของย่านชุมชนต่าง ๆ ในชุมชนเมืองนคราชสีมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ส่วนสระแก้ว สระขวัญ และสระบึง เป็นสระน้ำโบราณที่สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการสร้างเมืองนครราชสีมา มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งในอดีตสระน้ำเหล่านี้เป็นแหล่งน้ำสำคัญที่นำน้ำมาใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญของเมืองนครราชสีมา และยังเป็นแหล่งน้ำใช้ของคนในเมืองนครราชสีมาเดิมอีกด้วย แต่ด้วยความเจริญจากการพัฒนาเมืองที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองนครราชสีมา จึงทำให้สระน้ำที่อยู่ในพื้นที่คูเมืองนครราชสีมา ลดบทบาทความสำคัญลง และได้ถูกทำลายสูญหายไป 2 สระ คือ สระแมว และสระพิเรนทร์ จึงทำให้องค์ประกอบของเมืองไม่ครบสมบูรณ์

3) กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับต่ำ

องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 7 แห่ง ได้แก่ วัดแจ้งใน วัดโพธิ์ วัดม่วง วัดพลับ วัดสามัคคี วัดสะแก และวัดหนองบัวรอง องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาทั้งหมด ตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่นอกคูเมืองนครราชสีมา เหตุผลที่องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้จัดให้อยู่ในกลุ่มที่มีศักยภาพต่ำ เนื่องด้วยศาสนสถานในกลุ่มนี้เป็นวัดที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ในยุคถัดมา ไม่ได้สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการก่อสร้างเมืองนครราชสีมาแต่เริ่มแรก และปัจจุบันอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัดได้รับการพัฒนาถูกสร้างขึ้นมาใหม่ จึงไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเหลืออยู่มากนัก แม้ว่าจะป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่ก็ตาม อย่างไรก็ตามวัดดังกล่าวยังคงมีความสำคัญกับชุมชนโดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางหลักของย่านชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่นอกเขตคูเมืองนครราชสีมาตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบัน

ตารางที่ ผ-1 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านต่าง ๆ ของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

ลำดับที่	สถานที่	คุณค่าด้านต่าง ๆ												คะแนนรวม	ระดับศักยภาพ
		ความสำคัญต่อสังคมและชุมชน		ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์		องค์ประกอบและจินตภาพของเมือง		สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม		อายุและความเก่าแก่		คุณภาพและสภาพอาคาร			
	ค่าน้ำหนัก	6		5		4		3		2		1			
		ระดับคะแนน	น้ำหนัก x ระดับคะแนน	ระดับคะแนน	น้ำหนัก x ระดับคะแนน	ระดับคะแนน	น้ำหนัก x ระดับคะแนน	ระดับคะแนน	น้ำหนัก x ระดับคะแนน	ระดับคะแนน	น้ำหนัก x ระดับคะแนน	ระดับคะแนน	น้ำหนัก x ระดับคะแนน		
1	แม่น้ำลำตะคอง	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	3	3	63	สูง
2	คูเมือง-กำแพงเมืองนครราชสีมา	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	3	3	63	สูง
3	ประตูเมืองนครราชสีมา ทั้ง 4 ประตู	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	3	3	63	สูง
4	สระแก้ว สระขวัญ และสระบึง	2	12	3	15	3	12	3	9	3	6	2	2	56	ปานกลาง
5	อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	3	3	63	สูง
6	ศาลหลักเมืองนครราชสีมา	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	3	3	63	สูง
7	ย่านการค้าเดิมถนนจอมพล	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	2	2	62	สูง
8	ย่านการค้าเดิมถนนโพธิ์กลาง	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	2	2	62	สูง

ลำดับที่	สถานที่		ค่าน้ำหนัก	คุณค่าด้านต่าง ๆ												คะแนนรวม	ระดับศักยภาพ
				ความสำคัญต่อสังคมและชุมชน		ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์		องค์ประกอบและจินตทัศน์ของเมือง		สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม		อายุและความเก่าแก่		คุณภาพและสภาพอาคาร			
				6		5		4		3		2		1			
				คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน		
9	วัด / ศาสนสถาน																
	9.1	วัดปิง		2	12	3	15	3	12	2	6	3	6	2	2	53	ปานกลาง
	9.2	วัดบุรพ์		2	12	3	15	3	12	2	6	3	6	2	2	53	ปานกลาง
	9.3	วัดพายัพ		2	12	3	15	3	12	2	6	3	6	2	2	53	ปานกลาง
	9.4	วัดอิสาน		2	12	3	15	3	12	2	6	3	6	2	2	53	ปานกลาง
	9.5	วัดสระแก้ว		2	12	3	15	3	12	2	6	3	6	2	2	53	ปานกลาง
	9.6	วันพระนารายณ์มหาราช		3	18	3	15	3	12	2	6	3	6	2	2	59	สูง
	9.7	วัดสุทธจินดาราม		2	12	2	10	3	12	2	6	3	6	2	2	44	ปานกลาง
	9.8	วัดศาลาทอง		2	12	2	10	2	8	2	6	3	6	2	2	44	ปานกลาง
	9.9	วัดศาลาลอย		2	12	2	10	2	8	2	6	3	6	2	2	44	ปานกลาง
	9.10	วัดป่าสาลวัน		2	12	3	15	2	8	2	6	3	6	2	2	44	ปานกลาง
	9.11	วัดแจ้งใน		2	12	1	5	1	4	1	3	1	2	1	1	27	ต่ำ
	9.12	วัดโพธิ์		2	12	1	5	1	4	1	3	1	2	1	1	27	ต่ำ

ลำดับที่	สถานที่		คุณค่าด้านต่าง ๆ												คะแนนรวม	ระดับศักยภาพ
			ความสำคัญต่อสังคมและชุมชน		ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์		องค์ประกอบและจินตภาพของเมือง		สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม		อายุและความเก่าแก่		คุณภาพและสภาพอาคาร			
	ค่าน้ำหนัก		6		5		4		3		2		1			
			ระดับ	ระดับ × น้ำหนัก	ระดับ	ระดับ × น้ำหนัก	ระดับ	ระดับ × น้ำหนัก	ระดับ	ระดับ × น้ำหนัก	ระดับ	ระดับ × น้ำหนัก	ระดับ	ระดับ × น้ำหนัก		
	9.13	วัดม่วง	2	12	1	5	1	4	1	3	1	2	1	1	27	ต่ำ
	9.14	วัดพลับ	2	12	1	5	1	4	1	3	1	2	1	1	27	ต่ำ
	9.15	วัดสามมัคคี	2	12	1	5	1	4	1	3	1	2	1	1	27	ต่ำ
	9.16	วัดสะแก	2	12	1	5	1	4	1	3	1	2	1	1	27	ต่ำ
	9.17	วัดหนองบัวรอง	2	12	1	5	1	4	1	3	1	2	1	1	27	ต่ำ
10	สถานีรถไฟนครราชสีมา		2	12	2	10	3	12	1	3	1	2	2	2	41	ปานกลาง
11	สถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ		2	12	2	10	3	12	1	3	1	2	2	2	41	ปานกลาง

หมายเหตุ :

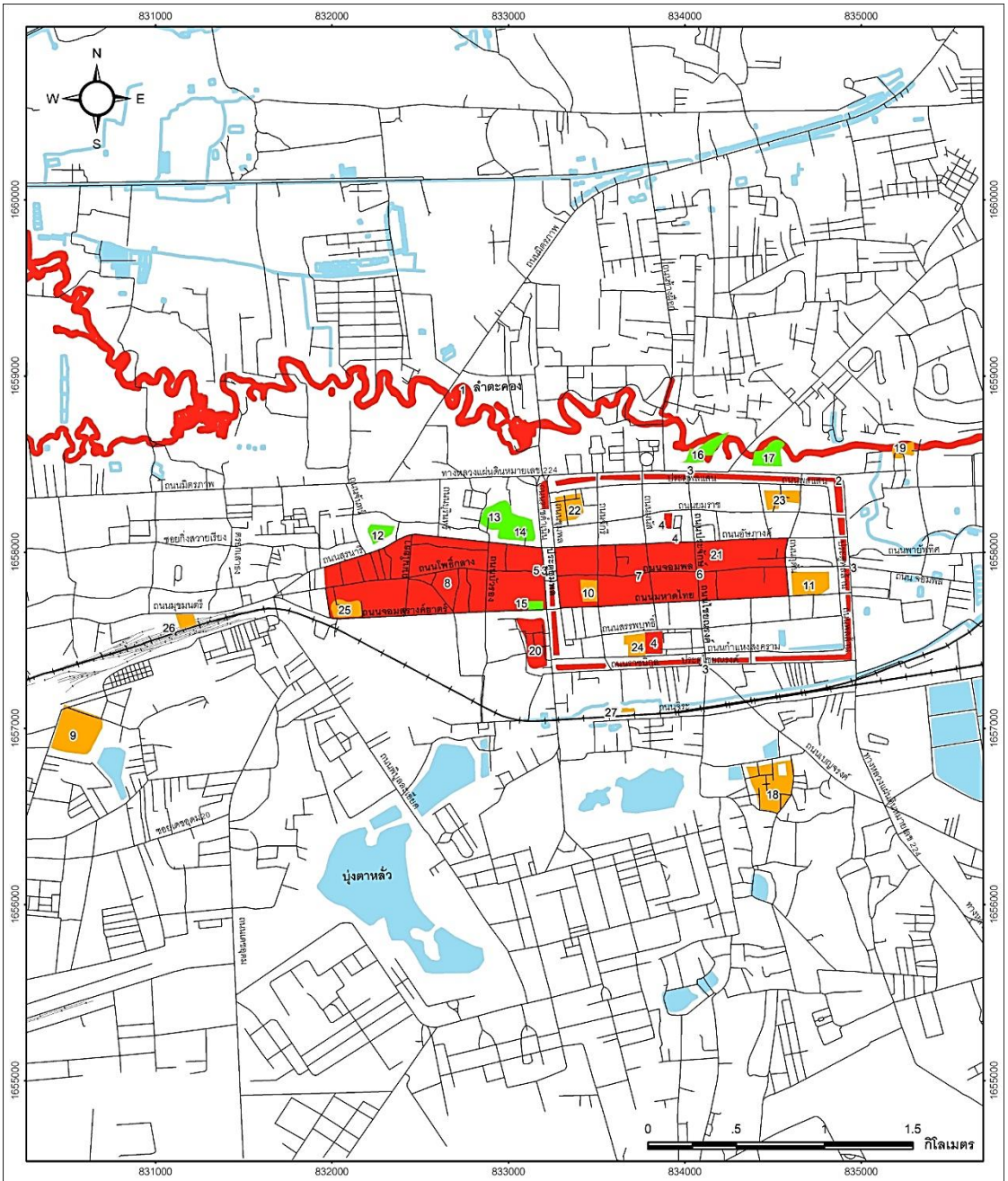
- ค่าคะแนน ได้แก่ คะแนนมาก เท่ากับ 3 คะแนนปานกลาง เท่ากับ 2 และคะแนนน้อย เท่ากับ 1
- ค่าคะแนนศักยภาพของโบราณสถาน อาคาร หรือสถานที่มีสำคัญ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

ศักยภาพต่ำ มีค่าคะแนน 0 - 39

ศักยภาพปานกลาง มีค่าคะแนน 40 - 53

ศักยภาพสูง มีค่าคะแนน 54 - 63

ร่างข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร

แผนที่ ผ-6 การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบที่มีความสำคัญในพื้นที่เมืองนครราชสีมา

สัญลักษณ์

- ทางรถไฟ
- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- ความสำคัญอันดับที่ 1
- ความสำคัญอันดับที่ 2
- ความสำคัญอันดับที่ 3

1 แม่น้ำลำตะคอง
2 คูเมือง-กำแพงเมืองนครราชสีมา
3 ประตูเมืองนครราชสีมา ทั้ง 4 ประตู
4 สระแก้ว สระขวัญ สระบัว
5 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
6 ศาลหลักเมือง
7 ย่านการค้าเดิมถนนจอมพล
8 ย่านการค้าเดิมถนนโพธิ์กลาง
9 วัดป่าสาลวัน
10 วัดบึง
11 วัดบูรพ์
12 วัดโพธิ์
13 วัดม่วง
14 วัดสะแก
15 วัดหนองบัวรอง
16 วัดสามัคคี
17 วัดพลับ
18 วัดศาลาทอง
19 วัดศาลาลอย
20 วัดสุทธจินดาวรวิหาร
21 วัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลาง)
22 วัดพายัพ
23 วัดอิสาน
24 วัดสระแก้ว
25 วัดแจ้งนอก
26 สถานีรถไฟนครราชสีมา
27 สถานีรถไฟจิระ

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผ.4 การจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

1) การจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1

การจัดกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่านครราชสีมา จัดขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2558 เวลา 8.00 – 12.30 น. ณ ห้องประชุมชั้น 5 สำนักงานเทศบาลนครนครราชสีมา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้น 120 คน ประกอบด้วย

- เทศบาลนครนครราชสีมา จำนวน 18 คน ประกอบด้วย นายพงษ์เลิศ สุภัทรวณิชย์ รองนายกเทศมนตรีนครนครราชสีมา หัวหน้าส่วนและผู้แทนจากหน่วยงานภายในเทศบาลนครนครราชสีมา และผู้ทรงคุณวุฒิของทางเทศบาลนครนครราชสีมา

- หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 10 คน ประกอบด้วย นายบุญยืน คำหงส์ รองผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าและผู้แทนจากส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานธนารักษ์พื้นที่นครราชสีมา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา สำนักศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา สำนักงานศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น

- ประธานชุมชนและตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป จำนวน 79 คน

- ภาคเอกชน จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้สื่อข่าว และสื่อมวลชนท้องถิ่น

รายละเอียดโดยสรุปของผลการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นฯ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นตัวแทนมาจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา ได้ให้ความสนใจและยอมรับหากจะมีการกำหนดเขตเมืองเก่านครราชสีมา โดยมีความต้องการให้พื้นที่เมืองนครราชสีมาได้รับการประกาศเป็นพื้นที่เมืองเก่าอย่างเป็นทางการ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 ทั้งนี้ เพื่อที่ทางจังหวัดนครราชสีมา เทศบาลนครนครราชสีมา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้มีความชัดเจนในการทำงานร่วมกันในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่านครราชสีมาในอนาคต

ขณะเดียวกัน ทางที่ปรึกษาได้นำเสนอร่างขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาต่อที่ประชุม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้พิจารณาและเปิดโอกาสให้เสนอแนะแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าตามที่ต้องการ ผลสรุปจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เห็นชอบกับแนวเขตพื้นที่หลักของเมืองเก่า (แนวเส้นสีแดง) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ภายในคูเมืองนครราชสีมา ด้วยเห็นว่าสอดคล้องและเป็นบริเวณเดียวกันกับพื้นที่สีน้ำตาลอ่อนในร่างผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 3) ที่กำลังจะออกมาบังคับใช้ในอนาคต ส่วนแนวเขตพื้นที่ต่อเนื่อง (แนวเส้นประสีน้ำเงิน) เห็นควรให้ขยายแนวเขตออกไป โดยทางทิศเหนือให้ครอบคลุมไปถึงลำตะคอง และทางทิศตะวันตกให้ครอบคลุมไปถึงบุ่งตาหลั่ว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของเมืองนครราชสีมา ทั้งนี้ เพื่อที่การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจะได้ครอบคลุมครบองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่านครราชสีมา ซึ่งจะส่งผลต่อการรักษาบรรยากาศและภาพลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่านครราชสีมาได้อย่างสมบูรณ์

รูปที่ ผ-46 บรรยากาศการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1
เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่านครราชสีมา

รูปที่ ผ-46 (ต่อ) บรรยากาศการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1
เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่านครราชสีมา

2) การจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2

การจัดกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา และแนวทางเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่านครราชสีมา ในการนี้ทางที่ปรึกษาได้ผนวกรวมการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเข้าไว้ด้วยกัน โดยจัดขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2558 เวลา 8.30 – 12.30 น. ณ ห้องประชุมชั้น 5 สำนักงานเทศบาลนครนครราชสีมา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้น 77 คน ประกอบด้วย

- เทศบาลนครนครราชสีมา จำนวน 12 คน ประกอบด้วย นายสุรวุฒิ เชิดชัย นายกเทศมนตรีนครนครราชสีมา หัวหน้าส่วนและผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในเทศบาลนครนครราชสีมา และผู้ทรงคุณวุฒิของทางเทศบาลนครนครราชสีมา

- หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 24 คน ประกอบด้วย นายวินัย วิทยานุกูล รองผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา หัวหน้าและผู้แทนจากส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานธนารักษ์พื้นที่นครราชสีมา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา สภาวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดนครราชสีมา นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น

- ประธานชุมชนและตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป จำนวน 35 คน

- ภาคเอกชน จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้สื่อข่าว หนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชนท้องถิ่น

รายละเอียดโดยสรุปของผลการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นฯ ในครั้งนี้ ทางที่ปรึกษาได้นำเสนอร่างขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาซึ่งผ่านการปรับปรุงจากการรวบรวมข้อคิดเห็นที่ได้ในที่ประชุมครั้งที่แล้วมานำเสนอต่อที่ประชุม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้พิจารณาและเปิดโอกาสให้เสนอแนะแนวเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาอีกครั้ง ในครั้งนี้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ ส่วนใหญ่ยังคงเห็นด้วยกับร่างแนวเขตพื้นที่หลักของเมืองเก่านครราชสีมา (แนวเส้นสีแดง) ที่ทางที่ปรึกษานำมาเสนอ คือ พื้นที่ในเขตคูเมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นพื้นที่เดียวกับพื้นที่สีน้ำตาลอ่อนในร่างผังเมืองรวมเมืองนครราชสีมา(ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 3) ส่วนแนวเขตพื้นที่ต่อเนื่อง (แนวเส้นปะสีน้ำเงิน) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบางส่วนที่อยากให้ขยายแนวเขตพื้นที่ต่อเนื่องออกไปทางด้านทิศตะวันออกให้ครอบคลุมบริเวณหัวทะเล ซึ่งเป็นแหล่งรับรองน้ำที่ออกมาจากเมือง ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่ระบบบำบัดน้ำเสียของเมืองนครราชสีมาไปแล้ว

รูปที่ ผ-47 บรรยากาศการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2
การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา และแนวทางเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่านครราชสีมา

คำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า
ที่ ๒ / ๒๕๕๘
เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการกลั่นกรองและพิจารณาแผนการดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า

เพื่อให้การดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า มีความเหมาะสม มีทิศทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน และก่อประโยชน์สูงสุดต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๙ (๙) แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๖ และคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๑๒๐/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ ประกอบกับมติคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ครั้งที่ ๑/๒๕๕๘ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ จึงยกเลิกคำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ที่ ๒/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ และคำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ที่ ๒/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ และมีคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการกลั่นกรองและพิจารณาแผนการดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ นายภราเดช พยัฆวิเชียร	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ
๑.๓ ผู้แทนสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	อนุกรรมการ
๑.๔ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๕ ผู้แทนกรมส่งเสริมวัฒนธรรม	อนุกรรมการ
๑.๖ ผู้แทนกรมการท่องเที่ยว	อนุกรรมการ
๑.๗ ผู้แทนกรมทางหลวงชนบท	อนุกรรมการ
๑.๘ ผู้แทนกรมธนารักษ์	อนุกรรมการ
๑.๙ ผู้แทนกรมโยธาธิการและผังเมือง	อนุกรรมการ
๑.๑๐ ผู้แทนกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๑๑ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง	อนุกรรมการ
๑.๑๒ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง	อนุกรรมการ
๑.๑๓ ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๑.๑๔ ผู้แทนสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์	อนุกรรมการ
๑.๑๕ ผู้แทนสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ

๑.๑๖ นายสุวิชญ์...

๑.๑๖ นายสุวิชญ์ รัศมิภูติ อนุกรรมการ
๑.๑๗ นายสด แดงเอียด อนุกรรมการ
๑.๑๘ นายโรจน์ คุณเอนก อนุกรรมการ
๑.๑๙ นายยงธนิศร์ พิมลเสถียร อนุกรรมการ
๑.๒๐ ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม อนุกรรมการและเลขานุการ
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๑.๒๑ ผู้อำนวยการกลุ่มงานอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
และเมืองเก่า
สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๑.๒๒ เจ้าหน้าที่กลุ่มงานอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
และเมืองเก่า
สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ พิจารณากลั่นกรองให้ความเห็นและข้อเสนอแนะพื้นที่เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือสถาปัตยกรรม หรือวัฒนธรรมประเพณี เป็นพื้นที่เมืองเก่า
๒.๒ พิจารณาและเสนอแนะแนวทาง มาตรการ แผนแม่บท แผนปฏิบัติการ และระเบียบปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าแต่ละเมืองให้เป็นไปอย่างเหมาะสม และมีทิศทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน
๒.๓ พิจารณากลั่นกรองให้ความเห็นและข้อเสนอแนะในเรื่องที่คณะกรรมการฯ มอบหมาย
๒.๔ เชิญผู้แทนหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน หรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องมาให้คำชี้แจงและข้อมูล
๒.๕ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น
๒.๖ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบและพิจารณา

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

พลเอก ประวิตร

(ประวิตร วงษ์สุวรรณ)
รองนายกรัฐมนตรี
ประธานกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า

รายชื่อผู้ดำเนินโครงการ
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

ที่ปรึกษา

1. นายเกษมสันต์ จิณณวาโส	เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. นายพงศ์บุณย์ ปองทอง	รองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. นางสาวชิดชนก พุทธประเสริฐ	ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

คณะกรรมการดำเนินการจ้างที่ปรึกษาโดยวิธีคัดเลือก

1. นายปราโมทย์ นิลถนอม	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ
2. นางสาวนิรมล มณีคำ	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ
3. นางสาวสิริวรรณ สุโอฬาร	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ
4. นางสาวอรชุลี วิเชียรประดิษฐ์	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมปฏิบัติการ
5. นางสาวปวีณ์ริศา อาจสาลี	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมปฏิบัติการ

รายชื่อคณะผู้ศึกษา
สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาวัณย์ ภมรสุวรรณ	หัวหน้าโครงการ ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาเมือง และการผังเมือง และด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ กีรติประยูร	ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และนิเวศวิทยา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไตรเทพ วิชย์โกวิทเทน	ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
4. อาจารย์ ดร.จุฑาศินี ธัญปราณีตกุล	ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
5. อาจารย์ ตรีชาติ เลาแก้วหนู	ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรม และผังเมือง
6. อาจารย์ ดร.มารุต สุขสมจิตร	ผู้ประสานงานโครงการ และ ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วม
7. นางสาวอุมารัตน์ ศิริจรูญวงศ์	ผู้ช่วยวิจัย
8. นางสาวธิดารัตน์ ผลพิบูลย์	ผู้ช่วยวิจัย
9. นางสาวขนิษฐา แสงมณี	ผู้ช่วยวิจัย

สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๖๐/๑ ซอยพิบูลวัฒนา ๗ ถนนพระรามที่ ๖
พญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐
www.onep.go.th